

sosyal adalet

**Feodal
İmparatorluktan
Yarı
Sömürgeye
Geçiş**

sosyal adalet

aylık siyasi fikir dergisi

Erdoğan Başar

Medal Bir İmparatorluktan Bir Yarı Sömürge Haline Geçiş Süreci

Hilmi Özgen

Yurdumuzda İmalât Sanayiinin Durumu

Nebil Varuy

İlk Büyük Meclisin Halkçılık Beyannameesi

Kemal Sülker

Arçelik Grevinde Maden-İş Sendikasını Kim Yendi

Halaban

Kara İbrahim ve Kara Saban

A. Necati Ganioglu

Yabancı Sermaye ve Ereğli Demir Çelik Tesisleri

Fakir Baykurt

Et mi Safacagız İt mi Kovacagız

Aziz Nesin

Başımıza gelenlerden korkmadığımız için
bütün korktuklarımız başımıza geldi

Niko Psyrakis

Anadolu Seferinin Nedenleri (Çeviren : N. HATKO)

Oskar Lange

Silâhsızlanma İktisadî Gelişme ve Ulusal İşbirliği

Halil Aytekin

«Ha var Ha yok» lar Ülkesi

Samim Kocagöz

Gözlemcinin Notları

Güzin Dino

Bunalım Yazarlarının Düşündürdükleri

Hasan Hüseyin

Kirlileri Yıkamak

Ayhan İyikan

Kapak Fotoğrafı

olaylara bakış

- Huzur Meselesi
- Üçüncü Parti
- Plân ve Bütçe
- Dış Politika

TÜSTAV

HUZUR MESELESİ

Geçen ayın ikinci yarısında siyasi huzurun sağlanması, tekrar, memleketin başlıca bir meselesi olarak ortaya çıktı. Bütün dikkatler ve çabalar bu yöne çevrildi ve huzur sağlama meselesi adeta bir huzursuzluk kaynağı oldu.

Mesele, Genel Kurmay Başkanının Millet Meclisi Başkanına yazdığı bir ikaz mektubunun başına aksetmesiyle patlak verdi. Mektupta, esas itibarıyla, silâhlı kuvvetlerimizin itibarını zedeleyici ve aslarla üstler arasına nifak sokucu bazı faaliyetlerden şikâyet edili-

yor ve bunların önlenmesi isteniyordu. Böyle bir mektubu, şikâyetlerin mahiyeti de gözönüne alınırsa, normal telakkî etmek ve etrafında büyük gürültüler koparmamak gerekirdi. Çünkü istenilen şeyi karşılamak için ilgili makamların alabilecekleri gayet açık ve basit tedbirler vardı. Hükümet bu çeşit suçları daha büyük dikkatle izleyecek, Meclis te; eğer suçluların teşril dokunulmazlıkları varsa, bunu sür'atle kaldıracaktı.

Fakat olaylar böyle gelişmedi. Mektup vahim olayların hebercisiymiş gibi takdim edildi ve alelacele partiler arası huzur toplantıları yapıldı, tebliğler yayımlandı. Bu çabaların sonucunda, mevcut Anayasa'ya düze-

nimizin meşruiyetinin bütün partiler tarafından bir ke-
re daha tasdik ve teyid edildiğini görüyoruz. Eğer bu
konuda gerçekten bir endişe var idi ise, varılmış olan
anlaşmayı büyük memnuniyetle karşılamak icab eder.
Çünkü, herkesin kabul ettiği bir meşruiyet temelinden
hareket edilmedikçe ve böyle bir temele dayanılmadık-
ça, demokratik bir siyasî mücadele yapmağa imkân
yoktur. Demokratik mücadelenin temel şartı, tarafla-
rın, mücadeleyi kaybettikleri zaman, insanlık haysiyet-
leri ve temel hak ve hürriyetlerinin hiçbir tecavüze
uğramayacağından emin olmalıdır. Aksi halde mücade-
le demokratik olmaktan çıkar ve bir ölüm kalım savaşı
halini alır.

Ancak bize öyle geliyorki, 27 Mayıs Hareketini ve
onun getirdiği Anayasa düzenini meşru saymayan cı-
ddi bir siyasî hareket mevcut değildir. Birkaç kişinin bu
konudaki sorumsuz davranışlarına, alelade bir suç iş-
leme olayından daha fazla bir mana vermek olumsuz ve
hatta zararlı bir harekettir. Anayasa düzenimizin her
geçen gün biraz daha yerleştiğine ve kökleştiğine ina-
nıyoruz. Ordusuyla birlikte bütün memleket bu düze-
nin bekçisidir. Gerçek bu olunca, yerli yersiz onun te-
yid ettirilmesini olumsuz bir hareket olarak görüyoruz

ÜÇÜNCÜ PARTİ

Büyük emekçi halk kütlesinin çıkarına dayanan sa-
rih bir programdan mahrum olan siyasî partilerin hi-
ziplere bölüneceği ve aralarında bitmez tükenmez ge-
kişme ve kavgalar olacağı eskiden beri bilinen bir ger-
çektir. Bu gerçeği Adalet Partisi kongrelerinde bol bol
müşahade etmek fırsatı bulduk. Ekim ayında toplan-
mış olan C.H.P. Kurultayında da aynı gerçeğin başka
tezahürlerini görmüştük. Hatırlanacağı üzere, bu Ku-
rultayda hiçbir ciddi memleket meselesi üzerinde du-
rulmamıştı.

Bunlara karşılık Türkiye İşçi Partisi kongreleri, ör-
nek bir intizam ve olgunluk içinde geçmektedir. Bu
kongrelerin diğer bir özelliği, toplumcu hareketin ör-
gütlenme gücünü ve bu yönde alınan mesafeyi ortaya
koymalarıdır. 8 Kasım günü Diyarbakır İl Kongresi,
gevresinin en önemli siyasî hareketi olmuş ve binlerce
vatandaş kongreyi izlemiştir. 15 Kasım günü yapılmış
olan İstanbul İl Kongresi de, aynı şekilde büyük alaka
görmüş ve Kongrenin yapıldığı Eminönü Öğrenci Lo-
kali ayakta duracak yer kalmayınca kadar dolmuş-
tur.

Maddi imkânlarının darlığına ve kendisine yöneltil-
miş haksız ve gereksiz hücum ve suçlamalara rağmen
Türkiye İşçi Partisi'nin yüzyünlü güldürecek bir olaydır.
Artık açıkça belirmiştir ki, Türkiye İşçi Partisi, Tür-
kiye'nin üçüncü büyük partisidir. Bu gerçeği tescil et-
tirmek üzere, Parti şimdiden büyük seçimler için hum-
malı bir şekilde hazırlanmağa başlamıştır.

PLAN VE BÜTÇE

Aralık ayı başında Bütçe Meclise verilecektir. Da-
ha evvelce yapılmış olan beyanlardan anlaşıldığına gö-
re, Bütçede büyük bir açık bulunacaktır. Gene resmi
beyanlara göre Hükümet bu açığı vergileri artırarak
değil, fakat iç borçlanma ile kapatmayı düşünmektedir.
Halkımızın devlet tahvillerine pek para yatırmadığı
gözönüne alınır, Hükümetin bankalar kanalıyla Mer-
kez Bankasından borçlanacağı sonucuna varmak için
insanın aşırı bir muhayyile gücüne ihtiyacı yoktur. Bu
ise, bilindiği gibi, enflasyon demektir.

Ancak, son iki yıllık tatbikata göre, diğer bir ih-
timal, açığın kapatılmasından ziyade, masrafların kı-
sılması suretiyle karşılanmakta, daha doğrusu, berta-
raf edilmektedir. Bunun da en az enflasyon kadar olum-
suz bir yol olduğunda şüphe yoktur.

Demek oluyor ki Hükümetin karşıındaki alterna-
tifler enflasyon ve deflasyondur. Son yılların tatbikatı,
hükümetin daha ziyade ikinci, yani masraf kısma yo-
lunu seçme eğiliminde olduğunu göstermektedir. Bi-
lindiği gibi masraf yapmak bir gayret ister. Ayrıca
masraf yapmanın çeşitli riskleri de vardır. Buna karşı-
lık masrafları kısmak hem kolay hem de daha emni-
yetlidir. Bu tahminimiz doğru ise önümüzdeki yılda da
işsizlik ve sıkıntı devam edecektir.

DIŞ POLİTİKA

Son yılların şüphesiz ki en önemli olayı, milletler-
arası meselelerde emperyalist memleketlerin mutlak
hegemonyalarının kırılmış olmasıdır. Bu sayededir ki,
özellikle az gelişmiş memleketlerde toplumcu hareket-
ler gelişmek ve hatta iktidara geçmek imkânını bul-
muşlardır. Böylece milletlerarası münasebetler artık
milletlerin hayatında, eskiden olduğu gibi gerici ve
tutucu değil, ilerici bir unsur olarak etki yapmağa baş-
lamıştır.

Milletlerarası ortamdaki bu değişikliğin etkilerini
son aylar içinde memleketimizde de görmekteyiz. Geçen
ay başlarında Sovyetler Birliği ile iktisadi ve kültürel
münasebetlerimizi geliştirmek için yapılmış olan te-
maslar bunun bir örneğidir. Aynı şekilde Arap Devlet-
leriyle de münasebetlerimizi düzeltmek için gayretler
sarfedilmektedir.

Açıktır ki, dış politika gerçeklerinin bizi izlemeğe
zorlanmış olduğu bu yolda olumlu ilerlemeler yapabilme-
miz için, memleket içinde de hurafeleşmiş fikirlere son
vermek ve sıhhatli bir içtimai ve siyasî bünye kazan-
mak zarureti vardır. Diğer bir şekilde ifade edilmek is-
tenirse diyebiliriz ki, kişiliği olan bir dış politika ancak
kişiliği olan bir iç politika ile beraber yürütebilir. İç
politikada kişilik ise, vatandaşların hiçbir sınıf veya
zümrenin hiçbir bakımdan hakimiyet ya da baskısı al-
tında olmaması demektir.

meclis notları

Kürsüdeki kadın, mikrofona biraz daha sokularak iki tene-kenin birbirine sürtünmesini anıtan sesiyle, yarısının kendisini yarım kulakla dinlediği, yarısının da gönül rahatlığı ile «şekerleme» yaptığı salona doğru haykırırken, oradan hayli uzakta bir yerde, Yenışehir Pazarı'nda, on-ya da onbir yaşlarında bir çocuk, bir hanımefendiyle «pazarlık» ediyordu.

Kürsüdeki kadın komünizm'den, Pazar yerindeki kadınsa, onbir yaşlarındaki çocuğa «bir lira yerine elli kuruş» vermekten söz ediyordu.

Ashında, 11 Kasım 1964 Çarşamba günü, iki milyonu aşkın karasaban'a sahip bulunan Atatürk Türkiye'sinde, birbirinden uzaktaki iki kadın başka başka sözcüklerle, ama aynı «anlamı içeren» birer konuşma yapıyorlardı.

ÖZETİN ÖZETİ

Kürsüdeki kadın CKMP İstanbul milletvekili Saadet Evren'di. Herhalde gelecek seçimleri kaybettğinde ceketinin yakasında tıp rozeti yerine «orta yolcu» rozeti taşımayı yeğliyecek Milli Eğitim Bakanı İbrahim Öktem hakkında «gensoru» açılması konusunda konuşuyordu.

Efendim, bu İbrahim Öktem, millî eğitim kadrolarının kahrolası komünistlerin eline geçmesine sebep olmuş, üstelik bunları korumaktan da kaçınmamıştı. Cezbeye tutulmuş gibi konuşan Evren, Bakan'ın solcularla işbirliği yaptığını, sonra sağcılara doğru yalpalandığını söylüyor, «millî ızdırabın» yanında bulunarak, istifasını istiyordu.

OKULSUZ ÖĞRENİM

Gelgelelim, «bağımsız bir kültür» herşeyden önce bir «okul» işidir. Ne var ki, yapılan incelemeler bugün Türkiye'nin 35.537 köyünden 23.668 inde okul olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Bu gerçeğin matematiğeşel söylenişi şöyle : Köylerimizin halen yüzde 33,4 ünde okul yoktur.

MİLLETİN VEKİLLERİ

Hukuk Fakültesi mezunu İstanbul milletvekili Sadet Evren bunların hiç birinden söz etmiyordu. Herhalde bunlar, çektiği «millî ızdıraba» dahil değildi. Onun sıkıntısı, derdi-günü komünizmdi.

Onunki buydu da, suçlamalara hedef olan Milli Eğitim Bakanı «orta yolcu» Öktem'in ki başka mıydı? Solcuları korumakla suçlanır suçlanmaz hemen «taviz» vermek yolunu seçmiş ve «gerçek din adamı yetiştirmek için» giriştiği işleri anlatmaya başlamıştır. Bir çok kişinin gönlünde «modern okulların» yerini alacak «arşan» olarak yatan İmam-Hatip Okulları'nın «İslâm dininin ulviligi» ile bağdaşamayacak durumda olduğunu söylemiş, ama düzeltilmesi için çalışıldığını da hemencecik eklemeyi unutmamıştır. Onun söylediği de «kahrolsun komünizm» dir.

GERÇEK SAYGISI

Gerçeğe biraz saygısı olan insan, döndürülen oyunlar karşısında irkilmekten, utanmaktan kendini alamaz. Bu «solcular geliyor» havası çok önceden tutturulmuş ve tek amacı vardır : kamu oyunun dikkatini dağıtmak ve gerçeğin bilincine varmasını önlemek. Onlar, ashında halkın okuyup yazmasından yana değildir.

İstenmeyen budur. «Solcular geliyor» gılgıkları bu yüzden koparılmaktadır. İşte bu yüzden ki, 11 Kasım 1964 Çarşamba günü Millet Meclisi kürsüsünden milletvekillerine seslenen Saadet Evren'le, Yenışehir Pazarı'nda küçüklük hammalla pazarlık eden hanımefendi aynı düzenin çıkarı adına konuşuyorlardı.

DEV POSTUNDA CÜCELER

Millî ızdırap, millî irade gibi deyimlerle gerek halk kitlelerinin gerçek saygısını köreltmek, gerekse ileri aydınlara gözdağı vermek amacıyla, yurttta bir «korku» havası yaratmak isteyenler, dört yandan çalışmakta ve sermaye çevrelerine ortam hazırlamaktadırlar.

Fransız devrimci yazarlarından birinin çevirisi hakkında dava açmak, bu davranışı protesto eden Edebiyatçılar Birliği üyelerini mahkemeye vermek, Meclis oturumlarını birer gün arayla «sol tehlike» konusuna ayırmak, öyle kendiliğinden oluşan olaylar olmasa gerekir.

O kadar olmamak gerekir ki, şimdiye kadar Yenışehir kaldırımında görülmemiş olan «Hür Yol» gibi, «İzmir Adalet» gibi gerici ve faşist gazeteler, şu son günlerde kaldırımlara seriliverdi.

ANLASAYDI

Öte yandan, komünist manifestosu hakkındaki bilgisinin «böyle bir manifest olduğunu» bilmekten öteye gitmediği anlaşılın Saadet Evren de, Koç'un cevabını manifestteki «hitalbelere» benzetiyordu. Hukukçu olması dolayısıyla Evren'in «edebî» sanatlardan anlamaması hoş görülebilirdi. Ama Evren galiba «hukuktan» da anlamıyordu.

Anlasaydı Milli Eğitim kademelerindeki «hayali» komünistlerin peşine düşeceğine şu «Özel Yüksek Okullar» konusu üzerine eğilirdi. Binlerce öğrenci parası olmadığı için Üniversiteye giremezken, sırf parası olduğu için bir azınlığın bu Yüksek Okullardan yararlanması, çağdaş bir hukuk anlayışıyla bağdaşabilir miydi? Bu, asıl merak edilmesi gereken konudur.

Eğitim felsefesinin «Atatürk ilkelere» dayandığını ileri süren Sayın Öktem de, bu konudan söz açıyor, açtığı zaman da övünme yolunu seçiyordu. Evet, Atatürk'ün Partisi'nin Bakanı, bu topraklarda «özel okullar» açılmasıyla övünüyordu.

Devlet Üniversitelerinde ders verip, kitap yazmaktansa bu «ticarethanelerde» para kazanmayı seçen Profesör ya da Doçentlere niye kızıyoruz? Baksanıza Milli Eğitim Bakanı bile «okul» değil «dükkan» istiyor.

Ürkek özel sektörün «özel» çocukları bu okullarda «özel» eğitim alsınlar. Onların seçtiği milletvekilleri de haklarını savunsun. Buna bir diyeceğimiz yok. Ama, ne olur araya «milleti, vatani, millî ızdırabı» karıştırmayalım.

Çünkü Saadet Evren'inki de, bütün ötekilerinki de «özel ızdırap».

Feodal Bir İmparatorluktan Bir Yarı-Sömürge haline geçiş süreci

“ Kıdemli toplum savaşçısı,
yürekli aydın Mehmet Ali
Aybar'a saygılarımla ”

ONSEKİZİNCİ YÜZYIL SONLARINA KADAR, BÜTÜN DEĞİŞMELERE VE BOZULMALARA RAĞMEN, DEVAM EDEBİLEN BİR OSMANLI TOPLUM DÜZENİ VARDI. ANA-HATLARIYLA FEODAL BİR KARAKTER TAŞIYAN BU DÜZENİN EKONOMİK ÖRGÜSÜ ÜÇ AYAK ÜSTÜNE OTURMUŞTU : TARIM, ENDÜSTRİ VE TİCARET. DAR VE YAKIN ÇEVRELERİN İHTİYAÇLARI İÇİN SINIRLI, GÜDÜMLÜ ÜRETİM VE MÜBADELEYİ ÖNGÖREN BU DÜZEN İÇİNDE, BÜTÜN ÜRETİM ÇALIŞMALARI ÜRÜNLERİ TÜKETECEK OLANLARIN ADETA GÖZLERİNİN ÖNÜNDE GEÇERDİ.

TARIM

Esas üretim dalı, tarımdı. Toprak çok ilkel âletlerle işlenirdi. İmparatorluk eyaletlere, eyaletler sancaklara bölünmüştü. Tımar ve zeamet erbabı sancak beyleri aracılığıyla yukarı bağlanırlar ve imparatorluğun idaresini de sağarlardı. Bozulmadan önceki zamanlarda Tımar ve Zeamet ler askerî bir görev karşılığı ve lâıyk olanlara veriliirdi. Fakat üretimi bunlar yapmazlardı.

Köylü, genel olarak, bir çift öküz ile sürülebilecek ve bir çiftçi ailesinin geçimini sağlayabilecek büyük lükte bir yeri, sahib-i arz sipahiden, yani tımar veya zeamet erbabından, tapu resmi adı altında peşin bir kira vererek kıralamış gibiydi. Toprağın rakabesi —mülkiyeti— devletindi. Köylü daimî ve ırsî bir kira mukavelesi yapmış oluyordu. Bu suretle köylü, toprağın sahibi gibi görünüyordu. Fakat önemli bazı kayıtlar ve sınırlandırmalar vardı ki köylünün hakkını mülkiyetten uzaklaştırıyordu. Bunların başlıcaları sayılabilir. Çiftçi :

tarlasını satamaz, hibe edemez, vakfedemez, vasiyet edemezdi. tarlasını terhin edemezdi; bu tarla borç karşılığı satılamazdı. toprak, diğer mallardan farklı olarak, bütün mirasçılara değil, sadece büyük oğula intikal ederdi. tarlasını istediği gibi kullanamaz, istediği ürünü yetiştiremezdi. tarlasını uzun zaman boş, işlenmeden bırakamazdı.

Bu temel şartlara aykırı hareket eden çiftçinin tarlası elinden alınır. Peşin ödediği tapu resmi yanardı. Kıra her yerde toprağın verim kabiliyetine göre değişen bir vergi şeklindeydi. Bu sistemin iyi işlemesi sahib-i arzın çıkarına uygun olduğu için, onların da ilgisiz yakın olurdu.

Gördüğü gibi bu toprak nizamı esas itibarıyla feodal karakterde, sınırlı ve kontrollü bir tarım hayatını hedef tutuyordu. Bozulmadan devam ettiği sürece bu nizam içinde ekonomik hayat ile hukuk kaideleri ve idarî teşkilât arasında bir uyum vardı. Bununla beraber, bütün bu

tedbirlere rağmen memleketin birçok yerlerinde büyük çiftliklerin, malikânelerin teşekkül ettiği de anlaşılmaktadır. Zamanla sistem daha da bozulmuş, merkezin otorite ve kontrolünün zayıflamasıyla taşra mütegallesi birçok toprakları zorla ele geçirmiştir. Daha da sonraları Hazine'nin parasızlığı sebebiyle mirî toprakların satışı başlamış böylece büyük çiftlikler daha çoğalmıştır. Fakat bütün bunlara rağmen teamüle, geleneğe ve fetvalara dayanan düzen devam etmiş ve mirî arazi, hâkim toprak nev'iyeti olarak yaşamıştır.

Tanzimattan itibaren intikal hükümlerinin genişletilmesi, vefaca ferag adı altında bir çeşit rehin imkânının kurulması, ve benzer hükümler taşıyan nizamnamelerle değişiklikler hukukî yapıya girmeye başladı.

ENDÜSTRİ

Osmanlı Ülkelerinde endüstri, memleketin hemen bütün ihtiyacını karşılamaktaydı. 1560-1616 yılları arasında Venedikliler, donanmalarının bir kısmının yapımını Osmanlı tezgâhlarına sipariş ederlerdi.

Üçüncü Murat zamanında, 1582 de, İngiltere kraliçesi Elizabeth İstanbul'a gönderdiği bir ajana yün boyama işinde Türklerin kullandığı tekniği öğrenip yurduna öğretmesini; ipekli, pamuklu ve yünlü kumaş endüstrisinde yetişmiş üç usta zanaatkar İngiltereye götürmesini; Türklerin boya tekniğinde kullandıkları madde ve nesneleri öğrenmesini ve kumaş numuneleri getirmesini emreliyordu.

Feodal İmparatorluktan

Evliya Çelebi 1669 da Dördüncü Muradın önünden geçen esnaf alayında bin muhtelif zanaatkâr grubu saydığını anlatırmış.

Villeneuve, İstanbuldaki Fransız elçisi, 1735'te şöyle yazıyordu :

«...Orada harikulade miktarda, namütenahi çeşitli ve Hristiyan âleminde gelenlerden daha ziyade Türklerin zevklerine elverişli ipek kumaş yapıyorlar. Şam, Halep, Bursa, İstanbul, Sakız ve diğer birçok şehirler Büyük Efendinin (Kanunin'in) ülkelerinde istihlak olunabildiğinden fazla ipekli istihlal etmektedirler.»

Abesen, 1792 de şunları anlatıyordu :

«Halkın ve ordunun büyük bir kısmının kullandığı yün kumaşlar Edirne ve Selânikte, zengin kemeler ve ipek kumaşlar Adalar Denizinde Sakızda, pamuk bezler İskenderiyede ve Kıbrıs Adasında, keten bezleri de Türkiye'nin her tarafında imal edilir.» Gene ona göre, Urfa'nın basmaları, Mardin, Musul ve Bağdatın pamuk ve keten bezleri ve Ankara sofları kayda değerdi.

Fransızların onsekizinci yüzyılda Edirnekâri kırmızı boyayı ele geçirebilmek için gayretler gösterdiklerini kendi kaynakları yazar.

İstanbuldan 6 Teşrinisani 1768 de yazılmış bir mektup Osmanlıların gemi inşa ve denize indirme tekniği konusundaki ustalıklarını belirtir : «Bugünlerde kırk bölmeli iki yeni gemiyi suya indirdiler. Burada bulunan Fransız zabıtları, Hristiyanlarınkinden daha seri olan bu ameliyede Türklerin gösterdikleri mahareti takdim etmişlerdir.»

Bu çaпта olan Osmanlı endüstrisi, yüzyıllarca, İmparatorluğun mamûl madde ihtiyacını karşılamış, hep seferi olan Osmanlı ordularının teçhizat ve silahlarını temin etmişti. Onsekizinci yüzyıl sonlarında bu endüstri henüz ciddi bir surette sarsılmamış bulunuyor, bilhassa pamuk ve ipek imalatı mevkiini muhafaza ediyordu. Bu durum, ondokuzuncu yüzyıl başlarında da devam etti.

Osmanlı endüstri hayatı lonca ve gedikler içinde teşkilatlanmıştı.

«Loncalar ortaçağda her türlü sanayi emeğinin dış çerçevesini tes-

kil etmiştir. Lonca, rekabete karşı bir müdafaa vasıtası, ücretlerin seviyesini muhafaza etme ve tüccarların isteklerine karşı korunma vasıtasıydı. Üstelik lonca, imalatın bütün şartlarını inceden inceye tesbit ederd. Lonca bu davranışıyla, tabiidir ki, teknik ilerleme için bir engeldi.» (J. Baby, Kapitalist Ekonominin Tenkidı).

TİCARET

Osmanlı İmparatorluğu üç kıt'anın birleştiği bölgeyi ılgal ediyor, bu yüzden de dış ticaret konusunda çok iyi bir durumda bulunuyordu. Uzak Doğu ve Hindistan büyük ticaret yolu Memalik-i Osmaniyeden geçerd. Bu, geniş bir transit ticaretine yol açmıştı.

İlk dört yüzyılda İmparatorluk emtea ihracına hemen hiç önem vermiyordu. İthal eşyası ise hemen tamamı Avrupadan getirilen mücevherat, Rusyadan getirilen kürkler ve Hindistandan alınan kıymetli kumaşlar ve baharata inhisar ediyordu. Dik kat edilirse bunlar, halkın değil, saray ve taşra aristokrasisinin yaşayışına uygun, lükse ve kadımlarla ilgili ihtiyaçlara cevap veren şeylerdir.

Çiftçi ve köylü, ürünlerini istediğine satamazdı. Toprak mahsullerini satın almak imkânı ancak, elinde bu konuda ruhsat tezkeresi bulunanlara tanınmış inhisari bir hakta. Bu usulün adı yed-i vahit idi. Bugünkü türk çede tam karşılığı TEKEL olan bu müessese çeşitli alanlarda yürütülen iltizam usulü ile paralel ve iç-içe idi.

Feodal hayat tarzına tamamen uygun bulunan bu ticari faaliyet de esnaflık ve zanaatkarlık gibi lonca ve gedikler içinde teşkilatlanmıştı.

Tarım ve endüstrideki «muayyen eşyanın sınırlı ve kontrollü üretimi» temel kuralı ticarete de yürürlükteydi ve bu sınırlılık ve kontrol lonca ve gedikler içinde düzenleniyordu. Yabancılar buralara giremez ve perakende alış-verişte yerlilerle rekabet edemezdi.

Bunun sonucu olarak ta dışardan gelen emtea bir defa ithal edildikten sonra istendiği gibi vergi ve resim ödemek zorunda kalırdı. Çünkü dış ticaret yabancıların elinde olduğu ve onlar kapitülasyonlardan faydalandırdıkları için vergi ödemez, sadece

âmediye resmi ile yüklenirlerdi.

Kafkaslardan Trablusgarp-Tunus-Cezayir-Fas'a; Basra Körfezin-den Adriyatik kıyılarına ve Bosna-Hersek'ten Yemene kadar uzanan bu koca İmparatorluk, bütün özellikleriyle, bir Orta Çağ İmparatorluğu idi. Feodal gelenek ve töre icabı Türkler bu devletin asker ve memuruydu. Hele yüksek sınıfa mensup Türkler her türlü işi küçük görüp sıkıntısız ömür süren birer aristokratlardı.

Dış ticaret esas itibarıyla yabancıların ve sultanın tebaası yahudi, rum ve ermenilerin elindeydi.

FEODAL ORTA-ÇAĞ'DAN SONRA BATI AVRUPA

Onördüncü yüzyılın sonlarında sarsılan feodal orta-çağ düzeni Onbeşinci yüzyılda ve hele Yüz yıl Savaşları'ndan sonra iyice zayıflamıştı. Münferit zanaatkârlar yerlerini manifaktürlere bırakıyorlardı.

Fakat onsekizinci yüzyılda, gelişmiş ticaretin isteklerine artık manifaktürler de cevap veremiyorlardı. Ayrıca, manifaktürler, mütehasşis işçiye dayandıkları için kapitaliste her istediğini yapmak imkânını sağlamıyorlardı. Kaldı ki bu manifaktürlerde makine de imal edilebildiği için daha yüksek üretim tekniğine geçiş olanakları hazırlanmıştı.

Bu devre, büyük icatlar devresidir.

Manifaktür devrinin çıkışına ve büyük sanayinin başlangıcına işaret eden teknik transformasyonlar onsekizinci yüzyılın ikinci yarısında İngilterede oldu. «Sömürgelerin fethi, dış politika başarıları İngiltereye daha geniş pazarlar açmıştı. Öbür yandan politik rejim burjuvaziye meydanı serbest bırakmıştı. İngilterede sanayi inkılabını başlatan esas sebepler, bunlardı» (J. Baby, Kapitalist Ekonominin Tenkidı Sa. 66) ?

Fransada da devrim öncesi büyük kapital birikimi ve büyük ticari gelişme olmuş, bu gelişmelerin sonucu da İngilteredekine paralel bir endüstri inkılabı olarak belirmişti. 1715 1787 arasında Fransız dış ticareti beş misli artmış, İngilterenin 32 milyon sterling tutan dış ticaret hacmine karşı 40 milyon sterlinge ulaşmıştı.

Feodal İmparatorluktan

Bu arada burjuvaziyi iktidara getiren mücadelelerin en kuvvetli hamlesi Fransada yapılmış, bu sınıf uzun ve kanlı mücadelelerden sonra hâkimiyetini ve nizamını kurmuştu. Fakat Avrupa ve İngiltere reaksiyonunun sebebiyet verdiği uzun harpler bu memleketin endüstrisini harap etti. 1792 de 1 milyar 732 milyon frank tutan toplam 1814 te 585 milyon franga düşmüştü. 1815'te İngilterenin çok gerisinde kalmış bir Fransa karşındaydık. İhracatı İngiltereninkinin yarısından azdı. Fransız ticaret ve endüstri burjuvazisinin kendisini yeniden toplaması ve asıl endüstriyel gelişmesi 1815 barışından sonradır.

Ticari kapital ve onun ayrılmaz bir parçası olan faizci ikraz sermayesi, tarih bakımından, endüstri kapitalinden önce gelir; endüstriyi yaratmış, ona yön vermiş ve onu fabrikalar çağına ulaştırmıştır. Fakat endüstri devriminden sonra ticari kapital ve ikrazci sermaye, bağımsızlıklarını kaybettiler. Endüstri sermayesi birinci plâna çıktı. Bundan böyle ticari kâr, sanayicinin, artık-değerden tacire bıraktığı bir parçadan ibarettir. Bilindiği gibi, kapitalizmin geleceği bir dünya pazarının yaratılmasına sıkı sıkıya bağlı bulunuyordu.

Denmiştir ki :

«Kapitalizm, çok gelişmiş ve bir tek devletin sınırlarını aşan ticari emtea tedavülünün sonucudur. Bu sebeple, dış ticareti olmayan kapitalist bir millet topluluğu tasavvur etmek mümkün değildir, ve böyle bir millet yoktur.»

Sırf kendi başına alındığı zaman, dış ticaretin gelişmesi, müstahsil kuvvetlerin yükselişine bağlı olarak, milletler arası iş bölümünü ifade eder. Fakat kapitalizme bağlı olarak düşünüldünce dış ticaret, kapitalistler hesabına kârları çoğaltma aracından başka birşey değildir. Kapitalistler kâr peşinde koşarken, durup dinlenmeden yeni sürüm alanları ve yeni ham madde kaynakları ararlar. Kendi ülkelerindeki kitleleri kapitalizmin sefalete sürüklemiş olması yüzünden iç pazarların sınırlı olması ve içerdeki ham madde kaynaklarına büyük kapitalistlerin daha önceden el koymuş bulunması yüzünden, dış pazar-

lara hâkim olma gayreti zorunlu ve güçlü oldu. Kaldı ki diğer gelişmiş Avrupa ülkeleri de kendi endüstrilerini himaye tedbirleri aldıkları için bu gayret daha da mecburi oluyordu.

Bu nedenlerle dış ticaret kapitalizm çağında büyük bir gelişme gösterdi. 1800-1900 yılları arasında dünya dış ticaret toplamı 12.5 defadan fazla artarak bir buçuk milyar dolardan 18.9 milyar dolara yükseldi.

Dış ticaret, çok gelişmiş ülkeler kapitalistleri için munzam kârlar kaynağıdır. Endüstri mamulleri az gelişmiş ülkelere nisbeten daha yüksek fiyatlarla satılır ve o ülkelere ham maddeler düşük fiyatlarla satın alınır.

Dış ticaret bir de gelişmiş burjuva ülkelerinin az gelişmiş ülkeleri köleleştirme araçlarından biridir ve kapitalist devletlerin nüfuz alanlarını genişletmeye yarar.

Burada bir nokta üzerinde ısrarla durmakta fayda görüyoruz: Batı Avrupa endüstri kapitalizmi ve ona bağlı olan kapitalist dış ticaret konusunda yukarıda belirtilenler, henüz tekeller safhasına girmemiş, son safhasına yani emperyalizm çağına varmamış kapitalizm devresine aittir. Tekelci kapitalizm devresinde bu ilişkiler yüzeyde tekeller öncesi safhadakine benzerse de aslında ondan çok önemli ve derin farklarla ayrılr. Ve çok daha korkunçtur.

Hulâsa, gecikmiş feodal yapılı bir orta-çağ kuruluşu olan Osmanlı İmparatorluğu onsekizinci yüzyıl sonlarında ve ondokuzuncu yüzyıl başlarında böylesine gelişmiş bir Batı Avrupa endüstri kapitalizmi karşısında bulunuyordu.

BATI AVRUPA ENDÜSTRİ KAPİTALİZMİNİN ORTA DOĞUDAKİ ÇIKARLARI ve İSTEKLERİ :

Batı Avrupa ticaret sermayedarlığı, ondokuzuncu yüzyıla kadar, Orta-Doğu'da kapitülasyonlarla yetinebiliyordu. Takip eden endüstri kapitalizmi ise Napoleon harpleri sırasındaki birlikme ve peşinden gelen büyük genişleme nedeniyle kabına sığamaz hale gelmişti. Nitekim İngilterenin Çine saldırması, Afyon Harbi ve bunun sonucu olarak Çinin batı kapitalizmine açılması da aynı devreye rastlar. Artık, kapitülasyonlarla yetinemezdi.

Ondokuzuncu yüzyıl başlarında İngilizlerin Osmanlı ülkelerinden başlıca ithalatı yapağı, ipek, hububat, zeytinyağı, bakır, pamuk, tuz, tütün, afyon, çivit v.b. idi. Bilhassa pamuğun başlıca alıcısı, İngiltereydi. İngiltere 1832 yılında Türkiye ve Mısır'dan 9 milyon pound pamuk ithal etmişti. 1833 te ham madde fiyatları, 1798 dekinin dörtte biri kadardı.

Halkın yaşayışında gerekli değişiklikler yapılmak şartıyla, geniş Osmanlı Ülkeleri her çeşit İngiliz ve Avrupa endüstrisi için el değmemiş bir paazrdı.

Biraz sonra değineceğimiz ticaret muahedesi gereğince yapıp 1839 Martından itibaren uygulanmaya başlıyan tarife defteri, gene muahede gereğince yedi sene sonra değiştirilmişti. Bu ikinci deftere «memaliki mahrus-i şahane mahsulü» adı altında —sekizinin bu defa ihrac konusu olduğu belirtilerek— 210 madde sayılmıştır. «İngiltere ve İrlanda ve ana tâbi yerlerin mamulât ve mahsulâtı» başlığı altında da —elli ikisinin bu defa ithal mevzuu olduğu belirtilerek 249 madde bulunuyor. Bu rakkamlar o tarihlerde Osmanlı ülkeleriyle ticaretin İngiltere için önemini, yedi sene içinde eklenen sekiz ihrac kalemine karşı artan elli adet ithal maddesi de aradaki ilişkinin gelişme yönünü ortaya koymaktadır.

Yalnız, Osmanlı sosyal yapısı ve bu yapıdan doğan bazı engeller bu ticaret imkânlarını, muahedenen önce, önüyor, hiç değilse köstekliyordu. Osmanlı sosyal nizamının temelini teşkil eden bu engelleri kapitülasyonlar ortadan kaldıramamıştı.

1838 öncesinde İngiliz tüccarının şikâyet ettiği bu engellerin başlıcaları şunlardı :

1. Yed-i Vahit usulü : Ticaretteki bu usul, alış-verişte tekel fiyatlarının hâkim olmasına yol açıyordu. 1833 te İngiliz Hariciye Vekili Palmerston, İstanbuldaki İngiliz elçisi Ponsonby'ye şöyle yazıyordu : «esya imal edenler mamullerini, alış fiyatları kendileri tarafından tayin edilen imtiyazlı kimselere satmak mecburiyetinde kaldıkça Türk sanayinin ileri gidememesi zaruridir.» Ve ona bu **SULİSTİMALIN** ortadan kaldırılması «sultanın tebasının servet ve re-

Yurdumuzda İmalât Sanayiinin Durumu

Ulusal Ekonomimizde önemli bir yer işgal eden imalât sanayii üzerinde istatistik rakamlarına dayanarak bazı araştırmalarda bulunduğumuz zaman görmekteyiz ki, yurdumuzda sanayi alanındaki faaliyetler çok dağınık olup produktivite ve rantabilite oranları da o nispette düşüktür.

1 — KATMA DEĞER ORANLARI :

1962 yılı istatistiklerine nazaran bu yıl içinde 10 işçiden fazla adam çalıştıran 3.795 özel sektör iş yeriyile 230 kamu işletmesinin üretim toplamı 17 milyar lira olup budgeerdeki malları üretmek için sarfedilen enerji ve ilkel maddeler toplamı 10 milyar 399 milyon liraya ulaşmaktadır. Bu iki rakam arasındaki 6 milyar 800 milyon liralık fark katma değeri teşkil etmekte olup katma değerün üretim toplamına nispeti % 40 oranına ulaşmaktadır.

Yani yurdumuzda imalât sanayiinde üretilen 100 değerın 60 ı ilkel madde ve enerji olarak sarfedilmekte ve 40 katma değer elde edilmektedir. Toplam kıymetler üzerinden yapılan bu mukayeseyi kamu sektörü ve özel sektör olarak ayrı ayrı hesap edecek olursak, kamu sektöründe katma değer oranı % 49 olduğu halde özel sektörde bu oran ancak % 32 dir. Bu neden böyledir? Devlet sektöründe ilkel maddelerle enerji sarfiyatının çok israfı olduğu iddia edildiği halde, devlet sektörü neden daha rantabl çalışmaktadır?

Bunun iki sebebi olabilir :

a) Ya özel sektör iş yerleri çok dağınık ve sıralı tesisler çok iptidai olduğu için ekonomik rantabiliteleri düşüktür.

b) Veya özel sektör tarafından istatistik sorularına verilen cevaplarda enerji ve ilkel maddeler sarfiyatı yüksek gösterilerek masraflar çoğaltılmakta ve Maliyeye bildirilen net gelirlerle bir ahenk sağlanmaktadır.

Her iki durum da özel sektör için iyi bir not teşkil etmemekte olup tarafsız bir gözlemcinin varacağı netice, ya rantabl çalışmayan özel sektör iş yerlerinin kamulaştırılması veya Devlettten vergi kaçıran iş adamlarının cezalandırılması lâzımgeldiği şeklinde olacaktır.

2 — NET GELİR ORANLARI :

Keza özel sektörün elde ettiği üretim toplamına nazaran sağladığı net gelirler oranı da çok düşük olup toplamı aşağıdaki cetvelde gösterilmiştir :

İş kolu	Net gelir toplamı	Üretim toplamı	Net gelir oranı
	1.000 TL.	1.000 TL.	%
Mensucat Sanayii	125.806	6.030.000	2
Kâğıt Sanayii	8.218	436.000	1,8
Kauçuk Sanayii	18.821	288.000	6
Madenî eşya Sanayii	96.096	1.340.000	7
Elektrik makineleri	31.499	361.000	8,7
Ecza ve kimyevî maddeler sanayii	45.319	1.415.000	3

1962 yılına ait istatistik yayımlarından çıkarılan bu cetvele tekrar göz atılınca anlaşılacağı gibi :

a) Mensucat sanayii ile kimya ve ilaç sanayiindeki % 2 ve % 3 net gelir oranları inanılmayacak kadar düşük olup, mensucat sanayiinin çok az kârlarla çalıştığı Birleşik Amerika Devletlerinde bile bu oran % 8 nispetinin üstündedir. Keza yerli ilaç ve kimya sanayiine son yıllardabüyük bir rağbet gösterilmekte olup 1964 yılı kalkınma programında bile bu sanayi kolu için 240 milyon liralık özel sektör yatırımı ön görülmüştür.

Bu durumda iddia edebiliriz ki mensucat ve kimya sanayiindeki net gelir oranları gerçek duruma uygun olmayıp bazı muhasebe yanlışlıkları yüzünden net gelirleri düşük gösterilmekte ve Hazineden geniş miktarda vergi kaçırılmaktadır. Netekim madenî eşya ve makine sanayiinde net gelirlerin yüksek olması bu kolları faturasız satışların güç olmasından ve net gelirlerin gizlenememesinden ileri gelmektedir.

b) Keza vergi istatistiklerinin incelenmesiyle anlaşılacağı üzere mensucat sanayii kolunda 1962 yılında 500 talihatsız iş adamı 10 milyon lira zarar göstermiş olup adam başına yılda 20.000 liralık zarar payı düşen bu sanayi kolu için 1964 yılı kalkınma programında öngörülen 100 milyon liralık özel sektör yatırımlarını hayretle karşılamaktayız.

Ya bu zararlar gerçek değildir veya Devlet Plân-lama Teşkilâtı hakikate uymayan tahminler üzerine yatırım programları düzenlemektedir. Esasen bu çelişme imalât sanayiinin toplam gelirleri üzerinde de göze çarpmakta olup yılda 692 milyon liralık net gelir sağladıklarını bildiren sanayicilerimizin 1964 yılı kalkınma programında gösterildiği üzere 1 milyar 374 milyon liralık yatırım yapmalarını beklemek biraz fazla iyimserlik olmaktadır.

3 — İŞÇİ YEVMİYELERİ :

Son yıllarda özel sektör işyerilerindeki işçilere ödenen yevmiyelerin kamu sektörüne nazaran daha yüksek olduğu iddiası ügüllercelleri sürdürmektedir.

Halbuki 1962 yılı resmi istatistik rakamlarına nazaran özel sektör işyerlerinde çalışan 196.248 işçiye bir yıl içinde 1 milyar 75 milyon lira işçilik ücreti ödendiği halde kamu sektöründe çalışan 125.000 işçiye 1 milyar 2 milyon lira ödenmiştir. Yılda adam başına düşen yevmiyeler ortalaması özel sektörde 5.480 lira olduğu halde Devlette % 41 fazlasıyla 7.850 liradır.

Binaenaleyh Devlet, işçinin hakkını özel sektöre nazaran çok daha iyi bir şekilde korumakta olup 3.795 işyeri sahibinin bir yılda elde ettikleri 3 milyar liralık katma değerden 196.000 işçiye ancak 1 milyar lira yevmiye ödemiş olmaları da üzerinde ayrıca durulmaya değer bir konu teşkil etmektedir.

Türk toplumunun dengeli bir düzen içinde yaşamasını sağlayacak biricik tılsımın Sosyal Adalet ilkelerinin gerçekleşmesine bağlı olduğunu tekrarlayarak sözlerimizi bitirelim.

HİLMİ ÖZGEN

Feodal İmparatorluklar:

fahlarını arttıracakmış ve memalik-i şahnenin sanayi ve menabi-i servetini mühim bir surette inkişaf ettireceği'nin İCAP EDENLERE anılatılması hakkında talimat veriyordu.

2. Yerli malları, yani toprak mahsullerini, madenleri ve küçük sanayi mamullerini ancak yerlilerin, yerlilerden de gerekli ruhsat ve tezkerayı almış olanların alıp satabilmesi.

3. Ağır resimler alınmakta olması.

4. Dahilde ticaret için Osmanlı iştirak mübâşiri istihdamı gerekliliği.

5. Afyonun hükümet tekelinde bulunması.

6. Avrupa eşyasından, transit geçtiği zaman bile, ağır resim alınması.

7. Kahvenin iltizama verilmiş olması.

8. Yün ve yünü kumaş imalatının yabancı rekabete karşı himaye edilmekte olması.

Bunlar arasında sayılmış olmamakla beraber, toprak özel mülkiyetin konusu olmuyor, bu nedenle ziraat burjuvazisinin gelişmesi güç ve yavaş oluyordu. Ayrıca özel mülkiyetin konusu olmayan toprak rehin ve ipotek edilemiyordu. Bu yüzden bankalar ve sarafılar ve bunları kullanacak ikrazcı-falzci kapital dar bir alana sıkışyordu.

Bir de Mehmet Ali Paşanın Mısır'da olumlu ve verimli bir tarzda kullandığı yed-i vahit usulünü Suriyeye de yayması korkusu vardı. Hatta 1838 muahedesinin bir maddesi bu muahede hükümlerinin Mısır dahil Afrikada da yürürlükte olacağını tesbit ediyordu. Bu da İngilterenin gözünün nerede olduğunu gösterir ve daha sonra Osmanlı İmparatorluğunun toprak bütünlüğünün koruyucusu kesilip Mehmet Ali Paşa meselesindeki gayretini izah eder.

İngiliz burjuvazisinin çıkarlarını çok yakından takip eden İngiliz hükümeti, Osmanlı Devletinin durumunu da ilgilile ilziliyordu. İngiliz Hükümetlerinin derdi Osmanlı İmparatorluğunu bölmek, parçalamak, çökertmek değil, tersine, bir bütün olarak muhafaza etmek ve kendi sermayedarları için serbest bir sömürme

alanı haline getirmekti. Yani, kapitalizme açmaktı. Önce Fransa, sonra Prusya da bu tutuma kendi çıkarları açısından katılıyorlardı. Daha önceleri Montesquieu şöyle anlatmıştı bu durumu :

«...İlkin Osmanlı İmparatorluğu uzun zaman baki kalacaktır; zira, İstila arkasında koşan her hangi bir prens bu imparatorluğu tehdide maruz bırakırsa, Avrupalının üç ticari devleti derhal müdafaaya geçecek kadar işlerini bilirler.» (Haldun Derin : Türkiye Devletçilik Sa. 102)

Montesquieu hayli zaman haklı çıkmıştır.

İstanbulda İngiliz elçisi Ponsonby idi. İngiliz hükümetinin şarkta kırk sene konsolosluk yapmış Cartwright isimindeki tecrübeli bir elemanı İstanbul eğiliğinde vazifelendirilmişti. Ayrıca Palmerston 1838 ilkbaharında çok kabiliyetli, Bulwer adında bir zati İstanbul eğiliğine başkâtip tayin etti. Osmanlı ülkelerindeki ekonomik şartları, mevcut sosyal düzeni ve İngiliz menfaatlarının artmasını önleyen engelleri bu kadro gözden geçirmiş, gereken ve istenecek değişiklik ve imtiyazları tesbit etmiş olsa gerektir. Muahede konuşmalarını da bunlar yaptılar. Ayrıca muahede şartlarının hazırlanmasında kendilerine İstanbulda yerleşmiş (müstemlin), bir İngiliz bir Fransız, iki tacir yardım etti.

İKİNCİ MAHMUT - KAVALALI MEHMET ALİ PAŞA —ŞARK MESELESİ— HÜNKAR İSKELESİ MUAHEDESİ

Batı Avrupada demokratik devrimden önce, kuvvetlenen burjuvazi ile saray aristokrasisinin tagra feodalitesi ve loncalar aleyhine ittifakının sonucu olarak merkezi kralıklar devresi gelmişti. Bu devre bizde çok büyük farklarla ve başka kuvvetlerle. Üçüncü Selim devrinde bir denemiş, İkinci Mahmut ile bu deneme devam eder gibi olmuştur.

Daha Üçüncü Selim zamanında tüccar ve esnaf gediklerinin ticaret serbestliğine engel olduğu ve bu yüzden ticaretin gelişmesini önlediği anlaşılmıştı ve gedikler kaldırılmıştı. Gene Üçüncü Selim, bu suretle yerli

tüccara kolaylık göstererek ve imkân sağlayarak, kapitülasyonların koruduğu ve yüzden dış ticareti elinde tutan «Türkiyede yerleşmiş yabancı tüccar» (müstemen) a karşı dış ticaret te yapan yerli tüccarı çoğaltmak ve kuvvetlendirmek amacını gütmüştü. Ne varki, bu çabalar gelişmiş ve hakkını arayan, varlığını hiç değilse yurt içinde duyurabilen bir yerli ticaret burjuvazisinin mücadelesinin sonucu değildi. Ticaretin o zamana kadar kayıt altında kalmış, sınırlı tutulmuş olması ve asıl değiştirici faktörün, dış ticaretin tamamen yabancıların ve onların yerli adamlarının elinde bulunması bu sınıfın doğmasını ve gelişmesini önlemişti. Üçüncü Selim de merkezi ve mutlak bir hükümet teşkilatı için mücadele etmişti; ama bir burjuvazi mevcut olmadan bunu yapmak zorunda kalmıştı. O da esnaf ve tüccar gediklerini kaldırmış, çoğu İstanbulda esnaflıkla uğraşan Yenicherileri bu suretle karşısına almıştı; gene bir burjuvazinin varlığından ve ittifakından yoksun olarak bunu yapmıştı.

İkinci Mahmudun hareketlerinde bu suretle, Üçüncü Selim zamanında gediklerin kaldırılması ve Avrupa Tüccarı ile Hayriye Tüccarının doğmuş bulunması etkili olsa gerektir. Fakat Üçüncü Selim'in ilk girişimlerinde daha çok, babası Üçüncü Mustafa'dan geçen yenilik fikirleri ve özellikle Fransaya karşı duyduğu ilgi sonucu elde ettiği düşünceler rol oynamış gibi görünüyor. Selim daha vâhhat İken Fransa Kralı Onaltıncı Lui ile mektuplaşmış ve adamlarından İshak efendiyi Fransa ve mülaseseleri hakkında bilgi edinmek için oraya göndermişti.

Burada üzerinde kısaca durulması gerekli bir diğer nokta şudur : dış ticaret kapitülasyonlardan faydalanan, müstemen denilen, yani Türkiyede yerleşmiş yabancı tebaası tüccarın ve onların yerli ajanlarının elindeydi. Üçüncü Selim, gedikleri kaldırmak ve yerli tüccarı korumak suretiyle, hem iç hem dış alanda çalışabilecek bir yerli tacir zümresi meydana getirmek istemişti. Sonradan Avrupa Tüccarı ve Hayriye Tüccarı diye anılacak olan, bu yeni yerli

ticaret burjuvazisinin iki koludur ve bunlar birbirinden kesin sınırlarla ayrılmış olmadığı gibi, birbirine karşı da değildir. İkisi arasında bir zümre, ya da tabaka çatışması da olmamıştır. Tersine her ikisi birlikte belki ruhsat tezkeresi ve benzer tedbirlerle, Türkiyede yerleşmiş Avrupalı tüccara, müstemenlere, ve onların yerli ajan ve müstahdemlerine karşı korunmak istenmişlerdi. O devirde bize bu çelişme vardır ve biraz sonra gözden geçireceğimiz 1838 Ticaret Muahedesi'nin hedeflerinden biri de bu gibi koruyucu tedbirlerden yerli taciri yoksun bırakıp onu ezmek, a-lan yabancı tacirler ve ortaklarına açmak, hatta hasretmektir. Bunda da başarı kazanmışlar, ve yaşamak isteyen yerli tacire bir tek yol bırakmışlardır : kendilerine her bakımdan bağlı olmak. Yerli ticaret burjuvazisinden, bugüne kadar, bu bağimliliğe itiraz eden sesler hep cılız kalmış, ya da hiç çıkmamıştır. «El kâsibî Habîbulah» denmiştir. Tacirlerimiz, aracılıktan memnundurlar.

İkinci Mahmut, Üçüncü Selim'in uğradığı yenilgiden ders aldığını daha akıllı, temkinli ve gerektiğinde kesin kararlı hareket etmekle gösterdi. Yeniçeri Ocağını yıkıp disiplinli bir ordu meydana getirdi; böylece kuvvetlenip taşra âyanına ve ulemaya vurduğu darbeler onu bu yolda hayli ilerletti. Devlete merkezi mutlak bir karakter vermek ve taşrayı derebeyler yerine, merkeze bağlı bürokratik bir teşkilâtla idare etmek için çabalar sarfetti. Fakat o günkü Osmanlı toplumunun üretici kuvvetleri, batıda buna tekabül eden süreçte mevcut üretici kuvvetlerin gelişme seviyesine ulaşmış değildi.

Bununla beraber bizde ilk fabrikaların kurulması girişimleri de İkinci Mahmutla başladı. Yeniçeriler kaldırılıp yeni askerî teşkilât kurulurken, bu ordunun değişen ihtiyaçlarının o güne kadar mevcut orta-çağ endüstrisi tarafından karşılanamadığı görüldü. Bu boşluğu doldurmak için, hemen hepsi devlet tarafından, fabrika ve tesisler meydana getirildi. Devlete ait tophana ve tersanelerde birçok işçi çalıştırılıyor, birçok alet ve iptidai makinelerden

faidalanıyor, hatta iş bölümü uygulanıyordu. Yeni fabrikalarla da askerin giyim ihtiyacı karşılanıyordu. Ayrıca, donanmanın yakıt ihtiyacı sevkiyle, Ereğli'de ilk maden kömürü bulunmuş ve 1829'da işletmeye açılmıştı.

Ordu ihtiyacını esas tutan bu devlet işletmelerinin yanı sıra, özel sermaye ile kurulan bir endüstri nüvəsi de belirmeye başlamıştı.

İkinci Mahmut devrinin baş ve ortalarında başlayan bu hareket, kendi seyrini takip edebilmiş olsaydı üretici kuvvetler pek âlâ kendi gelişmelerini tamamlar, atelye ve fabrika sahafalarına geçerdi. Böylece orta-çağ düzeni, memleketin kendi iç çelişmeleri ve faktörleri tesiriyle yerini o zamanın ileri düzenine, kapitalist burjuva nizamına bırakırdı. Buna engel yoktu. Bütün mesele memleketin, kapının hemen önünde pusuda bekleyen, yabancı endüstrisine ve Batı Avrupa kapitalizmine teslim edilmesindeydi. Fakat buna fırsat bulunamadı. Hiçbir ihtiyaç ve millî zaruret olmadan, sırf Rusya ve Kavalalı Mehmet Ali Paşa korkusuyla bize imzalatılan 1838 İngiliz Ticaret Muahedesi bu henüz doğmuş endüstriyi ezdi, mevcut ortaçağ kalıntısı nizamı harap etti. Ortaçağ nizamını değiştirme fonksiyonunu yabancı endüstri ve onun yerli ajanları yaptı. Bu yüzden bir millî burjuvazi meydana gelemedi. Ama bugün artık onu meydana getirmek için ne yapsak boşunadır. Şimdi, millî endüstriyi ancak devlet eliyle kurmak mümkün olabilir.

Taşra paşalarının çoğunu yenen İkinci Mahmut, Kavalalı ile başı çıkamıyordu. İlk çatışmada Kütahya'ya kadar gelen Mısır kuvvetlerine karşı Sultan'a yardım bahanesi ile Rus Çarlığı Boğaza donanma göndermiş ve asker çıkarmıştı. Bundan kuşkulanan İngiltere, Fransa ve Avusturya, İbrahim Paşa kuvvetlerini Kütahyada durdurdular. Sehep ortadan kalktığı halde Rus Çarlığı kuvvetleri Boğazdan ayrılmıyordu. Ancak bir muahedenin, Hünkâr İskeleyi Muahedesinin, imzalanması suretiyle İstanbul'dan uzaklaştırıldılar. Bu sözde karşılıklı yardım anlaşmasının gizli

bir maddesi ile Sultan, boğazları Çarın isteğine göre açıp kapatmayı kabul etmişti. Rus Çarlığı ve Avusturya İmparatorluğunun toprak, İngiltere ve Fransa'nın ticari imtiyaz ve çıkarlar sevkiyle Osmanlı ülkeleri üzerinde mücadele ve karşılıklı oyunları ile dolu olan «Şark Meselesi» böyle doğdu. Bunu en iyi kullanan da, bu ülkelerden en fazla çıkar sağlayacak durumda bulunan, İngiltere oldu.

Prof. Yusuf Kemal Tengirşenk şöyle diyor :

«Büyük bir Türk recûlü, belki de Reşit Paşa, tarafından hazırlanmış olan bir lâyhada hem ittifak, hem de dahili islahât meseleleri tahlil olunmuştu. Bu lâyiha'nın meali şuydu:

«Osmanlı Devleti, senelerden beri Rusya Çarı tarafından takip edilmekte olan plânın icrasını men ettirmek için İngilterenin ayaklarına kapanmağa hazırda. Devleti Aliyeyi iki tehlikeye karşı korumak lâzımdı : 1) Doğrudan doğruya Rusya tarafından bir taarruz ve 2) Mehmet Ali tarafından bir harp ilânı veya buna müsavi olan istiklâl ilânı...»

Olayları çok yakından izleyen ve böyle kritik bir anı bekleyen İngiltere, İkinci Mahmut'un iki taraflı korkusunu tesbit edince elinde hazırlanmış ticaret muahedesiyle Sultan'a yaklaştı. Çara ve Mehmet Ali Paşaya karşı yardım vaad ederek, hatta bir rivayete göre ilerde bir siyasî ittifak için imada bulunarak, muahedeyi imzalattı.

İkinci Cihan Harbinden sonra yeniden bir yarı sömürge haline gelişimizde de, bir Komünist tehdidi ihtimalini ve böyle bir ihtimalin o zamanki hâkim çevrelerde uyandıracağı korkuları Amerika Birleşik Devletleri idarecilerinin ve İngilterenin iyi kullanması başlıca âmîl olmuştu. Denebilir ki o devletler Şark Meselesini çok iyi biliyorlardı ve sırası gelince yüzyıl önceki tecrübeyi ustaca, ve zamana uygun terimlerle, yeniden kullandılar. Ama bizim idarecilerimiz, halkın gelişen özgürlük ve refah isteklerini sindirip önlemek fırsatını da yaratacağını hesap ederek, aynı yemi bu defa da yediler.

Feodal İmparatorluktan

1838 İNGİLİZ TİCARET MUAHEDESİ :

«...müzakerenin hüsn-ü talii eseri olarak Rusya taraftarı bazı nazırlar o sırada geçtikleri Mustafa Reşit Paşa Hariciye nazırı olmuştur.»

Prof. Tengirşenk böyle diyor ve bir dip notta da ilâve ediyor :

«İngilizlerin Reşit Paşayı takdirleri, İngiliz Hariciye Nazırı Clarendon'un Kırım Muharebesi esnasında çektiği telgraflardan birindeki şu ibareden anlaşılır : «İngiltere ile olan samimi münasebetin kıymetini nazırlar içinde en ziyade takdir eden, Reşit Paşadır.»

Osmanlı Devletinin kendi sanayi ve genel olarak ekonomisi için bu kadar zararlı bir muahedeyi imzalatmak, güç bir işti. Muahede metni hazır, bekliyordu. Olaylar, işi kıvamına getirmişti. Uygun bir kişi, Mustafa Reşit Paşa, Hariciye Nazırı olmuştu, ve padişah üzerinde etkiliydi. Ama İngiliz elçiliği başkâtibi gene de beklemek tarafıydı. Nihayet Mısır Meselesinin 1838 Mayısından sonra aldığı şekil, müsaait zamanın geldiğini haber verdi.

Bulwer, Cartwright, bizden de Mustafa Reşit Paşa ile Hariciye Müteşarı Nuri efendi, birlikte, güzel güzel çabışılar ve muahedeyi tanzim ettiler.

Bulwer'in «Life of Palmerstone» adlı eserinden Prof. Tengirşenk şunu naklediyor :

«Tekliflerimizin esasları Sultan Mahmud arzedildi; zeki, azimli ihtiyar padişah, yed-i vahit usulunun ilgasının Avrupa ile âsi valisi (Mehmet Ali Paşayı) ihtilâfa düşüreceğini gördü. Bir saat bile geçirmeksizin işi bitirip muahedeyi imza için emir verildi.»

(Tanzimat Devrinde Osmanlı Devletinin Harici Ticaret Siyaseti.)

Ve muahede «seri ve gizli müzakerelerden sonra» 16. Ağustos. 1838 de Mustafa Reşit Paşanın Balta Limanındaki yalısında imza olundu. Yü rürlüğe 1. Mart. 1839 da girecekti.

Palmerston Bulwer'e yazdığı tebrik ve teşekkür mektubunda muahede bir «şaheser» diye vasıflandırılıyordu. Cartwright'a da ayrı teşekkür mektubu yazmıştı.

Bu «şaheser» neydi? Muahedenin muhtevasında neler vardı?

Prof. Tengirşenk'in Mecmua-ı Muahedat Cilt : 1, sahife : 272'de kayıtlı olduğunu bildirdiği bu anlaşmaya göre :

1. — Bu muahedenin değiştirdiği şartlar dışında, İngiltere tebaasına ve gemilerine o güne kadar tanınmış bütün hak, imtiyaz ve muafıklar —yani kapitülasyonlar— ebediyete kadar yürürlükte kalmak ve muteber olmak üzere tasdik ve tekit olunmuştur.

2. — Diğer herhangi bir devlet gemilerine ve tebaasına bugüne kadar verilmiş, ya da bundan sonra verilecek bütün müsaade, imtiyaz ve haklar —yani kapitülasyonlar— İngiliz tebaa ve gemilerine de verilecek ve tanınacaktır.

3. — İngiliz tebaası, onların ortakları ve adamları Osmanlı Ülkelerinin her tarafında, gerek iç gerek dış ticaret amacıyla, memleketin top rak ürünlerinden ve sınaî mamullerinden olan her çeşit emtea ve eşyayı «bîlâ istisna» satın alabileceklerdir.

4. — Saltanat makamı gerek tarım ve ağaç ürünlerinin gerek diğer bütün eşyanın ahaliden satın alınmasını yasak eden yed-i vahit usulünün tamamen bırakılmasını ve kaldırılmasını resmen taahhüt eyler.

5. — Emtea satın alınması ve satın alınan emteanın bir yerden ötekine nakli için belde memur ve vazifellere ta rafından tezkere aranması usulünü Osmanlı Devleti tamamen terkedecektir. İzin tezkeresi arayan memur ve diğer vazifelliler Osmanlı Devleti tarafından şiddetle cezalandırılacaklardır.

6. — İngiliz tüccarı, ortakları ve adamları Osmanlı Ülkeleri mahsul ve mamulâtını yurt içinde alıp gene yurt içinde sattıkları zaman iç ticarette en çok müsaadeye mazhar «islâm ve reaya tüccarı» kadar resim ödeyeceklerdir.

7. — İngiliz tüccarı veya onun görevlendirdiği kişiler Osmanlı Ülkeleri toprak veya endüstri ürünlerinden satın alıp başka bir memlekete ihraç için iskeleye indirirken geçtiği sancak ve eyaletlerde hiç bir iç gümrük resmi ödemeyecektir; bu emtea ihraç iskelesine geldiğinde «işbu muahede ile ilga olunan ticaret-i dahiye rüsum-u kadimesi» yerine, kıymeti üzerinden yüzde dokuz, sonra da iskeleden ihraç edildiğinde gene kıymeti üzerinden yüzde üç resim ödeneyecektir. İç gümrük resmi ödenmiş emteadan sadece ihraç sırasında yüzde üç alınacaktır.

8. — İngiliz Devleti veya tebaasının ürün ve mamulü, veya İngiliz taciri tarafından nereden olursa olsun ithal edilecek eşya ve emteadan Osmanlı Ülkelerinin istisnasız her yerinde, kıymetleri üzerinden yüzde üç gümrük resmi alınacaktır. Bu eşya ve emtea ondan sonra yurdun neresine giderse gitsin, hiçbir iç gümrük resmi ödemeyecek, bunun yerine yüzde iki munzam resim ödeneyecektir.

9. — Eski kapitülasyonların ve bu muahedenin İngiliz tebaasına ve emteasına tanıdığı imtiyazlar ihlâl edilmedikçe, iç idarede, Saltanat rahatsız edilmeyecektir.

10. — İngiliz tebaası ve onların adamları yabancı diyarlardan Osmanlı Ülkelerine ithal edilen bütün yabancı emtea ve eşyayı Osmanlı Ülkelerinin her yerinde serbestçe alıp satabilecek ve ticaretini yapabilecekler. Gümrük resmi ve munzam resmi ödenmiş emteanın her yere nakli serbesttir.

11. — Transit eşyadan hiçbir resim alınmayacaktır.

12. — Gemilerin boğazlardan geçmesi için gerekli fermanlar, gecikmeden verilecektir.

13. — Bu muahede hükümleri Avrupa ve Asya Türkiyelerini, Mısır ve Afrikadaki diğer memalik-i şahaneyi kapsayacak ve bütün tabakalardan Osmanlı tebaası hakkında yürürlükte olacaktır. Osmanlı Devletinin «sevdiği» ve Osmanlı Devletini «seven» diğer devletler tebaası da bu hükümlerin kendi ticaretlerine uygu-

lanmasını isteyecek olurlarsa buna itiraz edilmeyecek, karşı konulmayacaktır.

14. — Giriş ve çıkış gümrük resimleri her on dört senede bir, her meta için yüzde üç hesabıyla iki tarafın tesbit edeceği bir komisyon marifetiyle tesbit edilecektir.

İngiliz tüccarının böylece, kapitalasyonlara ilâveten, elde ettiği yeni durumu şöyle özetleyebiliriz :

1. — İngiliz tebaası, ortakları ve adamları her türlü dahili ticaretle uğraşabilecekler. Eskiden bu hakları yoktu; yabancı tüccar iç ticarete girip yerlilerle rekabet edemezdi. Bu yeni hüküm, nizamın önemli bir yanını çöktürüyordu.

2. — Yed-i Vahit usulü kaldırılıyordu. Osmanlı nizamına en büyük darbe buydu. Herkes istediğinden, istediği miktarda mal alabilecek, istediği fiyatı ödeyecekti. Bir taraftan ticaretin sınırlı olması esası, buna bağlı olarak istihsalın sınırlı ve kayıtlı olması ilkesi yıkılıyordu; bir taraftan da yed-i vahit usulünün sağladığı fiyat tekeli ortadan kalkıyordu: Ne var ki, aynı zamanda — başta İngiliz — Avrupa emteasının yurda akması şartları da aynı muahedeye bağlanmıştı. Fabrika mahsulü olan bu mamullerle bizim cıvı ve geri endüstrimizin rekabet edebilmesi zaten düşünülemezdi. Bir de o Avrupa emteası iç gümrük resminden muaf tutulmuştu; halbuki bizim yerli mamullerimiz bu resme hâlâ tabiydi. Zira iç gümrükler kaldırılmamış, İngiliz emteası bundan istisna edilmmişti. Bu suretle ekonomik bakımdan güçlü olan Avrupa kapitalizmi Türkiye'de, kendi için müsait bizim için aleyhte bir ortam içinde, serbest ticaret nizamı kaidelerinden tek taraflı faydalanarak, mücadele imkânına kavuşuyordu. Oyun her bakımdan kendi oyunuydu; bizi yığura yığura yonuyor, istediği kalıba döküyordu. Batıda ticaretin genişlemesi, loncaların mahdut istihsal kaldesini yıkmış, manifaktür devrini açmış ve giderek fabrikalar üretimine yol açmıştı. Bizde bu muahede ile genişleyen ticaret loncaları yıkıyor, kurulmuş birkaç fabrikayı da yıkıyor ve

imparatorluğu batı için ucuz mal alan, her mamulün serbetçe satılabilirdiği bir pazar haline getiriyordu.

3. — İngiliz tüccarının buradaki ortakları ve adamları için de, İngiliz tüccarına tanınan bütün haklar sağlanıyordu. Bu suretle yerli tüccarın karşısına kuvvetli bir komrador burjuvazi, zorla, kuruluyordu. Bu sınıf gerek seçiminde gösterilen dikkat gerekse sağlanan kredi ve iş imkânlarıyla kısa zamanda dış ticareti kendi tekeli altına alacak, ve bu yolla iç ticareti de kontrol etmeye başlayacaktır.

4. — Başka devletler tebaasının da bu imtiyazlardan faydalanabilmesi temin ediliyordu. Bu son hüküm, tekeller devrine girmemiş, tam bir serbest rekabet anlayışına sahip endüstri kapitalizminin bu özelliğini yansıtır diye ele alınabilir gibidir. Fakat Osmanlı Ülkeleri üzerinde emelleri olan Rus Çarlığı, Avusturya İmparatorluğu ve Fransayı ülkümemek, onlara da hak tanıyıp huzursuzlukları önlemek, böylece buralarda rahat çalışmak düşüncesi ağır basmış olsa gerektir. Alış-verişte kâr düşüncesi hertürlü ülkeden önce gelir. Ama bu müsadekârlık ve diğer gâmlikte bizce asıl önemli nokta şudur : yed-i vahit usulü ve ruhsat tezkerele, yalnız İngiliz tebaası ve onların adamları için değil, mutlak olarak kaldırılmıştır. Halbuki diğer imtiyaz ve muafıklar sadece İngiliz tebaası, ve istedikleri takdirde diğer devletler tebaası için tanınıyordu. Yed-i vahit usulü ve ruhsat tezkerele ise orta çağa mahsus sınırlı ticaret telâkkisinin temel kaidelerini teşkil ediyordu. Bunları yıkmak mevcut kapalı ekonomi düzenini yıkmak demektir. Netekim ilerde toprak mülkiyeti nizamı da aynı akıbete uğrayacaktır. Demek istiyoruz ki bu muahede ile İngiltere Osmanlı Ülkelerinde bir nizam değişikliğini de hedef tutmuştur.

Bu muahedenin genel anlamı, şöyle anlatılabilir :

Gecikmiş, feodal Osmanlı İmparatorluğu bu suretle batı Avrupa endüstri kapitalizmine açılmıştır. Yarı-sömürge oluşumuzun başlangıcı,

bizce, bu muahededir. Tanzimat bunu tamamlayan, bu muahedenin ön gördüğü nizamı kuran siyasi-hukuki hareketlerin başlangıcıdır. Kendi gecikmiş ve yetersiz düzeni çöken, fakat onu takip edecek kapitalist burjuva düzenini kendi üretici kuvvetlerinin gelişmesi ile kuramayan İmparatorluk, bu süreç içinde batı kapitalist ülkelerinin uydusu, kuyruğu haline gelmiştir. İktisaden böylece çöken Devlet bundan sonra borçsuz yaşayamaz hale geldi. Her borçlanma ile bağımsızlığından birazını daha batıya teslim etti. Her teslimiyeti yeni bir iktisadi bağ perçinledi. Nihayet Osmanlı Bankası ve Dünyu Umumiye İdaresi kuruldu ki bizce Osmanlı bağımsızlığının en yüksek noktaları bunlardır.

LONDRA MUKAVELESİ VE İSKENDERİYE ULTIMATOMU :

Kaybettiği toprakları geri almak ve Kavalalı'ya boyun eğdirmek için Sultan Mahmut Mısır'a ordu gönderdi. Bu ordu Nizip'te Mısır ordusuna yenilip perişan oldu. İngiltere, Fransa, Prusya, Avusturya ve Rusya müdahale ettiler. Fakat Fransa el atından tekrar, Kavalalı'yı kışkırtmağa başladı. Bu sebeple Fransa hariç bırakılarak, Londra'da Mısır ile ilgili bir konferans toplandı ve bir anlaşma imzalandı. Kavalalı, Londra kararlarını kabul etmeyince bir müttefik filo bazı Suriye limanlarını bombardıman ederek İskenderiye önüne geldi. İngiliz filosu kumandanının ultimatomuna Mehmet Ali Paşa boyun eğmek zorunda kaldı.

15 Temmuz 1840 tarihli Londra Mukavelesinin bir maddesi, Osmanlı Devletinin bütün kanun ve muahedelerinin Mısırda ve Akkâda (Suriye) geçeceğini bildiriyordu.

İskenderiye önüne gelen İngiliz Amiralinin ultimatomunun bir maddesi, Osmanlı İmparatorluğunun imzaladığı muahedenin — ki bu, 1838 Ticaret Muahedesidir — Mısır için de yürürlükte olmasını emrediyordu.

Zira, Prof. Yusuf Kemal Fehri'nin dediği gibi :

Feodal İmparatorluktan

«...İngilterenin doğrudan doğruya aradığı menfaat yalnız Mehmet Ali'yi ticaret muahedesine riayet eder görmektir.»

Bir tip-muahede olan İngiliz Ticaret Muahedesini 25. Teşrinisani 1838'de Fransa, daha sonra da Löbek, Brem ve Hamburg, Hans şehirleri, Sardanya, İsveç, Norveç, Felemenk, Danimarka, Toskana, Prusya, Belçika, Avusturya, hatta İspanya ile yapılan aynı muhtevada muahedeler takip etti ve hepsini Tanzimat tamamladı.

TANZİMAT VE SONRASI :

Rus Çarlığı ötedenberi Osmanlı İmparatorluğunun iç işlerine karışmak için gayri müslim tebaanın maruz bırakıldığı mağduriyet ve zulümleri ileri sürerdi. 1838 muahedeleri ile kendilerine çok lehte şartlar sağlayan İngiltere, Fransa ve Avusturya, bu şartların istedikleri gibi bir ekonomik-mekanizma meydana getirmesini sağlamak için :

- 1) muahede de sık sık geçen «ortakları ve adamları»nın mal, can güvenliğini teminat altına almak;
- 2) muahede ile sağlanan taahhütlerin iç hukuka geçmesini ve derebeylik nizamının bütün usul ve kaidelerinin kalkınmasını kanunlara bağlamak; lüzumunu duyuyorlardı.

Gerçekten o tarihe kadar müslüman tebaa imparatorlukta hukuken üstün durumdaydı. Ve muahede ile tanınan çok geniş ticari faaliyetlerin içerisinde batıların başlıca güvendiği gayrimüslim tebaa hem sultanın tebaası olduğu için bütün müslim tebaa gibi, hem de bundan fazla olarak gayri müslim olduğu için kendini teminatsız hissediyordu.

İngiltere, Fransa ve Avusturya, yani İmparatorluğu sömürme yolunu tercih etmiş bulunan büyük devletler, bu neticelere varmak için, Rusyanın müdahale fırsatını elinden almak lüzumunu ileri sürdüler. Gayri müslim tebaa müslüman teba ile aynı haklara sahip olur, eşit tebaa haline gelir, bir de zamana uygun kanunlar kabul edilirse Rus Çarlığı artık müdahale vesilesi bulamazdı.

Bu telkinler gereken etkiyi yapmıştı. Mısır meselesi sırasında bu telkin ve teşvikler daha da arttı. Bu arada İkinci Mahmut ölmüş, yerine Abdülmecit geçmişti. Çeşitli yollarla o da aynı telkinlere muhatap oluyordu. O sırada Mustafa Reşit Paşa Londrada elçiydi. Zaten birçok sene Fransa ve İngilterede elçiliklerde bulunmuştu.

«İngiltere ile olan samimi münasebetin kıymetini nazırlar içinde en ziyade takdir eden Reşit Paşa», 1838 Muahedesini öncesinde «müzakerelerin hüsn-ü talii eseri olarak... hariciye nazırı» olan Mustafa Reşit Paşa İngiltereden getirilerek Sadrazam oldu. İlk iş olarak Gülhane Hatt-ı Hümayununu hazırladı, Padişaha kabul ve ilân ettirdi. Tanzimat Fermanı diye anılan ve 4. Teşrinisani, 1839'da okunan bu fermana göre, kısaca :

1. Müslim, ya da gayri müslim bütün tebaa hukukun müsavı oluyordu.
2. Müslim-gayri müslim bütün tebaanın can, mal ve ırzı her türlü tecavüz ve müdahaleden masun kalmıyordu.
3. Vergilerin düzgün, ve yükümlülerin malî gücüne göre alınacağı vadediliyordu.
4. Mahkemeler açık yapılacak, muhakemesiz idamlar duracak, idamlı cezalandırılanların malları müsadere olunamayacaktı.
5. Bütün memurlar maaşlı olacak, rüşvet önlenecekti.

Batılılar müslim, gayri müslim tebaanın insan hakları ve masuniyetleri ile, insancıl bir açıdan, ilgilenmiş olsalardı çok daha önce de aynı yönde müdahale edebilirlerdi. Rus müdahale vesilelerinden önemli birini yok etmek istemiş olsalardı, Rus Çarlığı bu vesileden onyedinci yüzyıldan beri faydalandığına göre, işe o zamandan itibaren karışıp bu sonuca varabilirlerdi. Müslüman düşmanlığı, Türk düşmanlığı onları harekete geçirmiş olsaydı bu düşmanlığın daha yoğun ve amansız olduğu önceki yüzyıllarda bu işi yapabilirlerdi.

Besbellidir ki onları bu defa iten, ve Tanzimatın çıkarılmasına götüren eğilim, 1838 Muahedeleri ile sağladıkları yeni ve cömert sömürme alanını, fırsatlardan faydalanıp istedikleri biçime sokmak düşüncesi olmuştur. O çağda Batı'da hâkim olan sırf akılcı ve çıkarıcı unsurdan, kapitalist burjuvaziden, onun politikadaki, devlet idaresindeki ajanlarından başka türlü düşünce ve davranış, beklenebilir. Onlar, burada komprador burjuvaziyi kuvvetlendirmek, bu araçla Türkiyeyi sömürmek istediler.

Yıllar ve misli az görülen bir hızla kanunlar birbirini takip etti. Ceza Kanunu, Arazi Kanunu, Mecelle, Ticaret Kanunu, Deniz Ticaret Kanunu, Ticaret Muhakeme Usulü Nizamnamesi, Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunu, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu arka arkaya çıkarıldı. Muhafazakâr bir hukukçu, Cevdet Paşa, eski Osmanlı toprak nizamından bazı esasları Arazi Kanununda muhafaza edebildi. Bu sayededir ki Türk tebaası olmayanlar halâ Türkiye'de tarım arazisine sahip olamazlar. Yoksa o keşmekeş içinde Osmanlı toprakları pekâlâ müstemlekecilerin tapulu mülkü olabilirdi ve Türkiye Kenya, Kongo, Cezayir ve Küba'nın, daha birçok Afrika ülkelerinin müstemlekecileri kovmadan önceki durumuna düşebilirdi.

1838 MUAHEDESİNİN BAZI EKONOMİK SONUÇLARI :

Bu sürecin sonunda İngiltere ne kazandı?

Prof. Tengirşenk'in Puryear'den naklen bildirdiğine göre :

İngiltere 1827'de Rusyaya 7.5 milyon dolarlık, Türkiye ve Yunanistan'a ise bunun ancak üçte biri kadar mal satmıştı. 1845 te ise Rusyaya satışı ancak 10 milyon 750 bin dolara çıktığı halde Türkiye ve Yunanistan'a ihracatı 11 milyon doları geçmişti. 1849 da Rusyaya satış 1827 deki miktara yani 7.5 milyon dolara inmiş, aynı yıl sadece Türkiye'ye satış 12 milyon dolara yükselmisti.

Türkiye bu sürecin sonunda ne kazandı?

İlkin pamuklu sanayi, onun takiben ipek sanayi, işlemecilik, ipek ipliği, tabaklık, sirmakeşlik gibi büyük merkezlerde kurulu endüstri yıkıldı.

Sonra daha iç taraflarda kurulmuş benzer endüstri kolları çöktü.

Daha sonra aile içinde yapmakta olan küçük endüstriyel faaliyet durdu.

Bu yıkıntılar zincirinden sadece kunduracılık, terzilik, fırıncılık gibi çok küçük bazı şubelerle yalnız estetik değeri olan kuyumculuk, işlemeli silah sanayi, ipekli maslah, hırka ve sedefli ev eşyası gibi pahalı, müşterisi meraklılardan ibaret, ekonomik önemi olmayan bazı kollar kendini kurtarabildi. Batılılara, o da gezmek için gelen turistlere, «souvenirs, souvenirs» diye halâ ve sadece bu sınırlı mahsulleri satabiliyoruz, galiba.

Bu suretle içine girilen devrede meydana çıkması tabii olan dış ticaret açığı, baş döndürücü bir hızla büyüyüp halkı ve Devleti günden güne fakirleştirdi. Devletin mali idaresi vergiler ve alışılmış mali kombinezonlarla yürüyemez oldu.

Düştüğümüz durumu Atatürk, 1. Mart 1922 de T.B.M.M. de verdiği bir nutukta şöyle anlatıyordu :

«...Malûmunuzdur ki memleketimiz iktisadi teşkilât ve muhit itibarıyla kuvvetli bir halde bulunmuyordu. Ferdî iktisat kıymetleri de serbest mübarezeye mukavemet edebilecek dereceye vâsıl olmamıştı. Tanzimatın açtığı serbest ticaret devri Avrupa rekabetine karşı kendisini müdafaa edemeyen iktisadiyatımızı bir de iktisadi kapitülasyon zinciri ile bağladı. Teşkilât ve ferdî kıymet nokta-i nazarlardan iktisat sahasında bizden çok kuvvetli olanlar memleketimizde, bir de fazla olarak imtiyazlı mevkiide bulunuyorlardı. Temettü vergisi vermiyorlardı. Gümrüklerimizi ellerinde tutuyorlardı. İstedikleri zaman istedikleri eşyayı, istedikleri şerait tahtında memleketimize sokuyorlardı. Bütün şunabat-ı iktisadiyemiz bu sayede hâkim-i mutlak olmuşlardı.

Efendiler, Bize karşı yapılan rekabet hakikaten çok gayri meşru, hakikaten çok tahredici idi. Rakiplerimiz bu suretle inkişafa müsait sanayimizi de mahvettiller. Ziraatımızı da rahnedar ettiller. İktisadi ve mali inkişaf ve tekâmülümüzün önüne geçtiler.»

(Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri C. I, Sa. 219-220)

Bu sözler olup bitenleri en güzel bir şekilde belirtmektedir.

SON SÖZ :

Batı kapitalizminden, onunla iş birliği yapan hâkim sınıflardan ve şursuz batı hayranı politikacı ve liderlerden çok çekmişizdir. Kendi yakın tarihimiz başka milletlerin tarihinden ders almamıza lüzum bırakmayacak kadar zengin ibret levhaları ve örneklerle doludur.

Türkiye geri kalmış bir ülke değil, geri bırakılmış bir ülkedir. Aybı bize değil, daha iyi sömürme için bizi geri bırakanlara ve onlara alet olanlara düşer.

Kapitalizm toplumunun kendi üretici kuvvetlerinin gelişmesi ve kendi iş tezatlarının işlemesi sonunda ulaştığı bir aşama değildir; batı sömürgecilerinin, kendi çıkarları için zorla kabul ettirdikleri bir sistemdir. Bu yüzden gerek istihsal münasebetleri, gerek hukukî - kültürel örgütü ve değerleri bakımından bize yabancı kalmıştır, yerleşmemiştir. Halâ da yabancıdır. Hem kökü, hem kendisi dışardadır. Hem kuruluşu, hem işleyişi bugün dahi dış kapitalizmin içimizdeki «ortakları, adamları» eliyle olmaktadır. Fakat feodal orta-çağ dönemeyiz.

Gayri müslimin yerine müslümanı koymak, yerli taciri yabancıya tercih etmek gibi yollarla da işin içinden çıkamayız. Bunu yaptırmayacakları bir kenara, insanlığa aykırılığı başka bir kenara, en önemlisi şu ki : memleketin ipleri dışarda durdukça onlar kendilerine uygun «ortakları, adamları» gene bulacaklar,

gene destekleyip kuvvetlendirecekler, bizim birilerinden korktuğumuz zamanı kollayıp onları gene bize hâkim olmak için kullanacaklardır. Varlık Vergisinin şöenliğe varan tatbikatına rağmen ikinci Cihan Harbi sonrasında ekonomik mekanizmanın kilit noktaları böylece gene onların eline geçti.

Kalkınmamız, sanayileşmemiz, iktisadi kurtuluşumuz, bizi sömürmek ve soymak için kurulmuş bu sistemle —sırf bu nedenle bile— olanaksızdır.

Tam tersine, asıl kurtuluşumuz «TÜRKİYE HALKINI EMPEYALİZM VE KAPİTALİZM ZULMÜNDEN KURTARARAK ırade ve hâkimiyetinin sahibi kılmakla» mümkün olabilir.

KAYNAKLAR :

- Prof. Yusuf Kemal Tengirşenk : Tanzimat Devrinde Osmanlı Devletinin Harici Ticaret Siyaseti, 1929
 Prof. Ömer Lütfü Barkan : Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ve 1274 '1858) tarihli Arazî Kanunnamesi, 1939
 Prof. Ömer Celâl Sarç : Tanzimat ve Sanayimiz, 1939
 Hüseyin Avni Şanda : Bir Yarı Müstemele Oluş Tarihi, 1932
 Hüseyin Avni Şanda : Türkiye Sanayinin İnkişafı (Osmanlı İmparatorluğunda Sanayi), 1937
 Haldun Derin : Türkiyede Devletçilik, 1940
 İskit Yaymevi (heyet) : Osmanlı Tarihi, Cilt : 4
 Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti(heyet) : Tarih : III-Yeni ve Yakın Zamanlar, 1933
 Reşat Ekrem Koçu : Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar, 1934
 J. L. Hammond and B. Hammond : The Rise of Modern Industry, London 1925
 Abu Hashim : Egytp, A People Rising, London 1952
 Jean Baby : Kapitalist Ekonominin Tenkidi, İstanbul 1963

AÇIKLAMA

Bu yazı dergimize geçen sayıda basılmak üzere gönderilmiş, fakat dergi baskıda iken elimize geçtiğinden, ancak bu sayımızda basılabilmıştır.

★ Toplumculüğümüzün yakın kaynaklarını milli kurtuluş savaşında arama eğilimi, «Halkçılık Beyannamesi» nin Türkiye İşçi Partisi programının önüne alınmasının nedenidir. Gerçekten Türkiye İşçi Partisinin İzmir Büyük Kongresinde, Genel Başkanın teklifi ile : «Büyük Millet Meclisinin Beyannamesi» parti programı basılı metninin başına konulması kararlaştırılmıştır. Böylece kurucuların hazırladığı ilk parti programında (1961) yer alan Atatürk'ün 1921 tarihli söylevinden alınan bölümle bir paralel kurulmaktadır.

İlk Büyük Meclisin Halkçılık Beyannamesi

İSMAIL SUPHİ B. (BURDUR) — BİZ ALELİTLAK EMPERYALİZM ALEYHİNDEYİZ. EMPERYALİZM NEREDEN GELİRSE GELSİN. (ALKIŞLAR). KENDİMİZ EMPERYALİST DEĞİLİZ VE EMPERYALİSTLERİN ALETİ DE OLAMAYIZ. KAPİTALİZM MESELESİNE GELİNCE; KAPİTALİZM ZULMÜ NEREDE CARİ OLURSA OLSUN ALEYHİNDEYİZ. (DOĞRU SESLERİ).

T. B. M. M. ZABIT CERİDESİ
DEVRE I, C. 5, S. 372.

«FEVKALÂDE SELÂHİYETLERE MALİK BİR MECLİS»

Atatürk 1920'de, sonradan «harp meclisi» denecek olan Birinci Büyük Millet Meclisini Ankara'da toplantıya çağırıyordu :

«Devlet merkezinin de itilâf devletlerince resmen işgali tegrif, adil ve ıcrat kuvvetlerden bileşen milli devlet güçlerini sarsmış ve bu durum karşısında görev yapamayacağını hükûmete resmen bildirerek 'meclisi mebusan' dağılmıştır. Şuhalde devlet merkezinin dokunulmazlığını, milletin bağımsızlığını ve devletin kurtarılmasını sağlayacak tedbirler düşünülüp uygulamak üzere milletçe olağanüstü yetkili bir meclisin Ankara-

da toplanma çağrısı ve dağılmış olan mebuslardan Ankara'ya gelebileceklerin dahi bu meclise katılmaları zorunlu görülmüştür. Buna göre aşağıda yazılı direktifler uyarınca seçimlerin yapılması yurtseverliğinizden beklenir.»

İkinci seçmenlerin «müntahibi sanhlerin» mahallî idare heyetleri üyeleri ile birlikte seçtikleri mebuslar, İstanbul'da dağılan 'meclisi mebusan'dan Ankara'ya gelenlerle birlikte 23 Nisan 1920 tarihinde toplandılar.

Artık Atatürk'ün deyişiyle «Bilumum mülki ve askeri makamların ve umum milletin mercii» Türkiye Büyük Millet Meclisidir.

GIYDİĞIMIZ KEFEN, YEDİĞİMİZ ZEHİR OLSUN.

(Meclise gelen bir telgraftan)

Memleket gerçekten karışık bir durumdayken toplanan Büyük Millet Meclisinde çeşitli fikir ve menfaatlerin çarpıştığı görülmektedir. Bir yandan Büyük Millet Meclisi Riyasetine yurdun dört bir yanından duyguyla bağlılık telgrafları gelirken; diğer yandan «Orduda firar vukuatının çokluğu vatanın selâmet ve istiklâlini tehlikeye düşürecek bir şekil almıştır.»

Birinci Meclisin güçlü kışkırtıcılarından İsmail Suphi bir yandan «Bir memlekette siyasi hâkimiyet o mem-

lekete malik olmak için kâfi değildir. mutlaka iktisadi hakimiyet lazımdır» demek; diğer yandan, cephe kurtuluş savaşı verilirken para ödiyerek «bedeli nakdi» ile askerlikten muaf tutulmayı savunmaktadır.

Birinci Meclis kişilerinde çoğunlukla görülen bilinçsizlik, memleketin genel görünüşünde de vardır. Ama ne varki, ekonomik anlamı bulanık kalmakla birlikte, bütün memleket emperyalizme karşıdır. Gerçi emperyalizm, daha çoğu saldırgan bir ordu olarak görülmekte, nedenlere inilememektedir. Ama saldırganlara karşı Türk Milleti, millî kurtuluş savaşı vermektedir. Söz sahipleri şüphesiz muayyen tabakalardır. Bu durum meclisi teşkil eden mebusların seçiminde de bellidir. Fakat bu meclis, bu günkü anlamı ile de halkı temsil etmektedir. Zira kurtuluş savaşının ruhu : emperyalizmin yenilgisi, millî kurtuluşun sağlanması «mukadderes emeldir».

YENİ ESASLARA GÖRE YENİ BİR DEVLET

Büyük Millet Meclisi Beyannamesi, siyasi tarihimize ilk defa 18 Eylül 1920 de, sonradan Halkçılık Beyannamesi diye isimlendirilecek Hükümet programı olarak ortaya çıkmıştır.

Atatürk, Büyük Millet Meclisine getirdiği gerçek anlamda ilk Anayasa tasarısının dört maddesini kapsayan halkçılık programını, vekiller heyetinin siyasi, içtimai, idari, askeri görüşünü özetleyen ve idari teşkilât hakkında alınmış kararlarını ihtiva eden program olarak meclise takdim etmiştir.

Gerçekten Atatürkün «esasen kendisi» tarafından hazırlanan hükümet programı, meclise sevk edilen ilk Anayasa tasarısının içinde yer alıyordu. «Yeni esaslara göre yeni bir Devlet kurmak» gayesi ancak bir Anayasa ile temin olunabilirdi. Tasarının iki yeni temel hükmü vardır : «Hakimiyet bilâkaydû şart milletindir. Türkiye Halk Hükümeti Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur.»

Meclis, kendisine bir bütün halinde getirilen program ve Anayasa tasarısı karşısında ilkiye ayrılmıştı. Hükümete yakın üyeler, bunun hükümetin iktidarda iken mesleğini tayin edecek siyasi bir program olduğunu savunuyorlardı. Ve bu durumda da güven oyu söz konusu oluyordu.

Buna karşı, Dr. Tevfik Rüşti'nün sözcülüğünü yaptığı genel eğilim şu merkezdedir : Bizim karşımızda bir programla çıkmış, bizden haric, bir hükümet yoktur. Böyle bir

program hükümetin değil meclisin olur. Meclisin malî olan bu program, bir komisyonda tetkik edilecek, çoğunluğun arzu ve eğilimini temsil edecek bir şekle girecektir.

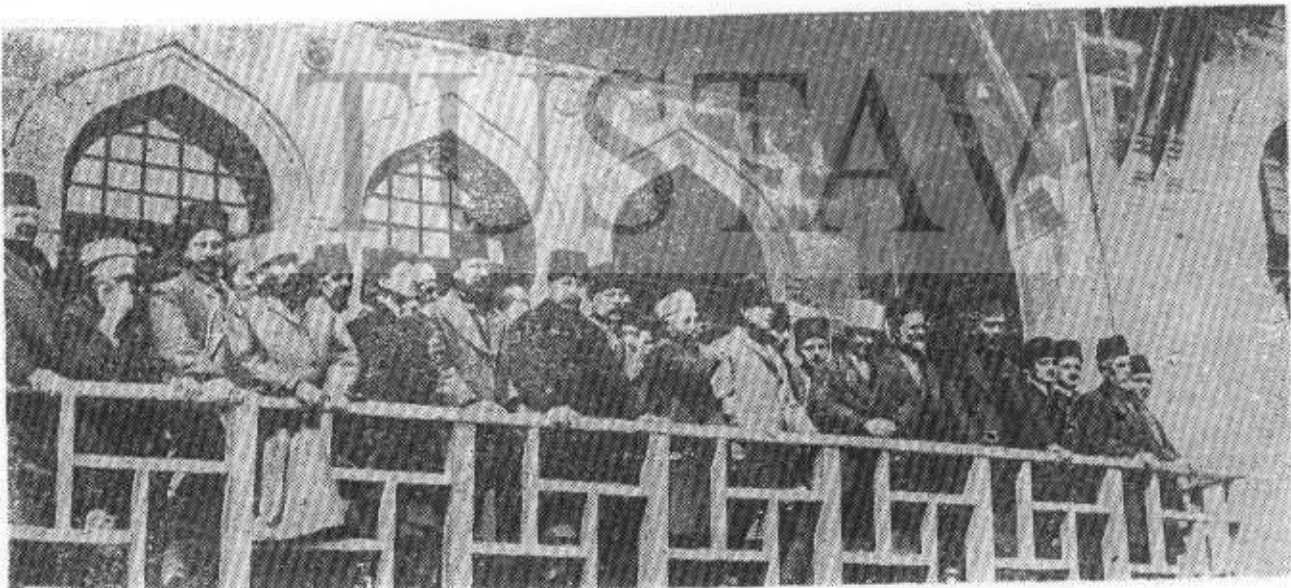
Burada Birinci Meclisin, kendi dışında bir kuvvet tanımayan, haklarını kışkırtılıkla koruyan niteliği bir kerre daha ortaya çıkmaktadır. El-den kaçırılması istenmiyen sistem, Meclis Hükümeti sistemidir.

Neticede programın «hususî bir encümene» havalesi kabul edildi.

ÖZEL KOMİSYON SÖZCÜSÜ: İSMAIL SUPHİ SOYSALLI

Arkaşlar, biz (Halkçılık Programı) isimyle hükümetin aşağı yukarı iki ay evvel göndermiş ve tarafınızdan teşkil edilen özel komisyonun (Esas Teşkilât Kanun tasarısı) ismi altında yüksek Meclisinize sevkettiği kanunun tasarısının, bugün müzakeresine başlıyoruz. Bu an memleketimiz tarihinde, tarihî, idarî ve siyasi hayatımızda hiç şüphesiz fevkalâde bir andır.

Biliyorsunuz ki; bu memleketin ötedenberi bir hastalığı vardır. Bu hastalık kötü idare hastalığıdır. Memleket çökmeye başladığından beri, kötü idare zaman zaman artmış ve eksilmemiştir. Bizde kötü idare has-

Halkçılık Beyannamesini hazırlayan ilk milletvekilleri başkanları ile birlikte..

talığı çeşitli şekillerde görünmüştür. Biliyorsunuz ki; kötü idareye çare bulmak ve devlete arız olan çökmeyi gidermek için (Gülhane hattı hümayunu) neşredilmiştir. Bu gün aradan yarım asır, belki üç çeyrek asır geçtikten sonra biz bunu memleketin kötü idare hastalığına çare olacak bir devâ mahiyetinde göremiyoruz.

Gerek tanzimat devri olsun, gerek Abdülhamit devri olsun bize yalnız Avrupayı getirmek istemiştir. Fakat nasıl Avrupayı getirmiştir? Dış görünüşünü taklit ile... memurları değiştirmiştir. Taklit olarak Jan darma yapmıştır, taklit olarak şura, nafia ve saire yapmıştır. Binaenaleyh memleketin esas bünyesini tetkik ile hastalığa gerçekten ilaç vermemiştir. Tanzimatın bu memlekette eseri, asırlarca zamandan beri memleket idaresinde hüküm süren asker, ülama ve memurun sınıflarını yeni şekle sokmak oldu. Bu memurun sınıfı halk ile katıyen temas etmiyorlar. Halkın üstünde, halkı diledikleri gibi idare ediyorlardı.

Meşrutiyetin elde edilmesi dahi biliyorsunuz ki; kötü idare hastalığına çare olmamıştır. Türkiye köylüsü meşrutiyetten evvel ne ise yine o halde kalmıştır. Yine Türkiye köylüsünün başında Jandarma, yine Türkiye köylüsünün başında bitmez tükenmez harpler, vergiler başlamış ve devam etmiştir. Türkiye köylüsü yine Balkanda, yine Karadağda yine şark cephesinde, yine Yemen'de ölmüş, ölmüş, ölmüştür. Dahilde Türk köylüsü Kürt köylüsü, genellikle bu memleketin köylüsü harap olmuştur. Jan darmanın kırıbağı altında, memurun tazyiki altında, öküzdünü satarak, tek neslini satarak ölmüş, ezilmiş, harap olmuş... Binaenaleyh o kadar şaşılarla iflan ettiğimiz meşrutiyet idaresinden köylü, halk hiç bir şey anlamamıştır. Sorunuz bu köylüye, sorunuz ahaliden herhangi birisine, sorunuz ki on iki senelik meşrutiyet devrinden ne anlamıştır? Anladığı, yalnız düşündüğünü kahvede söylemekten ibaret bir şeydir.

Efendiler, bu gün dünyanın pek az yeri vardır ki bizim üzerinde yaşadığımız zulme uğramış topraklar kadar harap olsun. Çine gitseniz, Ja-

ponyaya gitseniz, Afrikaya gitseniz ancak vahşi halkların oturduğu topraklardan gayri hiç bir toprak bulamazsınız ki, bu memleket kadar küllük, harebe, baykuş yuvası olsun; Nüfusumuz azalmış, yolumuz kalmamış, orman yok, servet yok insanlar sıhatten yoksun bir hale gelmiş. Bütün bunları bir kelime ile, bir kötü idare kelimesi ile özetleyebilirsiniz.

Bundan kimi mesul edeceğiz efendiler? Bundan aydın sınıfı mesuldur, memur sınıfı mesuldür. Köylü, daima işittiğine itimat etmiyerek, itimatsızlığı kendisince asıl telâkkî ederek, dur bakalım sonu ne olacak diyerek, boynunu bükmüş, cesur, dolmuş, mütevekkil beklemiştir.

Meşrutiyet devrinde dahi köylü bunu aynen böyle buldu ve bugüne kadar da böyledir, bunu itiraf etmeliyiz ki derdin devasını bulalım.

Bugün Yüksek Meclisiniz müdafâ için toplanmış olmakla beraber, bu memleketi, bu milleti yaşatmak için en iyi esas nerede ise onu bulmağa ve gerekirse her şeyde inkılâp yapmağa, her şey ve her şey yapmağa karar vermiştir. İşte hükümetin halk çılık programı ismi altında Yüksek Meclisinize sevk ettiği program, bu fikirlerin mahsulüdür.

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ NİN BEYANNAMESİ

Özel komisyon, «maksat ve meslek» başlığı altında «dört madde ruhunun» bir beyanname şeklinde yayınlanmasını ön görmüş ve bu şekli ile Türkiye İşçi Partisi Programının başına konan Büyük Millet Meclisi Beyannamesi, 1920 Anayasasının başlangıç hükümleri olmuştur :

«Emperyalist Devletlerin, Devlet ve milletimizin hayatına açıkça kasdetmeleri neticesinde meşru müdafâ için toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi, şimdiye kadar mühtelif vesilelerle sarâhaten veya zımnen iflan ettiği maksat ve mesleğini bir kerre daha bütün cihana arz için şu beyannameyi neşreylemeğe lüzum görmüştür.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, milli hudutları dahilinde hayat ve istiklâlini temin (....) ahdiyle teşekkül etmiştir. Binaenaleyh hayat ve istiklâlini, yegâne ve mukaddes emel bildiği Türkiye halkını, emperyalizm ve kapitalizm tahakküm ve zulmünden kurtararak irade ve hâkimiyetinin sahibi kılmağa gayesine vâsıl olacağı kanaatinde dir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, milletin hayat ve istiklâline sulkaşt eden emperyalist ve kapitalist düşmanların tecavüzlerine karşı müdafâ ve bu maksada aykırı hareket edenleri tedip azmıyla kurulmuş bir orduya sahiptir. Emir ve kumanda selâhiyeti Büyük Millet Meclisinin manevi şahsiyetindedir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, halkın ötedenberi maruz bulunduğu sefalet sebeplerini yeni vasıtalar ve teşkilât ile kaldırarak yerine refah ve saadet getirmeyi başlıca hedef addeder. Binaenaleyh toprak, maarif, adliye, maliye, iktisat ve evkaf işlerinde ve diğer meselelerde, içtimai kardeşlik ve yardımlaşmayı hâkim kılarak, halkın ihtiyaçlarına göre yenilikler ve tesisler vücûda getirmeye çalışacaktır. Bunun için de siyasi ve içtimai umdelerini milletin ruhunda almak ve tatbikatta milletin temayüllerini ve ananelerini gözlemek fık rindedir.

Binaenaleyh Türkiye Büyük Millet Meclisi, memleketin idari iktisadi içtimai umum ihtiyaçlarına müteallik hükümleri peyderpey tetkik ve kanun şeklinde tatbik mevkiine koymaya başlamıştır. 21 teşrinlevvel 1336 (1920)»

1920 lerin emperyalizme karşı direniş, şüphesiz, gerçek anlamda toplumsu bir hareket değildir. Nitekim toplumsu bir hareket olmadıgındandır ki, gücünü yitirmiş ve teslim olmuştur. Fakat ne varki, toplumsu lüğumuzun kaynakları gene de millî kurtuluş savaşında aranır ve bulunabilir. Yeni ekonomik ve politik bir kurtuluştan bahsedildiği günümüzde bu gerçek, bir başka anlam daha kazanıyor.

Derleyen :
NEBİL VARUY

SOSYAL ADALET

Arçelik Grevinde

Maden-İş Sendikasını kim yendi

KEMAL SÜLKER

ADALET BAKANLIĞINA : — «Arçelik işverenin grevi baltalamak maksadı ile kanunsuz grev iddiasını İstanbul Savcılığı haksız bir şekilde, grevci işçileri polis karakollarına celbettirerek işverenin gayesine uygun olarak yürütmektedir. Kanunsuz grev iddiasının sözleşme evrak ve zabıtlarından tahkiki mümkünken, bunun aksine işçilerin polise celbi Anayasadaki temel hakları ihlâl eder mahiyettedir. Bunun önlenmesini dileriz.»

Grev hakkının yeniden elde edilmesinden sonra işçi sendikalarının yapmaya başladığı grevler arasında en dikkate değer safhalar gösteren bir şüphesiz Arçelik Fabrikasındaki grevdir.

Sendika Başkanına bakılırsa; yenilen işçinin temel hakları ve Anayasa güvencesi altındaki hürriyetleridir. Gerçekten de, sendikanın; greve karar veriş anı, grev yönetimi ve grev süresince işçiye gereken para ve yardım yapamaması gibi kolay bağışlanmayacak hatalar olmuştur da asıl mesele, grevin neden yenilgiyle sona ermesidir. Konuya biraz eğilince Arçelik grevinin yenilgiyle sonuçlanmasında kanunların uygulanışındaki aksaklıkların büyük etken olduğu hemen görüldü kanımsayım.

Grev; sendika ile işveren adına sözleşme yapmaya yetkili işveren sendikasının toplu sözleşme metninde anlaşmaya varamamaları, Uzlaştırma Kurulu kararını kabul etmemeleri yüzünden doğmuştur. İşveren, hazırladığı Toplu Sözleşme metnini Mayıs 1964 sonuna kadar imzalamadığı takdirde Sendika ile sözleşme yapmaya çağını bildirmiştir. Bu arada işçileri, sendika aleyhinde harekete geçirmek maksadı güdülerek bir genelge yayılmış ve işçilere şunlar bildirilmiştir :

Türkiye Maden-İş Sendikası 13 Mayıs 1964 tarihinde kendilerine tevdi edilen Toplu İş Sözleşmemizi en geç 30 Mayıs 1964 Cumartesi gününe kadar imzalamadığı takdirde sözleşmenin 57 nci maddesinde yazılı ücret zamları ile fazla mesai zamları 1 Ocak 1964 tarihinden itibaren yürürlüğe girecektir. İmzalamadığı takdirde bu zamlar yılbaşından itibaren yürürlüğe girmeyip diğer 51 işyerinde olduğu gibi, sözleşmenin imzası tarihinde yürürlüğe girecektir.

Burada görüldüğü gibi, işveren, kendi isteklerini dile getiren Sözleşmenin işçi Sendikasıyla imzalanmasını istemiş, zamları verme tarihini öne ve geriye almak suretiyle de, işçilerin kendi sendikalarını sözleşme imzalamaya zorlamalarını amaç bilmıştır. Fakat sendika, Sendika prensipleriyle bağdaşmayacak ve kanunu ihlâl eder mahiyette gördüğü işveren isteklerini kabul etmemiş, sendika ile işveren arasındaki fiili bağlar kopmuştur.

Sıkıyönetim Komutanlığının grevleri uygulatmayan kararı, Sıkıyönetimin sona ermesiyle ortadan kalkınca, sendika daha önce aldığı ve ilgililere bildirdiği grev kararını 10 Ağustos 1964 günü saat 7.00 de uygulamıştır.

İşveren, grevin kanunsuzluğunu iddia ederek mahkemeye başvurmuştur. İddiasına dayanak olarak da greve başlanacağı günün işverene bildirilmemesidir. Oysa, bu iddia ile açılan davalarda verilen karar, sendikamız lehine sonuçlanmış ve «usulsüz grev» iddiasının yerinde görülmediği hükme bağlanmıştır.

Nitekim Zeytinburnu C. Savcılığı 964/2310 sayılı kararında grevin yapılacağı gün ve saatin bildirilmesi iddiasını şöyle çürütmektedir.

«275 sayılı kanunun grevin gün ve saatinin bildirilmesi hakkında hiç bir hüküm ve sarahat ihtiva etmemektedir. Sadece, ilgililere müddeti içinde bildirilen greve başvurma kararının, bildirme tarihinden itibaren geçecek altı iş gününden sonraki her hangi bir tarihte yürürlüğe konabileceğini belirtmektedir. Yani, kanunun bu ifadesinde bildirme tarihinden itibaren geçecek altı iş gününden hemen sonra ve derhal grev kararının yürürlüğe konması mecburiyetini kapsayan bir maksat ve mana bulmağa imkân görülmemektedir. Bu itibarla greve başvurulacak olan gün ve saatin bildiride belirtilmesi işçi sendikamızın ihtiyarına terkedilmiş bir keyfiyet olarak tezahür etmektedir....»

Böylece grev tarihinin önceden bildirilmesi gerektiği kanısına kapılan işverenin bu sebeple Arçelik grevini «kanunsuz grev» sayması, haksız bir iddia mahiyetindedir. Üstelik Arçelik; kanunsuz saydığı grev olayı üzerine, mahkemece iddiasını doğrulayan bir karar almadan 275 sayılı kanuna aykırı olarak grevci işçiler yerine hemen işçi almaya başlamıştır. Sonrada «usulsüz ve kanunsuz bir şekilde grevin tatbiki suretiyle 200 den fazla işçinin Fabrikadan uzaklaştırılması fabrika istihsalinin azalmasına büyük bir sebep teşkil etmiştir. Binaenaleyh işbu ihtarnamenin tebliği tarihinden itibaren nihayet 48 saat zarfında greve son verilmediği takdirde bu yüzden Şirketimizin maruz kalacağı zarar ve ziyana muhatap sendikadan talep edeceğimiz gibi ayrıca maddi ve manevi tazminat talebinde bulunacağımızı da muhataba ihbar ederiz.» diyerek Noter aracılığıyla ihtarname çekmiş, dava açmıştır. (20 Ağustos 1964)

Sendikamız yenilgisine yol açan işler, 20 Ağustos-tan sonra başlamıştır.

İşverine kanuna aykırı olarak yeni işçi alınması ve grevci işçilerin bıraktığı makine ve tezgahların başka işçiler tarafından kullanılması Sendikaca önlenmek istenmiştir. Sendika, 275 sayılı kanunun 27. Maddesinin 2. fıkrasına güvenmektedir. Çünkü bu fıkra aynen şöyledir :

«İş veren, kanunî bir grevin veya lokavtın süresi içinde, yukarıdaki bent gereğince hizmet akitlerinden doğan hak ve borçları askıda kalmış olan işçilerin yerine, hiçbir suretle daimî veya geçici olarak başka işçi alamaz veya başkalarını çalıştıramaz.»

Fakat, yeni işçi alınmasını ve grevçilerin yerlerine başkalarını çalıştırmasını tesbit ettirmek isteyen sendika, bu isteğinde muvaffak olmuş, hâkim, işyerinde durumu tesbit etmiştir. İşveren vekilinin beyanı —tutanağa göre— şöyle olmuştur :

«Grev kanunî de olsa, kanunsuz da olsa yeni işçi almak hakkına sahibiz. Yeni işçi aldık... peyderpey de almaktayız.»

Sendika, bu durumu tesbit ettirdikten sonra Cumhuriyet Savcılığına başvurmuş ve şunu istemiştir :

«Grevci işçilerin tezgahlarının kullanılması suretiyle işlenmekte olan suç devam etmektedir. Grev yapan işçilerin tezgahlarının mühürlenmemiş olması bu suçun devamını intaç etmektedir. Bu sebeple grev yapan sendikamız üyelerini ve çalışanları tezgahlardan önemli olanlara alt liste dilekçemize ekli. Bu suçun devamının önlenmesi ancak grevci işçilerin tezgahlarının mühürlenmesi ile mümkün bulunmaktadur. (16/9/1964)

Bu yolda bir müracaat daha yapılmış, ayrıca Bölge Çalışma Müdürlüğü de sendikayı haklı bularak Arçelik aleyhine Savcılığa yazı göndermiş, fakat bu şikâyetlerden hiç bir olumlu sonuç alınmamıştır. Bunun üzerine sendika Adalet Bakanlığına başvurmuştur :

«Suçun meşhut ve devam etmekte olması sebebiyle önlenmesi ve dava açılmasının İstanbul Savcılığına emredilmesini, istemiş, ayrıca Savcılığın bir tutumunu da şikâyet yolu bildirmiştir. Bu şikâyet telgrafında şöyle denilmektedir :

«Arçelik işverenin, grevi baltalamak maksadı ile kanunsuz grev iddiasını İstanbul Savcılığı haksız bir şekilde, grevci işçileri polis karakollarına celbetirerek işverenin gayesine uygun olarak yürütmektedir. Kanunsuz grev iddiasının sözleşme evrak ve zabıtlarından tahkiki mümkünken, bunun aksine işçilerin polise celbi Anayasadaki temel hakları ihlâ eder mahiyettedir. Bunun önlenmesini dileriz.»

Bu dilek 275 sayılı kanunun 27. Maddesinin 2. bendindeki âmir hükmün işlemesi bakımından önemlidir. Sendika niçin tedbir isteğinde bulunmuştur ? Çünkü, söz konusu kanun maddesine göre :

Grev yapan işçilerin yerine hiç bir suretle daimî ve geçici olarak başka işçi alınamaz

Grev yapan işçilerin işlerinde başkalarını çalıştıramaz.

Sendika, bunun aksini yapan Arçelik işverenin bu kanuna aykırı fiilinin tesbitini ve sonra da tedbir olarak makine ve tezgahların kapatılmasını istemektedir.

Sendikamızın ihtiyatî tedbir alınması yolundaki istekleri, aralıksız ve ayrı ayrı mahkemelere yapılmıştır. Hâkim Hasan Karaok'un 15/9/1964 günlü kararını dikkatle okumak gerekir :

«...Arçelik müessesesi gibi Türkiye ihtiyaçlarına cevap veren bir müessesenin ihtiyatî tedbir olarak lâalattayın makinelerinin mühürlenmesine ve alınan işçilerin mağduriyetlerine mucib olacak şekilde işten men edilmesine, hak ve nasafet kaideleri ve kanun hükümleri müsaıt görülmediğinden talep sahipleri bu hususları tesbit ettikten ve tesbit ettikleri hususların greve iştirak eden işçilerin yerine alınmış ve yerlerine çalıştırılmış olduklarını da beyan ederek yeniden ihtiyatî tedbir talebinde bulunmakta muhtar olmak üzere, ihtiyatî tedbir talebinin REDDİne... karar verildi.»

Halbuki Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 103. maddesi aşıktır :

«101 ve 102 nci maddelerde gösterilen hallerden başka tehirinde tehlike olan veya mühim bir zarar olacağı anlaşılan hallerde tehlike veya zararı defî için hâkim icab eden ihtiyati tedbirlerin lerasına karar verebilir.»

Kanunun bir işyeri için tedbire ihtiyaç gösterecek, fakat Arçelik için uygulanmayacak bir anlam taşıması çelişki, işçileri herhalde vicdanen huzursuz bırakacak niteliktedir. Bu kanunu anlama ve tedbir kararı alma ve almama şeklinde Arçelik işvereni lehinde sonuç veren bir anlayışın varlığı, grevi etkisiz bırakıcı unsurların başında gelmiştir.

Hâkim grev yapan işçilerin grev yapmadan önce çalışmakta oldukları makinelerin mühürlenmesi isteği üzerine «Arçelik müessesesi gibi Türkiye ihtiyaçlarına cevap veren bir müessesenin ihtiyati tedbir olarak laatlattayin makinelerinin mühürlenmesini» hak duygusu ile bağdaştıramamıştır. Grevci işçilerin yerlerine işçi alnamayacağı şeklinde ve 275 sayılı kanunun 27. maddesinin ikinci bendinde yer alan kesin ve emredici bir hüküm karşısında ise «alınan işçilerin mağduriyetleri» düşüncesine kapılmıştır. Bunlar kanaatimizce Anayasamızın temel hak ve hürriyet ölçülerine aykırı yargılardır.

Sendika, bu defa da daha önce hâkimce gerekli görülen işleri de yaparak yeniden mahkemeye baş vurmuş ve tedbir olarak makinelerin mühürlenmesini istemiştir. Bu defa da Hâkim İrfan Beydeğ istenen tesbit ve tedbir kararına karşı şu görüşü ileri sürmüş ve bu yolda karar vermiştir :

«...taleplerin mezkûr mahkemece de reddedildiği görülmüş, daha evvel aynı şekilde iki defa yukubulan talebin reddinden sonra yeni bir karar ittihazi usule uygun görülmemiş olmakla beraber talep edildiği şekilde bir tedbirin ittihazına da usulî hükümlerin müsaait olmadığı kanaati hasıl olmuştur. Zira bir işverenin, grev kararından sonra işyerine yeni işçi alması kanuni bir grevin gereği gibi tatbikini ve yürütmesini engelleyecek yollara tevessül edilmesini kanun cezai müeyyideler altında bulundurmamıştır. Bu haller bir suç teşkil edince bunun devamına, tekerlirüne mani tedbirler almak idarenin ve zabitanın vazifesi içine giren bu halden sendika maddeten ve manen zarar görmüşlerse onların da şartları tahakkuk ettiği takdirde tazminat davası ikames'ne hakları olabilir. Ancak bütün bu haklara ulaşmak için, istenilen şekilde makinelerin mühürlenmesi gibi tedbirlerin alınmasına hukukî imkân görülmediğinden bu talebin de reddine... karar verildi (22/9/1964)

Halbuki, Ankarada ERKUNT Sanayi A.Ş. işyerinde de Arçelik'e benzer şekilde kanuna aykırı olarak yeni işçi alınmış ve eski işçilerden bazıları, grevci işçilerin çalışmış oldukları tezgâh ve makinelerde çalıştırılmıştır. Maden-İş sendikası mahkemeden, kanuna aykırı bu işlemin durdurulması için tedbir kararı istemiş ve hâkim Cemalettin Ulusoy, grevci işçiler yerine başkalarının alınması ve grevciilerin boş bırakılması tezgâhları kullanmalarını önlemek amacıyla

makineleri mühürleme kararı vermiş, buna yapılan itiraz üzerine de şunları belirtmişti :

«Yapılan mürafaa ve inceleme sonunda :

İşçilerin çalışma sahaları, bulunduğu bildirilmiş ve çalıştıkları yerler gösterilmek suretiyle, istihsale matuf hareketin önlenmesi istenmiştir. Ve savcılığa yapılan tesbitte, belirtildiği gibi, grev yapan işçilerin yerinde bazı nam altında bazı kimselerin çalıştırıldığı ve greve iştirak etmeyen ve esasen etmesine de imkân olmayan aşçı, şoför, aşçı yamağı gibi kimselerin de işyerinde çalıştırılmak suretiyle işin istihsale matuf taraflarının yürüttüğü anlaşılmış bulunmaktadır. Kanunun 25. Maddesinde «hiç bir suretle istihsale veya satışa matuf olmamak kaydıyla» tabirini kullanmak kaydıyla grev ve lokavtan maksat olan neticenin bir an evvel istihsalı öngörmüş durumdadır.

Muterizler her ne kadar işbölümü olmadığını beyan etmişlerse de esasında büyük bir tesiste işbölümü ve her işçinin her işte değil, muayyen işlerde çalıştırılması teknik istihsal bakımından kolaylık temin ettiği aşikâr iken, her işçinin her işte çalıştırıldığını iddia ve müdafaası tekrar istihsale matuf satışa matuf hareketlere devam olunması yerinde görülmediğinden bu sebeple de alınan tedbir kanun, esas ve maksadına uygun bulunduğundan itirazın reddiyle müddetince tedbirin devamına katî olarak karar verildi. (15/9/1964)»

Mahkemeler, görüldüğü gibi, önce tesbit yapılmadığı için tedbir kararı verilemeyeceği görüşünü ileri sürmüşlerdir. Sendika bunun üzerine iki maddeli bir dilekçe vermiş ve önce durumun tesbitini istemiş, sonra da tedbir kararı alınması dilediğinde bulunmuştur.

Tezgâhlar ve yeni işçiler tesbit edilerek liste eklemek suretiyle suçun işlenmesinin önlenmesi yolundaki isteği yeniden dile getiren sendikaya bu defa «daha önce red kararı verildiği» ileri sürülerek önceki kararı teyid eden bir karara varıldığı bildirilmiştir.

Acaba, hâkimlerin görüşüne uyularak Savcılığa başvurma yoluna gidilseydi ve ceza davası açılması istenseydi durum değişecek miydi?

Sendika, savcılık yoluyla da hakkını aramaya önem vermiştir. Savcılık, şikâyetleri âcil istek olarak görmemiş ve işin önemine göre seri takip yolunu seçmemiştir. Kaldı ki sendika savcılığa iki defa şikâyetle bulunmuş, bir defa da Bölge Çalışma Müdürlüğü Amme davası açılması için Savcılığa Arçelik'i şikâyet etmiştir. Bunun sonucu olarak Savcılığın şikâyet konusunu tesbiti gerekirdi. Savcılık bu yola gitmemiştir. Buna karşılık, sendika aleyhine «kanunsuz grev» iddiası ile dava açılmasının istendiğini ileri sürerek bu istekle sendikanın tesbit ve ceza davası açma isteğini birleştirmiş ve iki isteği bir arada yürütme yolunu seçmiştir. Bu suretle grev yapan işçilerin yerine yeni işçi alnamayacağı, yeni işçi alması bile mevcut işçilerin grev yapanların işine verilmeyecekleri gibi grevin çok önemli unsurlarına önem verilmemiştir. Savcılığın tutumu, grevin yenilgiyle bitmesini çok, pek çok kolaylaştırmıştır.

Yeni işçileri işyerine aldırarak istememek gibi «ihkak'ı hak» sayılabilecek tegebbüslerin olabilmesi ihtimali üzerine, durum Sendikaca Emniyet Müdürlüğüne bildirilmiş ve 275 sayılı kanuna uygun olarak yeni işçilerin işe bırakılmamasını bir de bu yoldan sağlama amacı gütmüştür. Emniyetin anlayışı şu olmuştur :

«Grevden sonra hangi sebeplerle müesseseye işçi alındığına dair yapılan incelemede :

1 — İş Kanunu'nun 16. maddesinin II nci bendinin 9 fıkrası dolayısıyla 21 kişinin (aşağı işlenmesi sebebiyle) iş akdi feshedilerek,

2 — Aynı kanunu aynı bendi ve e fıkrası gereğince toplu izinden dönmeyen 41 kişinin,

3 — Grevli çalışanlardan 22 kişinin rızasıyla akitleri feshedilerek,

4 — Süresi belli sürekli iş akdi dolan 13 kişinin akdi yenilemeyerek,

5 — Habersiz ve haberli yabancı memlekete giden, asker olan ve başka işe geçen 7 kişinin akitleri feshedilerek,

ceman işçi kadrosunda 104 münhal bulunduğundan buna mukabil inceleme tarihinde müesseseye 41 kişinin alınmış olduğu anlaşılmıştır....

...grev haklarına istimali sırasında meydana gelecek bir takım ihtilâfların hal mercileri yine kanunlarla tayin edilmiş bulunduğuna göre ihtilâf kanunlarının alâkalı makamlara intikal ettirilmesi icab eder. (İst. Em. Md. Şb. I. D. 4. 17142)»

Görüldüğü gibi :

Arçelik işvereni, kendi beyanı ile de yeni işçi alınacağını ve almaya devam edeceğini bildirmiştir. Bu durum tesbit edilmiştir. Fakat 275 sayılı kanunun 27. maddesinin 2. bendine aykırı olarak yapılan fâilîm önlenmesi yoluna gidilmesi için sendikanın başvurduğu bütün hukuki yollar tıkanmış ve her mahkeme veya her makam istenini yapmanın başkasına ait olduğunu bildirerek adaletin tecellisine aykırı bir durum yaratmışlardır.

İşçiler teker teker tesbit ve tedbir istemekte, hâkim, işçilerin muhatap olamayacağını bildirmektedir.

Sendika tesbit ve tedbir istemekte, hâkim, hangi makine ve tezgâhların önceden tesbiti zorunluğunu ileri sürerek makine ve tezgâhları mühürletmemektedir.

Hâkimlerin kanunu yorumu, emniyetin kanunu yorumu, savcılığın kanunu yorumu birbirleriyle birleşince ortaya çıkan sonuç şu olmaktadır :

a) Grev yapan işçilerin yerine yeni işçi alınmayacağı,

b) Mevcud işçilerin grevlerinin yerine verilmeyeceği şeklinde kanunda yer alan bir ilke, ne yazık ki işlenmemekte ve grevin asıl amacı olan işi önemli ölçüde aksettirmek, iş yerinde faaliyeti durdurmak, işverene ekonomik baskı yapmak yolu tıkanmaktadır.

Bu sonuç, işçilerin kanun maddelerine olan güvenlerini ciddi ölçüde sarsacak bir değer taşımaktadır. Asıl önemli olan nokta da budur.

KARA İBRAM VE KARA SABAN

Kara İbrahim, üzgün değil dalgın, kederli değil öfkeliydi. Yirminci yüzyılın ilkel araçlarını düşünüyordu. Kara sabanı, boyunduruğu, kağını, düveni, yabayı, elligi düşünüyordu. Yirminci yüzyılın kocaman ellerine, bu araçları yakıştıramıyordu sanki. Ondan daha güzel ve daha sağlam kara sabanı «çatan» yoktu yedi köyün içinde. Onun yaptığı boyunduruk öküzlerin boynuna «vurmaz». Kara İbrahim'in yaptığı araba sağlam ve hafif olur.

Saban çatarken başına toplanan kalabalığı kovardı pervasızca. Kabartırdı çocukların kağını vurunca testereyle. Korkuyordu köylüler ondan. Nasıl korkmaysınlar; o yapıyordu kullandıkları araçları.

Yıllar yılı uğraşıp, kağını ağaç arabasına gevirmiş, biraz yüzü gülmüştü. Ama uzun sürmedi bu neşe. Bir gün demir dingilli bir araba çıkageldi köye. Bu arabayı nasıl yaptıklarına şaşmadı. o. Bir bakışta ondan daha lıysını yaptığı zaman, yedi köyün hepsi de hayretler içinde kaldı.

Ofkesinden kimse yanına varamaz saban çartken. Kara sabanı, bu oyuncak durumundan kurtarmak mı istiyordu, ne bilem...

Köylüler, saban ve boyundurukluk kesmek için dağa giderler. Bu kestikleri ağaçlar, yamuk olur. «S» ye benziyene «enek», «L» ye benzeyene «ek» denir.

Kara İbrahim'in işi başından aşkın, yonup çatıyordu durmadan. Mevsim ekim zamanı. «Çüş» deyip durdurdu eşeğini Yalama Hasan. Eşekte bir ök, bir de enek vardı. Kara İbrahim başını çevirdi o tarafa : «Olmaz» diye bağırdı öfkeli. «Benim yaptığım saban» diye kendi kendine konuytu. «İnsanın eline yakışmalı» Başını kaldırp işinden bir daha baktı. Yalama yoktu oralarda. Getirdiği ökde eneklilik, saban olmak için sıra bekliyor. «Olmaz» dedi. «Olmaz. Kocaman dağa giderde yamuğu yumuğu alırdı gelir.» İndirdi başını işine. Bir saban daha delip taktı ve yine baktı Yalama'nın takımlarına. «Olmaz» dedi kendi kendine. «Saban dediğin öylesine toprağa dalmalı ki...» Eğdi başını işine. Yongalar kitap yaprağı gibi bir uçtan bir uca devrildiler. Delip taktığı, yapıp çattığı araçlara bir göz attı. Güler gibi oldu yüzü. Çocukluğunu hatırlamıştı. Söğüt dallarından saban, boyunduruk yapmıştı keddileri koşmuştu. Kedilerle çif sürmek, çocukların en güzel oyuncaklarıdır. Yaptığı araçlara bir daha baktı Sakahını söyle bir sıvazladı. Çocukken sürdüğü sabanlar kadar küçüktü bunlar da. «İhtiyarladık gayri. Yaşım biraz daha genç olsaydı, belki bir çare bulurdum.» diye üzüldü. Yalama'nın getirdiği takımlardan başka iş kalmamıştı, «almışta gelmiş bunları salak herif. Yapayım da gözün bari görmesin, «diye sabanı çatmağa başladı. Çatma işi bitince, Yalama'ya «Gel, sabanın yapıldı. Al da defol git. Benim yaptığımı kimseye söyleme» dedi.

Soluk alır gibi seviyordu yaşamayı Kara İbrahim. Çalışmadığı günleri yaşamıyor. Seç köye doyamyordu bir türlü. Eliyle koymuştu evleri yerli yerine sanki. Köy alanı, onun koruması ile temiz; pınarın ahırına kim kirlil bez sokabilir? Aldığı gibi çamaşırları dereye fırlatırdı.

Kara İbrahim hastalandı yetmiş yaşı aştığı sıralarda. İnanmadılar. Pencereden bakar durur köy ortasındaki alana. Kederli bir öfkeyle bakıyordu öküzleri ters koganlara. Tekerlekleri suya batıranlara sövüyordu.

Çocukluğundan bu yana yaptığı araçları üst üste koydu, düşüniyor : «Ben diyem yüz dane kara saban, sen de bin.» Bin tane kara saban üst üste koydu düşünde. Bunca zamandır böyle bir düşü düşünememişti. Boyundurukları da «kayışla-

da» oklarına. Kağnıları da arabaları da koydu dizli dizi. Yabaları, tırmıkları, düvenleri de yerli yerine koyunca şöyle bir baktı düşünün içinden. Ne göre? Köyün yüzü silme oyuncak kesti. Boyunduruğun gözünden karşılıklı evin penceresini gördü. Uyumluydu boyunduruk pencereye. Köyün yüzündeki, dizdiği araçlarla pencereler öylesine yakışmıştı ki, bir vakit seyre durdu, bu görüntüyü.

Ev ev üstünde kara saban Dam damı boyunduruk.

Pencerede insanlar, elleri tırmıklı.
Kargalar bacalarda.

Hoca minareden saldı sesini. Ses kulağa değince bir telaşe oldu köyün yüzünde. Doruktan tabana doğru düşüp bozuldular araçlar. Yirmind yüzyıldan üçüncü yüzyıla doğru koşup küçüldüler.

Düşünü bozan hocaya öfkelenildi Kara İbrahim : «Seferberlikte bir tarlaya, bir cenaze kaldıran papaz. Şimdi minare uzun. Bağırırım köyün üstüne üstüne. Kırdığın cevizleri bilmeyen var mı?...» «Aman sus» dedi karısı Emine yenge. «Duyumuyu verir.» Kara İbrahim hopladı kalktı ayağa. Ve kapıya yekindi. «Şimdi gidip kendi yüzüne söveceğim...» «Aman Allahasen, otur da burda söv» diye razı oldu pencereden söğmesine kocasının, Emine yenge?

Oğulları, torunları kalabalıktı Kara İbrahim'in. Çabuk ölmesini güzelliyorlardı merateciler.

Ölürken selavat getirmek şarttır İslamı olan da. Mütlaka selavat getireceksin müsümansen. Selavatsız gittin mi cehennemlik. Selavatsız gittin mi cennetliksin. Hem aynı zamanda ölmene de bir başlangıcı sayılır selavat.

Merateciler fır döndüler Kara İbrahim'in başında tarlaları bir an önce üleşmek için : «Dede selavat getir ölüyorsun!»

«Selavat getir dede ölüyorsun!»

«Getir selavat ölüyorsun dede!»

Ölmek istemeyen bu koca adamı bu sözler öldürmezdi. Kara sabanın hakkından getemeyişle öldürüyordu onu. Sabana yeni bir kulp takamadığı için gözleri açık gidiyordu.

Şamatalar etrafında çoğaldı : «Dede selavat!»

«Selavat dede!»

«Selavat getir!»

«Getir selavat!»

Son bir öfke ile bağırdı başındaki selavatçıları : «Selavat melavat! Selavat melavat! Siz mi öğreteceksiniz bana ölmeyi!»

BALABAN

Yabancı Demir

A. NECATİ GANİOĞLU

★ DLF ile yapılan anlaşmada Türk hükümeti kaypak bir müteahhit muamelesi görmüş ve bütün maddelerle DLF'e bir taşaron gibi bağlanmak istenmiştir. Hemen her paragrafın ve maddenin sonu «DLF'ce tatminkâr görülecek kayıt ve şartlarla» deyimi ile bitmektedir. DLF'ce tatminkâr görülecek tabiri, Türkiye'nin nasıl bir sömürme politikasına alet edildiğini göstermeye yetecek acı misallerdendir.

I

Anonim şirketlerin başta gelen özelliklerinden bir tanesi de, şirket faaliyetlerinin açık ve samimi oluşu ve bu açıklığın bütün topluma hitap eden bir genellik taşımasıdır. Şirketin bîlâncıları da basma kalıp olmamak zorunluluğundadır. Aktif ve passif kolonları hiç bir şüpheyi yer vermeyecek şekilde gerekli detayları ihtiva eder. Şirketin geleceği ile ilgili yayınlar izlenir, incelenir ve mutlaka ciddi olarak bütün şüpheleri zihinlerden silcek tarzda cevaplandırılır.

Eğer böyle davranılmaz ise, şirket zamanla itibarını kaybetmeye başlar, sermaye piyasasında hisse senetlerine olan talep önemli derecede azalır, istikbal tehlikesi bahse konu olur.

Yurdumuzda sermaye piyasasının teşekkülü ve yaratılması amacıyla kurulan özel ve resmî şirketlerin, toplumda yeter emniyet duygusunu uyandırmaması bu sebepten yani yukarıda belirttiğimiz samimiyet ve aleniyet kurallarına yeter değeri verilmeyişindendir. Toplum bu aleniyet yoksunluğu dolayısı ile daima kapalı kapıların arkasında bir şeyle-

rin döndüğünden şüphe etmiş, aldatılacağı kanısına kapılarak anonim ortaklık hareketlerine katılmaktan ürkmüştür. Yurdumuzda sermaye piyasasının teşekkül etmeyişinin önemli nedenlerinden biri de şüphesiz ki bahsettiğimiz bu husustur.

Ereğli Demir Çelik Anonim ortaklığı bir üretim hareketine toplumu katmak gibi bir iddia ile ortaya çıkmıştır. Kuruluş kanununda benzeri 500 T.L. sından 1 200 000 hissenin satışa arz edileceğinin nedeni bu sebeptendir. Şimdi önemli bir soru, şirketin bu niteliğe ne derece uygun hareket edip etmediği yani başlan-

gıta dikkate alınan bir hususun nazariyatta kâh kalmadığıdır. Şimdiye kadar ki uygulamada tam aksine şirket ileri gelenlerinden (yöneticiler) demek istiyoruz) yayınlara karşı hiç bir cevabın gönderilmeyişi ortada kalan bir takım mevzuların hisse senedi satın alacaklar üzerinde olumsuz etkiler yaratmasına sebep olmuştur. Meselâ kuruluş kanununda ve yabancı sermaye ile yapılan anlaşmada 100 milyon TL.lık hisse senedi satılacağı öngörülmüş olduğu halde bugüne kadar bunun ancak güçlükle 35 % i satılabilmektedir.

Şimdiye kadar basında bu tesisler hakkında çıkan yazıları aşağıdaki noktalar etrafında toplamak mümkündür :

1. Yabancı sermaye'ye yurt menfaatları ile bağdaşmayan haklar tanınmış ve dolayısı ile sağlanan dış yardımın misliyle yurt dışına geri verilmesi temin edilmiştir.
2. Tesisler için yer seçiminde tu-

Sermaye ve Ereğli Çelik Tesisleri

tarlı bir plânlama yapılamamış, yanlış yer seçilerek gerek yapı esnasında lüzumsuz masraflara girilmiş ve gerek işletme esnasında maliyeti arttıran büyük taşıma masrafları bahis konusu olmuştur.

3. Tesisler kurulmadan önce yurt içinde cevher rezervinin ihtiyaca yetecek ömre sahip olup olmadığı hususu incelenmemiş olduğundan, muhtemelen cevher ithali cihetine gidilecektir.

4. Yabancı firmaların hükümete dikte ettirdiği fiyatlar dolayısı ile tesisler benzerlerine nazaran iki misli pahalıya mal edilmiş alman yardımların büyük kısmı bu şekilde gizlenerek menbaya iade olunmuştur.

Bu soruların şirketin geleceği için ne kadar önemli olduğunu kabul etmemeye imkân yoktur. Bunun için biz bilhassa Şirket yöneticilerinden, bu hususlarda ne düşündüklerini öğrenmek istiyoruz.

Bu konular hakkındaki düşüncelerimizi gelecek sayılarda yayınlıyacağımız için, burada sadece dış yardım şartlarının türk hükümetinin haysiyetini ne derece rençinde ettiği meselesi üzerinde duracağız. Hemen bir noktayı belirtmekte zorunluk görüyoruz ki, bu da benzer zihniyetinin yabancı sermaye ile yapılan anlaşmada maddelerin her satırında farkedilmekte olduğudur. Sanki verdiğinin karşılığında hiç bir şey alıyormuş gibi bu USA kredisi millî haysiyetimizin üzerine bağdaş kurabilmiştir. Dış yardımları böyle olumsuzca küçülüp ufulmadan almanın mümkün olacağını acaba politikacılarımız ne zaman anlayacaklar ve millet kendi küçüklükleri seviyesine indirmekten vazgeçeceklerdir? Demir ve Çelik te-

sisleri dolayısı ile türk hükümeti ile Development Loan Fund (kısaca DLF) arasında aktedilen anlaşmanın 12 ci maddesini ele alalım. Bu maddede, türk hükümetinin iş bu anlaşmayı usulüne uygun olarak tanzim, imza ve tevdi ettiğini ve hükümetin muteber ve bağlayıcı bir vebibesini teşkil ettiğini ve mündemîç bulunduğu kayıtlarla kabili infaz olduğunu beyan etmesi DLF tarafından muteber addedilmemektedir : «DLF'in kabule şayan addedeceği müşavir tarafından işbu anlaşmanın usulüne uygun..... Hükümetin muteber ve bağlayıcı bir vebibesini teşkil ettiğini ve mündemîç bulunduğu kayıtlarla kabili infaz olduğunu DLF'ce tatminkâr addedilecek bir şekilde gösteren hukukî bir mütalaa tevdi edecektir.» deniyor.

Bu 12 ci madde, maddî zararların yanında türk milletinin manevî zararını teşkil eder.

Şimdi gelelim DLF'in dikte ettiği diğer maddelere :

Şartlar ne olursa olsun özel teşebbüsten hiç hisse senedi satın alınmasa bile DLF bu tesislerin bir özel teşebbüs olarak kalmasını arzu etmiş ve bu arzusunu anlaşmanın 4 cü maddesinde türk hükümetine dikte ettirmiştir. Maddeye göre türk özel yatırımcılarının iştiraki, finansman plânında belirtilen 100 milyon TL. sına ulaşmanızı takdirde bu yekûna ulaşmak için türk hükümeti «zaruri olan nisbette tahsisatı borç-sermaye nisbeti DLF nazarında tatminkâr olmakta devam edecek kontrol hususî hissedarların elinde kalacak ve DLF ce tatminkâr sair kayıt ve şartlara da uygun düşecek surette temin etmeyi veya ettirmeyi kabul eder.» deniyor.

Bu 4 cü madde, neden Ereğli Demir Çelik Fabrikaları A. Ortaklığının hisse senedi satılıp satılmaması ile ilgilenmediklerini de ortaya çıkarıyor. Çünkü gayet iyi biliniyor ki türk hükümeti aradaki farkı kapayacak, özel şirket niteliğine bir hâlel gelmeyecektir. Durum böyle olunca basındaki yayınlara cevap vermek niye? Hülâsa DLF ile yapılan anlaşmada türk hükümeti kaypak bir müteahhit muamelesi görmüş ve bütün maddelerle DLF'e bir taşaron gibi bağlanmak istenmiştir. Hemen her paragrafın ve madenin sonu «DLF'ce tatminkâr görülecek kayıt ve şartlarla» deyimi ile bitmektedir. DLF'ce tatminkâr görülecek tabiri, Türkiye'nin nasıl bir sömürge politikasına alet edildiğini göstermeye yetecek acı misallerdendir.

Bütün bu fedakârlıklar ne için? 234,3 milyon dolarlık bir yatırımın 129,6 milyonunu DLF'den 20 yılda 5.3/4 % faizle borç alabilmek için mi? Eğer tesislerin büyük bir kısmının gine USA firmalarına hem de onların dikte ettirdikleri fiyatlar üzerinden yaptırıldığı düşünülürse, bu 129,6 milyon dolarlık ikrazın kısa yoldan ne kadar çabuk geri döndüğü, buna karşın bizim faiz ödemiye devam edeceğimiz kolayca anlaşılır. Meselâ maliyetin iki misline çıkışı, fabrikaların kazık ve temel işleri, umumî montaj, Liman ve saha yolları inşaatı olarak yabancı firmalara takriben 300 milyon TL. sınan ödemiş olması, 80 % ni gayrikabillî devir nama muharrer 450 hisse tanınması vs. gibi.

GELECEK YAZI

Ereğli Demir Çelik'te Yer Seçimi Meselesi

Et mi satacağız İt mi kovacağız ?

Buğra köyünden Bağrıaçık İsmail, iki yıl İstanbul'da kaldı. Biraz para biriktirip, köyde iyi bir düzen tutmak için çok çalıştı. Ama işçilikte, taşçılıkla umduğu parayı biriktiremedi. Ne kadar ucuz yese, gezmeğe eğlenmeğe ne kadar boş verse kâr etmiyordu. Kazancının yarısından çoğunu harcıyordu çaresiz. İki yıl sonra döndü geldi köyüne...

İstanbul'da görmüştü : Yüzlerce dükkân içinde bir de kasaplar vardı. İsmail onlara «Et dükkânı» diyordu. Derileri yüzülmüş koyunlar, danalar, gencellere takılmış, elleri kolları sıgah kasaplar, yarımşar kilo, birer kilo, tartıp tartıp satıyorlardı. Canı et isteyen şehirli, köydeki gibi, kurban bayramını, hayvanların hastalanmasını beklemiyordu. Geliyordu bir kasaba, «Ver bana yarım kilo, bir kilo!» alıp götürüyordu evine, vuruyordu ateşe...

İsmail, «Köye bunu icat edeceğim!» dedi. «İki koyun kessem, ev başına birer kilo et düşer. Yoksul komşularım parayla, arpayla, buğdayla gelip et alırlar. Et iyidir. Etin girdiği yere dert girmez. Komşularımın yüzleri kanlanır, dizleri canlanır. Bebeler de biraz gülbüz, biraz gül yanaklı olurlar. Bu işi köye icat edeceğim...»

İki çengel, bir bıçak, bir satır, bir masat, bir de kantar alıp geldi köye. Bir iki gün dinlenilenden sonra, gitti birkaç hayvan satın aldı. Kattı oğlunun önüne, «Güt bunları!» dedi. Danalardan birini de hemen o gün kesti. Çakırlar'ın odanın merteklerinden birine çengelleyip astı :

«Haydi komşularım, parayla, arpayla, buğdayla et veriyorum, ete gelin ete, ete!» dedi. Dananın aklı kırmızı et, uzaktan göz almağa başladı.

Kadın erkek köylüler birer ikiser toplaşırken, Bağrıaçık İsmail, bir de baktı ki, bir alay it çevirilmiş dört yavru. Sarısı, karası, alası, renk renk, boy boy itler... Başlarını uzatmışlar, çengeldekide ete bakıyorlar.

«Haydi, parayla, arpayla, buğdayla, ete gelin ete, ete! Yüzünüz kanlansın, diziniz canlansın. Bebeleriniz de biraz gülbüz, biraz gül yanaklı olsun! Haydi ete gelin ete, ete!...»

İtler, sağdan soldan, yukarıdan aşağıdan, boynuna geliyorlardı.

«Haydi, et alın, et, et!...»

Bir komşu, «İsmail, ver bana yarım kilo et!» deyince, sağdan bir it, «Hırr!» etti. Başka bir komşu, «İsmail, ver bana bir kilo-» deyince, soldan bir it, «Hırrrr!» etti. Komşular böyle et istedikçe, itler, sağdan soldan, yukarıdan aşağıdan, «Hırrr, hırrr, hırrr!» hırılıyorlardı.

İsmail'in bu işe canı çok sıkıldı. Et tartmayı bırakıp, «Savulun ulan!» diye bir güfledi.

Sağda solda, yukarıda aşağıda, ne kadar it varsa, hırlamayı bırakıp bu sefer havlamaya başladılar : «Hav hav hav hav!...»

İsmail, «İstedikleri kadar havlasınlar, bu eti satacağım, köye bunu icat edeceğim!» dedi kendi kendine. Dönüp çengeldekide dananın başına geldi : «Parayla, arpayla, buğdayla, ete gelin, ete ete!...» diye bağırmağa başladı.

Ama itler havlamayı, hırlamayı artırdılar.

Biri, «Ver bana yarım kilo!» dese, yukarıdan bir it, aşağıdan beş it, «Hav hav! Hırr hırr!...» Sağın solun, yukarının aşağısının itleri, İsmail'e et satırmıyorlardı. İt koğmaktan, bağırımdan, sınırdan, zavallı adamın ağzında tükürük kalmadı.

Böyle epeyce uğraştı. Satırı kaldırıp biraz et kesmeğe başlayınca, itler arsız arsız saldırıyorlardı. Ete mi bakacaktı, it mi koğacaktı? İki arada, bir derede, bıktı usandı İsmail. Bir an, komşular da «Ost!» dediler, ama şöyle yarım ağızla. «Ost!» diyorlardı. O zadan itler, daha çok arsızlaşıp, çengeldekide ete daha çok saldırıyorlardı.

Saatler geçti, İsmail'in sabrı iyice tükendi. Sonunda atıverdi elinden satırı bıçağı :

«Yeterin ulan!» dedi. «Et mi satacağız it mi koğacağız? Anasını satarım ben böyle işin, aha vazgeçiyorum!...»

Buğra köyünden yetmişlik Hürri Ebe, değneğine yaslanarak, yürüdü geldi aşağı mahalleden. Olam biteni öğrendikten sonra böyle bir kızı. Böyle bir kızı ki! Önce komşulara döndü :

«Tuuu!. Tuuu sizin yüzünüze! Kursaksızlar!» diye çıkıştı. «Kaz gibi durmuş, bakıyorsunuz! Koğsanız ya şu itleri birer ikiser. Elleriniz taş tutmuyor mu sizin?»

Sonra Bağrıaçık İsmail'in yanına vardı :

«Yığdım!» dedi. «Vazgeçme et satmaktan! İtler üre dursun, sen sat etini, yığdım! Onlar bir ürerler, iki ürerler, sonra defolup giderler! Kalsın, atarsın ağızlarına iki kemik, kemikğin başında birbirlerine girerler. Zaten kemikler itler için değil mi, yığdım? Haydi, kalkıver bakayım, kalkıver, sat etini, sat etini!...»

İsmail baktı, itler, çengeldekide eti indirip parçalamışlardı.

«Parçalasınlar!» dedi Hürri Ebe. «Bir daha kes, tak çengele, kalk yığdım, kalk dediğimi yap...»

İsmail kalktı, Hürri Ebe'nin dediğini yaptı: Bir dana daha kesti, taktı çengele...

FAKİR BAYKURT

Başımıza Gelenlerden Korkmadığımız İçin Bütün Korktuklarımız Başımıza Geldi

IV

★ Şeyh Muhsin-i Fânî'nin «Hüseyin Kâzım Bey» — 10 Temmuz İnkılabı ve Sonuçları adlı kitabından Aziz Nesin'in bugünkü geçerli dile aktardığı bu seri yazının dördüncüsünü de aşağıda sunuyoruz. ★

B büyük ödevi, akıllıca bir siyaset izlemesiydi. Yıllarca Sadaret'te (Başbakanlık) bulunan bir zatın bu denli yalın bir gerçeği bilmeyişi ve tutkusuna yenilerek kendi ulusu için aşağılık bir durum ve köleliği yeğ-

tutacağına ihtimal verilebilir miydi? Sadrazamları bile zorla cinayetler işlemeye sürükleyen bu tutkular nereden geliyordu? Bütün bunları daha önceden düşünüp çarelerini aramak gerekirdi. Meşrutiyet'ten sonra iş başına gelenler bunlarda bilgisizlik göstermişlerdi ve belki bu bilgisizlik ve bilmezden geliş yüzünden kendileri de muhaliflerine karşı kötü ve tehlikeli tutkulara kapılmışlardı... Türkiye İnkılabının tarihi, tecrübesizlik, kendine güvensizlik ve en açık doğrulara aldırmaçlık gibi birkaç sözle özetlenebilir.

Hürriyetin ilânıyla birlikte bütün ağızlar, nefret, kin ve düşmanlık kustular. Herkes başkasını suçlayıp rezil ederek haysiyet ve itibar ka-

zanmak istiyordu. Abdülhamit'in düşüyle açık casusluğun ortadan kaldırılması başka türlü alçaklıklara, rezilliklere uygun bir ortam hazırladı. Yurdu, köpeksiz bir köy görenler, istedikleri gibi yürüyüp dolaşıyorlardı. (27 Mayıs'tan sonraki durum da tıpkı buna benzer. Askerler ve sıkıyönetim hergün yüzlerce ihbar ve curnal alıyordu. Asılsız ihbarlar yüzünden cezaevleri suçsuzlarla dolmuştu. Asker yönetmen ve ilgililer de bu asılsız ve uydurma ihbar ve şikâyetlerden derf yarar olmuşlardı. Kişisel intikam almak ve özel düşmanlıklarını yürütmek isteyenler 27 Mayıs'ı fırsat bilmişlerdi. Balmumcu Askeri Cezaevinde tank olduğum bu türlü birçok olaylardan biri çok ilginçtir. Cezaevinde on aydır tutuklu bulunduran bir adamın suçunun ne olduğu bilinmiyordu. Çünkü Emniyet Müdürlüğüne gelerek kendisini ihbar eden adam birtürlü bulunamıyordu; bu adam asker yönetmenlere kendi kimliğini sahte vermişti ve o kimlikte, o adreste öyle birisi bulunamıyordu. Ama suçsuz adam on aydır cezaevinde tutukluymuş.

10 Temmuz İnkılabında olduğu gibi Türkiye'de her politik değişimden, her yenilikten sonra bu türlü utanılacak alçaklıklar çokça tekrarlandığına göre, bunun nedenleri üzerine durulması gerekir. 27 Mayıs'tan sonra birçokları bu utanılacak durumu, halkın ahlak düşüklüğüyle açıklamaya kalktı, ve böyle durumları olağan saydı. Bizce asıl neden, bu politik birden değişimlerin kökel olmayışı ve toplumun tabanından bir istemle gelmeyişidir. A. N.)

Bir kötülük gitmiş, ama yerine iyilik gelmemişti. Biryandan gazeteler iğrenç yayınlarıyla yurdu fesda veriyorlar ve bu zavallı halkı kandırıp, yanlış yollara ve yanlışlara sürükleyip duruyorlardı. Ulusal egemenliği temsil eden Millet Meclisi bile bu akıma kapılmaktan kendini kurtaramıyordu. Sövgüler, aşağılamalar, iftiralar, yumruklasmalar, kavgalar, tokatlar heryandan yağıyordu!... Böyle bir ahlak felâketi ve yoksulluk içinde boğulan ülke sözde bir yenilik ve değişim görmüştü! Bütün bu duruma bakanlar gelecekte haklı olarak karamsarlığa ve umutsuzluğa düşmüşlerdi. Abdülhamit'in

zulmü ve tehdidi altında varolabilen yapma ve yapmacık bir suskunluk ve huzur, şimdi hürriyetin feyziyle, söz hürriyeti ve basın özgürlüğüyle ve muhalefet adı altında eşkiyahğa ve ihtilale dönüşmüştü. Toplumsal bir yaşamın olmadığı ülkede, aşağı ve yukarı tabakalar arasında bir bağlantı aranılmaz. Halk, daha yüksek tabakayı dinsizlikle, din duygularını umursamazlıkla suçlamaya başlamıştı. Yüksek tabakadan, aşağı doğru küçümseyici, aşağılatıcı bir görüşle bakılıyordu. Siz buna Osmanlı unsurlar arasındaki düşün ve istek ayrılıklarını, böyle bir ülkenin yönetimindeki zorlukları, hükümetin aczini, zaafını da ekleyiniz, o zaman ülkenin nereye doğru gittiğini görebilirsiniz. Bu durum yüzünden sefiller ve alçıklar önem kazanıyor ve eski dönemin Fehim Paşalarına, Sami Paşalarına rahmet okutacak birtakım eşkiya ortaya çıkıyordu. Hammalbaş Kerim Ağa Selânik'te hükümet sürüyor ve her yandan özençler ve alkışlar görüyordu. Kaçakçı ve kaatil olmaktan başka bir meziyeti olmayan Abido, cezaevinden çıkarıldıktan sonra Edirne'ye bir gezi yapıyor ve oradan Beyrut'a yazdığı bir telgrafta Osmanlı ordusunun durumu üstüne düşüncelerini bildiriyordu!... (Lâtfen son yılların Hamido ve Koçero'sunu hatırlayınız. Bozuk yönetimli dönemlerde halk, gökten medet beklercesine yasadışı kişileri, soyguncuları idealize eder. Halk kahramanı olarak gösterilen birçok şakının durumu böyledir. A. N.)

Birçok yerlerde eski dönemin düşümleri ve kuyrukları «Bakıyyet-üşşüfufu» olan mütegalibe, Meşrutiyet hükümetinde de kendilerine bir yer sağlayabiliyorlardı. Devletin, yurdun yüksek çıkarları «Ali menfaatleri» bu türlü adamların ellerine bırakılıyordu. Komitecilğin bu iğrenç biçimi her yerde nefretle karşılanıyordu...

Bir ihtiyar kadın birgün bana,

— Ah! Kahrolası Abdülhamit! Ah gaddar, hain! Onun yüzünden bu hale düştük!.. demişti.

Ben de,

— Evet valde, çok doğru söylüyorsun! Allah kahretsin! cevabını verdim.

Her ikimiz bu nakaratı tekrarlayıp duruyorduk ki kadın birden makamı değiştirip,

— Oğlum, sen de ben de söylüyoruz ama, ikimizin sözleri arasında pek büyük bir fark var... Ben «Allah kahretsin» diyorum, çünkü memleketi iyi yönetemedi, bu yüzden hem kendisini hem bizleri kahretti, perişan etti. Memleketi de birtakım bayagi adamların ellerine bıraktı... Eyvah, eyvah!...

Ben bu sözleri işitmek için hızla yürüdüm, arkamdan söylenip duran bu kadından uzaklaştım.

Bu sefaleti arttıran, bizi onulmaz felâketlere düşüren birşey de Merkeziyet ve Adem-i Merkeziyet davasıydı. Daştan, birbiriyle çelişkili görünen bu iki anlayış — tutukluca ve cinayetler işlenecek denli aşırılığa gidilmemiş olsaydı... ılımlı düşünen ve halden anlar adamlar elinde, durum ve koşulların gidiğine göre birbirini bütünleyen iki kuramın birinden ötekine geçilir ve yurdun siyaset ve yönetiminde bir denge bulunmuş olurdu.

İttihat ve Terakki, bikez olsun uygulamayı başaramadığı Merkeziyet programında ufaktefek değişikliği vaktiyle gözüne alsaydı, İler Yönetim Kanununu ilk zamanlarda ortaya çıkarmak, illere, özellikle Türklerin oturmadığı yerlere de hayat ve kişilik vermek gereğini düşünmemiş olsaydı, şüphesiz birçok kötülüklerin, tutkuların, bölünmelerin önü alınabilirdi. (Buna çok benzer bir sorun bugün de Türkiye için vardır. Yönetmenlerse, böyle birşey yolunuş gibi davranıyor ya da varolan bir gerçeği görmezden geliyorlar. Görenler de, eskiden geçmiş olaylardan, deneyimlerden hiç ders almadan, ters tedbirler öneriyorlar. Günün birinde karşınıza birden bir baskın gibi cı-laveren Kıbrıs sorunu gibi, bu sorun da çıkıverecek, yönetmenleri dalgın yakalayacaktır. Bu konunun türlü nedenler yüzünden bir dokunulmazlığı vardır. Bu konuda söylenip, yazılıp tartışılmıyor. Bu hürriyetsizlik, bizi, eski olaylarda da olduğu gibi, acı sonuçlara götürebilir. A. N.)

İmam Yahya ile yapılan anlaşmanın mutlu sonucu, bizim düşünce ve kanımızı pekiştirir. Bunlar her iş merkezde toplamakta direndiler; ötekiler merkezden uzaklaşmakta yarar gördüler. Kişisel tutkular, garazlar ve anlaşmazlıklar yüzünden, iki yönetim görüşünün, Merkeziyet ve A-

dem-i Merkeziyet'in uzlaştırılması olanağı kalmadı.

Abdülhamit kuvvetinin çöküşü, ülkeye yapma ve yapmacık bir suskunluk veren dengeyi kırmıştı. O zamana dek, elaltından izlenen erekler ve ulusal amaçların açığa vurulması için hiç bir engel ve korku kalmamıştı. Biz, Makedonya'da bu korkunç fırtınanın dalgalarına göğüs geriyorduk. Evet, bu memleketin bir derdi de —gayr-i mütecanis — bir kitle olmasıydı. Böyle bir kitlenin ağırlık noktasını bulmak hiç bir matematik bilginine nasip olur mutluluklardan değildi. Değişik unsurlardan kurulu bir ülkede Adem-i Merkeziyet düşüncesinin yengin olacağına hiç şüphe yoktu. Yirminci yüzyıl uygarlığının gözükamaştıran, istekler uyandıran bir kısmı, bir felsefesi her ulusun kendi varlığı ve kendi ulusal hıç çevresinde toplanmasıydı. Merkeziyet'ten yana olanların bile, ilk zamanlar izlenen aşırı bir kozmopolit yola aykırı olarak, Türk olmayan İslâm unsurlardan gördükleri ve hiç beklemedikleri kötülükler ve özensizlikler yüzünden, birdenbire yönlerini değiştirip Pantürkist olduklarını görmüştük. (Bizde Türkçülük akımının nasıl başladığını göstermesi bakımından, bu gözlem bızce çok önemlidir. Hüseyin Kâzım Bey'e göre, Türkçülük, Türk olmayan İslâm ulusların Türklüğe karşı davranışlarının görünmesinden sonra, Türk varlığının korunması amacıyla uyanmış bir akımdır. Nitekim, Milliyetçilik akımı da, içerden, kendimizden doğmuş değildir. Osmanlılığı yapan başku varlıkların ulusçuluk yoluyla kopmaları sonunda bağımsızlaşmalarıyla, Türkler kendi varlıklarını koruma yolunu, onların yolunda, yani Milliyetçilikte bulmuşlardır. Bu yüzden Türk Milliyetçiliği, Osmanlılıktan kopan Balkan uluslarının ve İslâm uluslarının milliyetçilik akımlarının ardıdır. Ve ister istemez, zorunlu olarak yabancıları öykünen Türk Milliyetçiliği akımı, Osmanlılık ve ümmetçilik akımlarının gerçeğe uygunsuzluğu sonunda doğan hayalkırıklığın yarattığı, dışardan aktarılıp bir kendini savunma olarak benimsemiş akımdır. Toplumculuk için «Kökü dışarda» diyenlerin, İslamlık gibi Türkçülük'ün de dışardan içimize gelmiş bir kurum olduğunu, içimizden doğmadığını bil-

meleri gerekir. A. N.)

Bundan az önce de (Yani Pan-türkizm'den önce) bir Panislamist politikası yürürlükteydi.

Bu yön ve politika değişikliği, ortada bir uluslar anlaşmazlığı ve bunun üzerine kurulu birtakım çıkarlar olduğunu göstermeye yeterdi. Hiç bir yarar sağlamayan sözde bir inkılâp ile, hürriyet, adalet ve eşitlik vaatleriyle bu ulusal akımların önünde durulmazdı. Abdülhamit zamanında, yani bu akımların daha çok kapalı ve gizli olduğu zamanlarda, bazı devletlerin kışkırtıcılık ve kendilerine bir saldırı olanağı yaratmak ereğiyle, elaltından ve bazen açıktan a-çığa kışkırtıcılıkta bulundukları görülmüyordu. Meşrutiyet'ten sonra ulusal emeller siddetlendi, propagandacılar her yana yayıldı. Gazeteler, yerli ve yabancı sermayeler, kiliseler, dinler, imanlar, papaslar, metropolitler, paprıklar, sefareter, bu uğurda çalıştılar ve uğraştılar. Yalnız biz Türkler hiç bir düşün ve yoldan yana olamadık... Artık siyasi bir inançtan ve amaçtan söz etmiyeceğim. Bu pek uzun sürer ve bizi yolumuzdan uzaklaştırır. Yalnız şu kadarıymı söylemek isterim :

Talat Bey, Bulgarlarla yaptığı-mız bazı savaşlarda bulundu ve bütün bozgun ve felâketlere tanık oldu. Dönüşünde, askerlerimizin Bulgarlar önünden nasıl kaçtıklarını anlatıyordu. Musa Kâzım Efendi aldığı haberlerden pekçok üzüldü ve,

— Allah kahretsin! Bu adamlar Allahtan da korkmuyorlar mı? Bu ne dinsizlik, bu ne imansızlık!... demişti.

Talat Bey,

— Ah Efendi, Allah korkusu insanı cennete kadar götürebilir, ama Sofya'ya gitmek için insanda başka bir iman olmalıdır!.. cevabını verdi.

Inkılâbın en büyük noksanı bu imandı. (Aynı yargıyı, Türkiye'deki başka politik ve yönetsel değişimler için de söyleyebiliriz. Halkta böyle bir inancın olabilmesi için, o değişikliğe ve yönetime kendisinin de katılması gerekir. Ancak değişimler kökel ve halktan yana olursa, halk yönetimi katılırsa, o zaman halk her alanda inanca olur. Halk, kendisinin yönetime katılmadığı, yani kendisine sözde efendi denip de gerçekte adam

H A N - I Y A Ğ M A

12 Kasım tarihinde yapılan Bakanlar-Özel Sektör toplantısı hakkında çok şey söylendi, çok şey yazıldı. Aşağıda okuyacağınız parça kadar hiçbir şey yapılan tekliflerin ve karşı tekliflerin altında yatan anlamı açıklıkla gösteremez.

Bu parçada özel sektörün ne istediği görülmektedir. Bunu görmeyenler yalnız kör değil, aynı zamanda da kötü niyetlidir.

Memleketi bir çiftlik haline getirmek amacını taşıyan bu parça Ankara Ticaret Odası'nın «İktisadi Durgunluk» konusunda hazırladığı bir rapor-dan alınmıştır :

«... Memleket ekonomisinde en geniş iktisadi hareketlilik yaratan ve verimli yatırım projelerinin gerçekleştirilmesine ve milli produktivitenin yük selmesine imkân veren özel sektör yatırımları yeniden canlandırılmadan Türkiye'nin iktisadi derinlerine çözüm yolu bulmak mümkün olmayacaktır.

Özel yatırımların son yıllarda gittikçe isteksiz bir hale gelmesinde yalnız plânın çarpık bünyesi değil, daha bir çok âmler rol oynamıştır. Bu âmler, basında, siyasi çevrelerde ve iş âleminde son zaman-

larda sık sık tekrarlanan bazı şikâyetlerle de sıkı sıkıya ilgilidir.

Son yıllarda siyasi ve iktisadi alandaki emniyetsizlik özel sektör yatırımları üzerinde menfi etkiler yaratan unsurlardan biri olmuştur. Anayasamızın kamulaştırmayı gayet genel ifadelerle tahdit eden ifadeleri ve tazminatın 10 yıllık taksitlerle ödeneceğini beyan hükümleri, bir çok müteşebbisin zihnini kurcalayan ve istikbale emniyetle bakmasını önleyen unsurlardan biridir.

Anayasanın bu hükmüne paralel olarak memlekette bilhassa 1960 yılından sonra birden şiddetini artıran servet düşmanı cereyanlar, ihtilâlcî fikir akımları, sınıf kavgası fikrini körüklemeye çalışan kesif propaganda, iş adamlarını haksız suçlamalarla kötüleyen ifadelere resmi bazı şahsiyetlerin de iltihali, memlekette hem siyasi hem iktisadi alanda hürriyet düzeninin günlerinin sayılı olduğunu telkin etmeye çalışan sinsi yer altı propagandası, iş âlemindeki istikbale güvenle bakarak uzun vadeli işlere girişme ve risk altına girme arzusunun kökünden baltalamaktadır.»

yerine bile konulmadığı yönetimlerde isteksiz, adamsendeci, nemegereke olur; ki böyle olmakta da haklıdır. Plânın ekonomilerde de, yurt kalkınmalarında da halkın çalışmaya inancı olması, bunun için de yönetime ken disinin katılması gerekir. Çağımızda bunun tek yolu da toplumsallıktır. Toplumsallık halkı yönetime katmakla, onu çalışmak için isteklendiren bir yöntemdir. Bugün Türkiye'de uygulanan Devlet Plânlamasının başarısızlığının nedenlerinden biri de, yönetime katılmamış olan Türk halkının çalışmaya istekli olmaması, yani inanca olmamasıdır. Parlamento-

sunda büyük emekçi kitlesinin, köylüsünün temsilcilerinin bulunmadığı bir ülkede halk, salt biçimsel bir demokrasi oyunu içinde, seçimin seçime oylarını seçim sandığına atmamakla yönetime katılmış olmaz. Birinci Meşrutiyet'te olduğu gibi, bugün de halkımızın isteksiz görünmesi, yönetimde görevi ve yeri olmamasından- dır. A. N.)

İnancın eksikliği yüzünden, yenileşmeden beklenen iyilikleri yok etti ve bizleri umutkırıklığı ve hüsranda içinde bıraktı.

(Sürecek)

*Toplamcu bir yunan düşünürünün
gözüyle Kurtuluş Savaşımızın bir yanı*

ANADOLU SEFERİNİN

Yunanlı toplamcu düşünür Niko Psyrukis, Kurtuluş Savaşımızı Yunanistan yönünden eleştiren bir çalışmasını «KÜÇÜK ASYA DRAMI : Anadolu Seferinin Nedenleri» adıyla bir kitap halinde toplamıştır. Çok ilginç bulduğumuz bu kitaptan, «Anadolu seferinin anlamı» başlıklı bölümü 7. sayımızda yayınlamıştık. Şimdi de «Birinci Dünya Savaşından sonra Yakın Doğuda Yunanistanın Rolü» başlıklı bölümü, hiçbir yorum katmadan ve değişiklik yapmadan çevirdik.

NEVZAT HATKO

Emperyalizmin tam hâkimiyetini sürdürdüğü dönemde dünya uluslarının ezici çoğunluğu büyük emperyalist devletlerin egemenliği altında bulunmaktaydı. Ülkelerin çoğu sömürgecilerin boyunduruğu altında yaşıyordu; geri kalan ülkeler de sözde bağımsız devletlerdi, bunlar iktisadi-politik bakımdan kesin olarak emperyalistlere bağıydılar.

1919 Yunanistanı ne bir sömürge, ne de büyük bir emperyalist ülkeydi, bağımlı ülkeler topluluğunun bir üyesiydi. Bunun için Birinci Dünya Savaşından sonra onun Yakın Doğudaki yerini ve rolünü şu iki faktör tayin etmişti : a) Yabancı sermayeye ve bağımlılık derecesi, b) Yunan sermayesinin başına buyrukluğa derecesi.

İktisadi bakımdan Yunan devletinin yabancı sermayeye bağılılığı 1821-1828 millî istiklâl savaşlarından, yani bir devlet olma çabalarının başladığı dönemde kendini göstermiştir. 1824 yılında, Yunan halkının yaptığı bağımsızlık mücadelesinin zorluklarından faydalanan İngiltere açtığı 800.000 sterling tutarındaki krediyle Yunanistanı ilk olarak iktisadi yönden bağlamaya başlamıştır. 1825 yılında İngiltere ihtilâl halindeki Yunanistan'a iki milyon sterling tutarında bir kredi daha açmıştır. Ama bilindiği gibi bu paralardan ancak 521.624 sterling Yunanistan'a gelebilmiş, geri kalanı çeşitli araçlar ve vurguncular tarafından yutulmuştur.

İşte o zamanlardan bu yana Yunan devletinin yabancı sermayeye bağımlılığı günden güne katmerlenmiştir. Özellikle 19. Yüzyılın sonlarına doğru, tekelci finans kapitalizmine geçiş sırasında, Yunanistanın ya-

bancılar tarafından sömürülmesi hızlanmıştır. Artık bu ülke sadece gelişmiş sanayi ülkelerinin ürünleri için bir pazar ve ucuz ham madde kaynağı değil, aynı zamanda yabancı tekelci sermayenin yapacağı sanayi yatırımları için ucuz el emeği kaynağıdır.

Buna tipik bir örnek olarak emperyalizmin hâkim olduğu dönemde, 1897 yılında, Yunanistanın imzaladığı bir kredi anlaşmasını gösterebiliriz. Bu kredi Yunanistan'a 1897 savaşındaki hezimetinden sonra Osmanlı İmparatorluğuna ödeyeceği savaş tazminatını karşılması için açılmıştı. Bu kredi anlaşmasının şartları tam bir tefecilik örneğidir, krediyi açanlara büyük kazançlar sağlıyor, Yunanistanı yabancıların kesin iktisadi kontrolü altına sokuyor, yunan piyasasının kapılarını yabancı tekelcilere ardına kadar açıyordu.

Krediyi verenler Uluslararası İktisadi Kontrol (D. O. E) sistemini tesis ediyordu. D. O. E. İngiltere, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Almanya ve Rusya temsilcileri tarafından yönetilen bir kuruluştur. Bu kuruluş, açılan kredinin ödenmesini sağlama bağlamak bahanesiyle yunan devletinin tüm gelir kaynaklarını kontrolü altına almıştı. D. O. E. tuz, kibrit, sigara kâğıdı, petrol tekelcilerini kontrol ediyor, tütün vergisini, gümrük gelirlerini sıkı bir mürakabeye tâbi tutuyordu. Nihayet şeker sanayii gibi bazı yerli sanayi dallarının memlekette kurulup gelişmesini de yasak etmişti. Tarihçi Pavloviç'in D. O. E. için «Yunanistanın iktisadi bağımsızlığının sonu olmuştur» yolundaki yargısının mübalağa olmadığı anlaşılıyor.

NEDENLERİ

NİKO PSYRUKİS

Yirminci Yüzyılın başlarında Yunanistanda yabancı finans kapitalinin iştirakiyle modern hisseli şirketlerin kuruluşu başlar. 1901-1919 arası Yunanistanda 111 hisseli şirket kurulmuştur; bunların toplam sermayesi 518.300.000 drahmıdır ve büyük bir kısmı yabancılar tarafından yatırılmıştır. Prof. S. Koronis'in müşahedesine göre o yıllarda Yunanistanda yapılan sermaye yatırımlarının çoğu sömürgecilik esaslarına göre olmuştur. Power, Standard Oil, British Petrified, Compagnie Française Des Mines, Marmar Ltd., v.b. şirketlerin muamele ve davranışları sömürge muamele ve davranışlarından farklı olmamıştır.

Aynı süre içinde yabancı finans kapitali genel olarak yunan bankalarına da el atmış, bu bankalarda elde ettikleri güçlü mevkiiler sayesinde Yunanistanın ekonomik hayatına daha da iyi sızarak onu sıkı kontrol altına almışlardır.

Yunanistan Millî Bankasının (Ethnikî Trapeza Tis Ellados) ilk kurucuları arasında İngiliz Rochild kurumu yer almıştır. Bu bankada İngiliz finans kapitali kesin karar ve hak sahibi olmakla beraber Fransız kapitalinin de durumu güçlü idi. 1904 yılında National Bank für Deutschland bankası da Yunanistanla sıkı yakınlık bağları kurmuştur. Bu yıl Alman ve Yunan millî bankalarının iştirakiyle Trapeza Tis Anatolis (Doğu Bankası) kurulmuştur.

Aynı yıl güç bakımından ikinci sırada bulunan bankalardan Trapeza Tis Ellados bankasıyla Trapeza Athinon bankası Fransız Union Parisienne'nin hâkimiyeti altına girmiştir. 1907 yılında Emborikî Trapeza (Tica-

ret Bankası) tamamen Commercial Bank of the Near East'in bir şubesi haline gelmiştir. Ionikî Trapeza ise zaten İngiliz kapitalinin, özellikle İngilizleşmiş bir yunanlı olan Sir John Stavrides'in kontrolünde bulunmaktaydı.

20. Yüzyılın başlarında yabancı sermayenin Yunanistana sızması devlet borçlanmaları yoluyla da kendisini hissettirmiştir. 1920 yılında devlet yabancılara ve Millî Bankaya dört milyar ikiyüz milyon drahmı borçlu bulunuyordu. Yabancı sermayenin büyük kısmı İngiliz ve Fransız menşelidir. Genel olarak Birinci Dünya Savaşı sırasında Yunanistanda aşağıdaki yabancı sermaye yatırılmış bulunuyordu:

Memleketler	Miktar Milyon Fransız Frankı
Fransa	600
İngiltere	250
Rusya	70
Almanya	20

Birinci Dünya Savaşından hemen sonra İngiliz-Fransız kapitali Birleşik Amerika Devletleri kapitali lehine gerilemeye başlamıştır.

Yunan dış ticaretinin de iktisadî yönden yabancılara bağımlılığı ortadadır. 1914-1922 arasında dış ticaret açığı muazzamdır, bu ise yunan piyasasının yabancı tekeliler tarafından sömürülmesinin açık bir delilidir. Yunanistan gerçekten de yabancı emperyalist devletlere bağlı bir tarım ülkesinden başka bir şey değildir. 1914-22 arası yunan dış ticaret açığı 2.998 milyon altın drahmı bulmuştu. Yunan dış ticareti 1919 yılında aşağıdaki manazarayı arz ediyordu :

Memleketler	İthalât Altın drahmı	İhracat olarak	Fark
A. B. D.	445.327.509	80.002.867	— 365.324.642
İngiltere	338.724.619	175.438.012	— 163.286.607
Fransa	133.586.337	44.949.592	— 88.636.745
İtalya	142.020.913	37.982.022	— 104.038.891
Türkiye	76.305.715	80.448.552	+ 4.142.837
Mısır	83.819.995	48.204.947	— 35.615.048

Bu cetvelde de görüldüğü üzere Yunanistan lehine tek aktif Türkiye ile yaptığı alışveriştedir. 1921 yılında, yani Yunanistan Küçük Asya (Anadolu) savaşına katıldıktan iki yıl sonra, bir sömürge devlet olan Mısır ile olan ticarî münasebetlerinde Yunanistan lehine 12.190.224 drahmınlık bir aktif görülmüştür. Yunanistanın Yakın Doğudaki İngiliz sömürgecilik planlarının gerçekleşmesi yolundaki yardımından elde edebildiği tek «kazanç» bu olmuştur, hemde çok pahalıya oturan bir «kazanç»tı bu.

Birinci Dünya Savaşından sonra, incelediğimiz sü-
re içinde, Yunanistanın ithalâtında Birleşik Amerika Devletleri ilk sırayı işgal etmekteydi. Amerika petrol ithalâtı tekelini elinde tutuyor, madeni yağlar ithalâtının 3/4 ü, demir ithalâtının % 50 si, çelik ithalâtının tümü, otomobil ithalâtının % 70'i, kalay makine ve kablo ithalâtının büyük kısmı Birleşik Amerika Devletlerinden yapıyordu. Yunanistanın Avrupaya olan iktisadî bağımlılığı şimdi Birleşik Amerikaya doğru kayıyordu.

Bununla beraber İngiliz sermayesi Yunan ekonomisini, İngiltere ise Yunanistanın dış politikasını kontrol etmekte devam ediyordu. İngilizler memleketin ıktisadi bünyesinde güçlü köşebaşları kurmuşlar, Milli Banka, Yunan deniz taşıtı firmaları, Yunan kapitalinin en güvenilir ve en verimli bölümü olan Yunan koloni sermayesiyle sıkı münasebetlerini devam ettiriyorlardı. A. G. Papamihalopoulos Yunan deniz taşıtı ticaretinin gelişmesi olayının şöyle yorumlamaktadır : «bu gelişmede İngiliz kapitalinin Yunan deniz taşıt teşebbüslerine duyduğu yakınlık ve taktir hislerinin büyük payı vardır.» Yunan koloni kapitalinin hiç olmazsa Yakın Doğuda gelişip güçlenmesi bu bölgeye İngiliz sermayesinin sızması yüzüsuyu hürmetine olabilmıştır. İngiliz emperyalizminin Yakın Doğu ve Doğu Akdeniz bölgelerindeki askeri ve siyasi hâkimiyeti de bu memlekete Yunanistan üzerindeki hegemonyasını sürdürmek olanaklarını sağlamıştır.

Ama Yunanistan İngiliz hegemonyası altındaki bölgede bulunan tek devlet değildi. Demek oluyor ki, Birinci Dünya Savaşından sonra neden Yunanistanın Yakın Doğudaki İngiliz plânlarının tek uygulayıcısı haline gelmiş olması sorunu basit bir sorun değildir. İngiliz emperyalizmi tarafından Yunanistanın böyle bir rol için seçilmiş olması, sadece Yunanistanın İngiliz hegemonyası altında bulunmuş olmasına bağlanamaz. Hatta bu, İngiliz siyaset adamlarının kişisel tercihleri, ya da Yunan devlet adamlarının yaptıkları etkilerin de bir sonucu değildir. Nedenler çok daha derindedir ve sübjektif faktörler gerçevesi içine sığdırılmaz.

Birinci Dünya Savaşından sonra Yunanistanın Yakın Doğudaki İngiliz politikasının belli başlı uygulayıcısı olarak seçilmiş bulunması bir sıra objektif nedenlere bağlıdır :

a) Birincisi ve de en önemlisi İngiliz emellerinin Yunan kapitalistlerinin bunlara paralel emelleriyle tam bağdaşma halinde olmasıdır. Yunan deniz nakliyatı kapitaliyle, koloni kapitalinin ve yerli taşıt işleri kapitalinin Yakın Doğu ve Karadenizde büyük çıkarları vardı. Özellikle faaliyetleri bu bölgelerde toplanıyordu.

Rus ihtilâlinin getirdiği değişiklikler, Yakın Doğuda yerli burjuvazinin gelişmesi, bu bölgede başlayan milli kurtuluş hareketleri, Yunan kapitali için çetin sorunlar yaratmıştı. Yunan kapitalinin Yakın Doğuda yerleşmesi ve yayılması sorunu gün geçtikçe daha da büyük bir önem taşıyordu. Sovyet Rusya'nın yıkılmıyacağı gerçeğinin gün geçtikçe kuvvet bulması, yitirilen köşe ve köprübaşlarının Yakın Doğuda elde edilecek yenileriyle telâfisi çabalarını belirli bir oranda artırıyordu. Yakın Doğuda yerli milli burjuvazinin dayanakları güçlendikçe, Yunan kapitalinin bu bölge pazarlarındaki mevkiilerini muhafaza etmek temayülü oranda güçleniyordu.

Emperyalist süreç içinde küçük burjuva devletlerinin yayılma politikası kendi iç pazarlarının bir kural olarak kendini gösteren genişleme temayülünden, bir de yerli kapitalin uluslararası tekelci finans kapitaliyle olan sıkı ilişkilerinden doğmaktadır. Bu iki kapital arasındaki bağlantı ve ilişki, küçük devletin kendi iç pazarının beraberce sömürülmesi içinde gerçekleştiği gibi,

diğer küçük ve güçsüz komşu devletlerin pazarlarının yine birlikte sömürülmesi için yapılan işbirliğinde de kendini göstermektedir. Ama bu işbirliği eşit koşullar altında olmadığından, hak gücünün ilkesine dayanmadığından, küçük burjuva devletin kapitali kendi iç pazarında uğradığı kayıpları yabancı pazarlarda mevki sağlamak yoluyla kapatmaya çalışır. Yabancı tekelci kapitalle olan ilişkiler ve bağlantılar oranında böyle küçük devletlerin politikaları da saldırgan olur. Bu bağlantılar yerli finans kapitali oligarşisinin istihale süresini kısaltır, yani onun maddi tecavüz koşullarını yaratır. 20. Yüzyılın ikinci on yıllık süresinde küçük burjuva devletleri topluluğunda yerli finans kapitali unsurları önemli bir artış kaydetmiştir.

b) Birinci Dünya Savaşından sonra Yakın Doğuda Yunan-İngiliz «işbirliği» ni sağlayan bir başka neden de Yunan kapitalinin kendi öz gücünün pek cılız olmasıdır.

Yunanistan kendi ekonomik gücünün çok üstünde yükler altına girmişti. Yunan kapitalinin Yakın Doğuda, Yunanistanın da Küçük Asyadan (Anadoludan) toprak elde etmek suretiyle gelişmiş olsalardı bile, bu durum burjuva Yunanistanın ekonomik gücünde elle tutulur hiç bir iyileşme getirmeyecekti. «Büyük Yunanistan», İngiliz hâkimiyetini üzerinden silkip atabilmek şöyle dursun, aksine kendi varlığını devam ettirebilmek için İngiliz emperyalizmine olan ekonomik ve politik bağımlılık derecesini daha da artırmak zorunda kalacaktı. İngiliz «himayesi» olmadan «Büyük Yunanistan» iskambil kulesi gibi devrilecekti.

İşte böyle böyle İngiltere Yakın Doğuda sağlam, güvenilir bir jandarmaya sahip olmak amacını güdüyordu. 1919 Mayıs'ında, Müttefikler Yüksek Konseyinde Osmanlı İmparatorluğunun kaderi söz konusu edilirken Lloyd Corc, emperyalistler tarafından Yakın Doğuda asayişin kesin olarak sağlanması için gerekli «jandarma bulma» sorununu açıkça ortaya atmıştı. Bir yandan İtalyanların jandarmalık meziyetlerini övüp Yunanlıları nazariyeci diye yeriyor, öbür yandan da Yunanlıların kesin sonuca varma bakımından gösterdikleri üstünlüğü göklere çıkarıyordu.

c) İngilterenin Yunanistanı Yakın Doğuda kendisine sadık bir işbirlikçi seçmesinde Yunan ordusunun hatırı sayılır bir güce sahip bulunmasının da etkisi vardır. Türk halkının direnme gücü daha 1919 yılının başlarında yabana atılamıyacak bir güç olduğunu göstermişti. Bu direnmeyi silâh yoluyla bertaraf etmedikçe emperyalist emellerin Yakın Doğuda başarıya ulaşması imkânsızdı. 1919 Eylülünde Fransız - gazetecisi René Pyeau Paris'te yayınlanan «Temps» gazetesine İzmir'den şu telgrafi çekiyordu :

«İttihat Terakki Komitesi teşkilâtı Anadolu'da faaliyetine devam etmektedir. Jön Türkler terhis olmuş askerlere silâh temin etmektedir, yer yer gizli silâhlı gruplar teşekkül ediyor. Çok faal unsurlar bolşevik metodlarla halkı toprağa elkoymaya dâvet ediyor.»

Fransız gazeteci hemen silâhlı müdahale yapılmasını, askeri tedbirler alınmasını istiyen bir çağrıyla teline son veriyordu :

«Derhal harekete geçmemiş gerekir.» diyordu.

İngilizler için bu işi başarabilecek kuvvet, sayıca

kalabalık, savaş tecrübesi olan Yunan ordusuydu. Savaş sonunda, İngilterede barışçı hareketlerle sendikalist hareketlerin gelişmesi, İngiliz hükümetini kendi askeri birlikleriyle Yakın Doğuda açık bir savaşa girmek tehlikesini göze alabilmek cesaretinden yoksun bırakmıştı. İngiliz silâhlı kuvvetlerinin kullanılması ancak petrol bölgelerine (Musul-Mezopotamya) münhasır kalmalıydı, yani Britanya İmparatorluğuna katılması söz konusu olan bölgelere. Öte yandan İngiliz sömürgecilerin de başgösteren sömürgecilğe karşı hareketler de Türk İstiklâl Mücadelesine karşı sömürge askerlerinin kullanılması elverişsiz kalmıştı.

c) Birinci Dünya Savaşından sonra İngilizlerin Yakın Doğudaki amaçlarının gerçekleşmesi için Yunanistanı bir araç olarak seçmelerinin nedenlerinden bir başkası da, Yunanistanın bir deniz ülkesi olması, böylece bu ülkenin her hareketinin Akdenizdeki güçlü İngiliz donanması tarafından kolayca kontrol edilebilmesiydi.

d) Yunanistanın Yakın Doğuda bir İngiliz aracı olarak seçilmesinde tayin edici rollerden birini de bu memleketin Anadolu'da çok önemli millî bir sorunu bulunması gerçeği oynamıştı. 1912 yılında yapılan nüfus sayımına göre Anadolu'nun 10.755.744 olan toplam nüfusunun 2.522.151'i Yunanlıydı. Bu Yunanlı nüfusun millî yaşantısını sürdürebilmesi (millî kültür, eğitim, din, dil), bunlara öbür millî unsurlarla birlikte eşit yurttaşlık hakları tanınması sorununu vazgeçilmez bir sorun olarak ortaya koymuştu. Oysa bütün bu haklar Birinci Dünya Savaşı sırasında Anadolu Rumluğuna karşı Almanlar tarafından düzenlenen programlar sonucunda ayaklar altına alınmıştı. Anadolu Rumluğu sorunu tüm Yunanlıları ilgilendiren bir sorundu. Yunanistanda yaşayan Elenlerle Anadolu'da yaşayan Rumlar tek bir ulustu.

İşte bu sorunun varlığı Yunan finans oligarşisine tüm Yunanlıların ideolojik vesayetini eline almak olanağını vermişti. Anadolu Rumlarının ulusal haklarının sağlama bağlanması «Megalo-Idea» ideolojisi sayesinde Yunan burjuvazisinin yayılma politikasıyla bağdaştırılmıştı. Yunan halkının Osmanlı İstilâcısına karşı duyduğu derin düşmanlık, dört yüz yıl aralıksız süren esareten sonra ata topraklarını geri almak için 1821 den 1912 yılına kadar yapılan savaşlar, bu sorunun çılgınca bir şövenizm sayıklaması niteliğine bürünmesi için gerekli bütün koşulları ve ortamı hazırlamıştı. Bu atmosfer içinde Yunan halkının, haklı isteklerin nerede bitip yayılma haksızlığının nerede başladığını, kendi yöneticilerinin ne zaman millî çıkarlar yararına ve ne zaman yabancılar çıkarına konuştuklarını belirleyip anlaması, kavraması hemen hemen imkânsız hale gelmişti. Petrol savaşı «Megalo-Idea» tarafından Yunanlıların kutsal bir savaşymış gibi tanıtıldı. Yunanistanın İngiliz emperyalizmine yaptığı hizmetler çok büyük, kendisine yaptığı zararsa çok muazzam olmuştur; bu gerçek su götürmez.

Sermaye böyle birikti

II

James Truslow Adams'ın Amerika Tarihi adlı kitabının 163. sahifesinden :

«İşte saatleri sabahın beşi ile akşamın yedisi arasında tanzim olunuyor ve müesseselerin pansiyonlarında ikamet eden kadınlara ders saatleri ayrıldığı gibi kiliseye gitme saatleri de tesbit olunuyordu. Böyle bir snai nizam herhalde ferdin saadetini gözetmiyordu.

Servetler çabuk biriktiği nisbette muayyen ellerde toplanmaktaydı. Eskiden az topraklı bir vatandaş bile nafakasını çıkarır ve serbest yaşarken, şimdi böyleleri şehirlerin kenar mahallerinde koyun sürüsü halinde yaşayarak, işsizlikten perişan oluyorlardı. 1831 yılında Philadelphia'da başlıs bir ihtiyar olan Stephen Girard ölüyor ve 6 milyon dolar tutarında bir servet bırakıyordu. Halbuki gene aynı seneler içinde Mathew Carey'in verdiği bilgiye göre, fakirler şoseslerde ve kanallarda çalışabilmek için yüzlerce mil katediyorlar ve iş buladıldıkları takdirde 62 ilâ 87 sent gündelikte çalışıyorlardı. Bunlardan yüzlercesi ağır işlere dayanamıyarak ölüyor, yerlerini başkaları derhal işgâl ediyordu. Şehirlerde ise günde 35—50 sentden fazla kazanamayan sayısız insanlar yaşıyor, dilenmek ya da hırsızlık etmektense en iğrenç işlerde, düşük ücretlerle çalışmaya razı oluyorlardı...»

SOSYAL YAYINLAR'ın yeni kitabı

marksist düşüncenin temel meseleleri

G. V. PLEHANOV'dan

Çevirenler : Selâhattin HİLÂV, Erdem BURI,
Nizamettin BURHAN, Selim MİMOĞU

350 Sayfa, 10 Lira

Adres : P. K. 716 İSTANBUL

Konferansının konusu «Silâhsızlanma, İktisadî Gelişme ve Uluslararası İşbirliği». Gerçekten, bugün dünya sahnesinde belibâş sorunların neler olduğunu bir düşünelim, hemen, belirttiğimiz şu üç tane- si akla gelir. Silâhsızlanmayı en başa alıyoruz; Silâhsızlanma sorunu çağdaş silâhların tahrip gücündeki korkunç ilerlemeyle eski anlayış içinde kalacak siyasi bir sorun olmaktan çıkmıştır. Artık, insan soyunun hayat-memat işidir bu. Silâhsızlanma ne de olsa bir siyasi sorundur ve bugün bu sorunun iktisadî sonuçlarından söz açmak az çok cesaret isteyen bir iştir. Tıpkı, daha ayıyı öldürmeden derisini paylaşan avcıların hikâyesi gibi. Yine de, eminim, insanlık intiharı değil, yaşama yolunu seçecektir sonunda. Silâhsızlanmayı gerçekleştirmenin ne kadar süreceğini, bunun hangi yollardan olacağını bugünden kestirmek imkânsızsa da, bu konunun, ulusların iktisadî ve sosyal düzeninde yaratabileceği türlü sonuçlara göz atmak önem taşıyor.

Bu konuyla ilgili olup, günümüzün belibâş siyasi ve sosyal sorunlarından sayılan başka bir tanesi de, az gelişmiş denilen ülkelerin varoluğu. Dünyanın, ülkeler arasında, bir yanda da düzeyi yüksek ileri ekonomiler, bir yanda da yaşama düzeyi alçak durgun ekonomiler diye ayrılması. Aradaki bu açıklığı kapamaya girişmek, yine günümüzün başta gelen sorunlarından biri.

Gerek silâhsızlanma gerekse az gelişmiş ülkeler işne bir çözüm yolu bulunması, uluslar arasında işbirliğini gerektirmektedir. Siyasi ve askeri yönleri yanında, silâhsızlanmanın önemi iktisadî etkileri var. Bu yönden, karşımızda iki önemli iktisadî sorun bulunuyor. Birincisi, yapılagelen faaliyetin yönünün değiştirilmesi, yani, askeri amaçlarla kullanılan kaynakların başka kullanımlara aktarılması. İkincisi de, silâhsızlanmadan boşalan kaynakların nasıl kullanılacağı. Bu ikincisi, pek büyüülecek bir şey sayılmaz. Bir Polonya atasözünün dediği gibi bolluk keder vermez insana.

Silâhsızlanma İktisadî gelişme ve Uluslararası işbirliği

OSKAR LANGE

Yeryüzünde, silâhlanmaya ya da benzeri askeri amaçlara harcanan para toplamı, yılda 120.000 milyon doları bulmakta. Bu, pek kesin bir rakam değilse de, hem ülkeler için, hem de uluslararası yönden, kaynakların, askeri amaçlar dışında da kullanılma imkânlarının sonsuzluğunu göstermektedir. Silâhsızlanmaya gidenden her ülke toplumsal refahını artırmaya ya da yatırımlarla iktisadî gelişmesini hızlandırmaya koyulabilir. Uluslararası yönden bakarsak, silâhsızlanma olunca serbest kalacak kaynakların bir bölümü, bugün az gelişmiş dediğimiz ülkelerin iktisadî ve sosyal kalkınmasına yardımcı yolda kullanılabilir. Bundan başka, kaynaklar, bilimsel araştırmalarda ve doğanın sırlarının çözülmesinde uluslararası bir işbirliğiyle yürütülecek projelere de atanabilir.

Faaliyetin yönünün değiştirilmesi, bazı karışıklıklara yol açabilir tabii. Burada dava, büyücek bir iktisadî bozukluk yaratmaksızın, teknik deyimle söyleysek, iktisadî demobilizasyon işinin nasıl yapılacağı, yani kaynakların askeri olmayan kullanım yerlerine nasıl kaydırılacağıdır. Onun için, faaliyetin yönünün değiştirilmesi konusunun farklı iktisadî gelişme düzeylerinde, farklı sosyo-ekonomik sistemlerde nasıl olacağına bakmak iyi olacaktır. Farklı sosyo-ekonomik

sistemler bakımından gözönünde tutulacak en büyük gerçek, sosyalist ekonomiye ve kapitalist ekonomiye dayanan ülkelerin bugün dünyamızda birlikte bulunuşlarıdır. Aşağıda, bu iki ekonomi tipinin herbirinde, belirttiğimiz iktisadî demobilizasyon süreci içinde faaliyete yeni bir yön verilmesi işinin nasıl yapılabileceğine kısaca göz atacağız.

Sosyalist ekonomide iş, gerekli bir iktisadî plânlamanın yapılabilmesiyle ilgilidir. Sosyalist ülkelerde, ekonomi plânlıdır; yatırımlar ve üretilecek belibâş madde ler ulusal iktisadî plânla düzenlenmektedir. Onun için, burada sorun, ulusal iktisadî plânın hedeflerinde gerekli değişiklikler, yeni düzenlemeler yapılmasıdır. Yepyeni bir kurumsal mekanizma gerekmez; çünkü, aslında hızlı bir endüstrileşme gibi bambaşka amaçlarla kurulan plânlama mekanizması vardır zaten. Sosyalist bir ekonomide plânlama yetkilerinin nelerle karşılaşılabileceklerine bakarsak, karşımıza iki şey çıkıyor. Bir kere, eldeki prodüktif kapasitenin askeri kullanım yerlerinden, askeri olmayan kullanım yerlerine yönlendirilmesi sorunu vardır. Bu, teknik bir sorun sayılır. Kaynaklar belirli işlere atanmış olduğu ve bir daldan ötekine kolaylık-

SOSYAL ADALET

la aktarılamayacağı için, birtakım teknik engeller ortaya çıkabilir. Örneğin, belli bir amaçla işleyen fabrikalar, hemen başka işlere uydurulamaz; ya da işgücünün yeni baştan eğitilmesi gerekebilir. Bunlar iktisatçıların friksiyon dedikleri cinsten dertlerdir. İşte, sosyalist bir ekonomide pek kısa dönemde işlerin başka yöne çevrilebilmesi, hemen hemen bu friksiyonların giderilebilmesine bağlıdır.

Bu sorunun pek büyük bir şey olduğunu sanmıyorum. Fabrikaların sırf askeri amaçlar için işlediği pek enderdir; çokkez sivil üretime de katılır fabrikalar. Tank yapan fabrikalar, traktör de otomobil de yapmaktadır; askeri ve sivil uçaklar aynı fabrikadan çıkarlar; tersanelerde de bu böyledir. İkinci Dünya Savaşından sonra gerek sosyalist gerekse kapitalist ülkelerdeki denemelerden, teknik yönden, fabrikaların işleyişine başka yön verilmesinin pek çetin bir şey olmadığı anlaşılmıştır. İnsan gücü için de durum böyle. Modern bir ordu, bir çeşit 'smaî kuruluş'tur. Silâhlı kuvvetlerde çalışanlar mühendisler, teknisyenler, iş organizatörleri, sağlık hizmeti görenler, bilim adamları vb. dir. Bugün askerliğin sivil mesleklerden apayrı bir meslek olduğunu söylemek pek güç. Ortada, sadece, aynı iş bilgisi ve ustalığının farklı yerlerde kullanılması var. O'nun için, personeli de askeri üretim dolundan askeri olmayan üretime, işlere kaydırmak ve yeniden düzenlemek pek çetin bir şey değildir; bu çabucak yapılabilir. Doğabilecek bir takım güçlüklerse, yeniden eğitime girilerek giderilebilir.

Silâhsızlanma sosyalist ekonomide, uzun-dönemde, kaynakların serbest kalmasıyla, yatırım oranında bir artışa yol açacaktır. Silâhsızlanma, böylece iktisadi gelişme hızını çoğaltabilir. İşte, bana kalırsa, silâhlanma yarışının barışın varlığı için bir tehlike oluşunun yanı sıra, sosyalist ülkelerin silâhsızlanmayla özellikle ilgilenmelerinin nedeni budur. Bu ülkeler hızlı bir iktisadi kalkınma programına girişmişlerdir. Silâhlanma ise, iktisadi gelişmenin hızını ge-

reksiz olarak düşürecek bir yükür. Silâhsızlanmanın yanı sıra yapılacak yeni yatırımlar, friksiyonel güçlüklerden ötürü kısa-dönemde kösteklenebilecek kaynak aktarılması ve düzenlenmesi işini kolaylaştırabilir.

İktisadi demobilizasyon sürecinin kapitalist bir ekonomide de, tıpkı sosyalist ekonomideki teknik sorunları ve friksiyonel güçlükleri doğurduğunu, birada da, güçlükleri gidercek şeylerin aynı olduğunu görürüz. İki sistem arasında, bu yönden belibağı bir fark yoktur. Ancak, kapitalist ekonomiye özgü, yeni bir sorun yaratan bir şey vardır ortada. Bu da, yeniden iktisadi düzenlemeyi sağlayacak, merkezden yapılan bir plânlamanın bulunmayışıdır. İşlerin başka yöne çevrilmesi, kapitalist ekonominin kendi kendine işleyen güçleriyle, daha doğrusu piyasa mekanizmasıyla olacaktır. Bu durumda, toplam efektif talebin olduğu gibi sürdürülebilmesi sorunu çıkıyor. Silâhsızlanma, iktisadi faaliyeti daraltıcı kümülatif bir sürece yol açabilir. Devlet silâhlanmayı bırakırsa, silâh yapımı ile ilgili firmalar da yaptıkları miktarı ve istihdamı kısarlar, bu, özellikle dayanıklı yatırım mallarının ham madde talebini azaltacağı gibi, istihdamın kısılmasıyla, tüketim mallarına olan talebi de azaltır. Bu da yeni bir kısıntı dizisine yolaçar, iş böylece kümülatif olabilir. Ama, böyle olacağı yüzdeyüz değildir. Hatırı sayılır iktisadi bozukluklar olmaksızın iktisadi demobilizasyona gidilebilir, silâhlanan bir ekonomi öteki yöne çevrilebilir. Ancak, bunun yapılabilmesi, birtakım tedbirlerin alınmasıyla olabilir.

Kısaca, kapitalist bir ekonominin silâhsızlanma sorununa üç yönden bakılmaktadır. Bir görüş, kapitalist ekonominin büyük bir depresyonla, geniş bir işsizlikle karşılaşmadan silâhsızlanmaya gidemeyeceğidir. Yanlıştır bu görüş; ve bunun yanlışlığı İkinci Dünya Savaşından sonraki silâhsızlanma denemesiyle ortadadır. Başka bir aşırı görüş de, kapitalist ekonominin her vakit, güçlüklerle karşılaşmaksızın silâhsızlanabileceğini ve otomatik piyasa

düzeninin, başka bir işleme yön ve biçimine geçmeyi hep sağlayabileceği. Ben buna da inanmıyorum; kapitalist ekonomilerin ne ağır depresyonlara, işsizliğlere uğradıklarını biliyoruz. Üçüncü görüşse, kapitalist bir ekonominin, toplam efektif talebi aynı tutacak gerekli tedbirler alınmak şartıyla, büyük sıkıntılarla karşılaşmaksızın silâhsızlanmaya gidebileceği. Benim katıldığım görüş bu, üçüncüsü. Modern iktisat bilimi ve İkinci Dünya Savaşından buyana büyük kapitalist ülkelerin iktisat politikasındaki denemeleri, toplam efektif talebi istenen düzeyde tutabilecek koskoca bir tedbirler dizisi koymuştur karşımıza.

Bu tedbirler iki grupta, yani, her ülkedeki iktisat politikası ve uluslararası arasındaki iktisat politikası yönleriyle özetlenebilir : Bir iç iktisat politikası yönünden hem tüketim hem de yatırıma karşı özel talebi artırmak kabildir. Silâhsızlanmayla, özellikle düşük gelirlerde vergi indirimleri yapmak kolaylaşacak, bu, tüketicilerin talebini artırmaya da yarayacaktır. Öte yandan, ister vergi indirimleriyle olsun, ister başka yollarla, özel yatırımları uyuracak pek çok tedbir bulunabilir. Modern iktisat politikasının bu işi yapabilecek araçları öylesine çoktur ki. Bu yetmezse, gerek sosyal refahı da kapsayacak tüketim amaçları, gerekse yatırım amaçlarıyla kamu harcamalarını artırmamız her vakit kabildir. Başta da dediğim gibi, silâhsızlanmayla boşta kalan kaynaklara öyle çok kullanma yeri açılır ki, hiçbir hükümet parayı nereye harcayacağı konusunda sıkıntı çekmez. Bu bakımdan Maliye Bakanının derdi, olsa olsa harcanacak yerlerin bolluğundan doğacaktır. İç politika tedbirleri dizisi, efektif talepteki bir düşüşü ve iş hacmindeki kümülatif bir daralışı önlemeye rahatlıkla yeter.

Bu belirttiğimiz tedbirlerden başka, uluslararası politikayla ilgili tedbirler de var. Burada, uluslararası ticaret akımını artırıcı tedbirlerin yanı sıra, az gelişmiş ülkelere yapılacak yardımların sözü edilebilir. Günümüzde, soğuk harbin yarattığı siyasi hava uluslararasıındaki ticareti

epeyi kösteklemiştir. Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde, özellikle Batı ve Doğu Avrupa'da, Asya'da ve yeryüzünün çoğu kesimlerinde durum böyledir. Son birkaç yıldır, siyasi gerginlikte gözle görülür bir gevşeme olmuş, Doğu ve Batı Avrupa arasındaki ticaret, zaman zaman değişmeler göstermekle birlikte epeyi artmıştır.

Kendi yurtdışından örnek vereyim: İngiltere, bugün, Polonya'nın ticaret yaptığı belibaşlı ülkelerden biri; özellikle tarım ürünleri, domuz yağı, süt ürünleri vb. alıyor. Yine de, aramızdaki ticaret bundan çok olabilir. Sosyalist ülkelerin bugünkü kalkınma planlarına göre, 1965'de dünyanın toplam sıralı ürününün yarısını bu ülkeler çıkaracak. Yeryüzündeki insanlardan üçte birinin bu ülkelerde yaşadığı düşünülürse, ürün-den kişi başına düşecek pay bütün öteki bölgelerdekine göre daha çok olacaktır. Tabii, Asya, Afrika, ve Latin Amerika'nın geri, az gelişmiş ülkeleri de söyledikimizin içindedir; yoksa, Batı Avrupa ya da Birleşik Amerika ile bir karşılaştırmaya girmiyoruz. Ama bu rakama, sosyalist ülkelerdeki sınai ürünün yüzde yüzde 10'luk artma hızı diye bakınca, yeryüzünün sosyalist ve kapitalist kesimleri arasında ticaret imkânlarının nasıl genişleyebileceğini görürüz. Sırf siyasi engeller kaldırıl-sa (tam silahsızlanmaya giden bir dünyada bunlar kaldırılacaktır), dış talepteki artış, silahsızlanmanın yarattığı bir talep düşmesini yeterince karşılamaya yetecek ve artacaktır.

Bir de, yeryüzünün az gelişmiş bölgelerine yardım konusu var. Bundan ayrıca söz etmek daha uygun olur. Silahsızlanmadan doğacağı söylenen iktisadi bozuluklar içinde, bazı çevrelerde kuşku yaratmış bir taneşi, bu durumun, kauçuk, bakır ve birtakım madenler gibi, geniş ölçüde silahlanmada kullanılan ürünlerini ihraç eden ham madde üreticisi ülkelerde bazı etkiler yaratacağı. Kore Savaşından sonra gördüklerimizle, silahsızlanmanın bu ürünlerin fiyatlarını düşürüp, bu ülkelerin ulusal gelirlerini azaltabileceği düşüncesi yanlış sayılmaz. Bunu doğrulayacak bir gerçek de, bazı ülkelerde, özellikle Birleşik

Amerika'da, stratejik ham maddelerin büyük yığınlarının yapılmış olması. Bu yığınlar birden çözümlenirse, söz konusu ham maddelerin fiyatları ve bunları ihraç eden ülkelerin ekonomileri etkilenecektir. Görülüyor ki, hem ulusal hem de uluslararası politikada birtakım tedbirler gereklidir. Esas tedbir, silahsızlanma işine girecek bütün ülkelerin bir iktisadi genişlemeye hazırlıklı bulunmasıdır. Bellibaşlı sanayi ülkeleri, toplam efektif talebi ve tam istihdamı sürdürme bakımından, ham maddeleri sağlayan az gelişmiş ülkelere karşı uluslararası bir sorumluluk taşımaktadır. Büyük stokların çözülmesi gibi sorunlar birtakım uluslararası anlaşmaları ve politika tedbirlerini gerektirebilir.

Bu bizi uluslararası işbirliği konusuna götürüyor. Az gelişmiş denilen ülkeler sorunu, bu bakımdan da en önemli yeri tutuyor. Söylediğim gibi, günümüzün belibaşlı siyasi sorunlarından biri de bu. Birleşmiş Milletler'de olsun başka yerde olsun, uluslararası konferanslarda az gelişmiş ülkelere yardım işi hep en öndedir. İşte, silahsızlanma, bir parçası da bu yardımlara ayrılacak büyük bir kaynak boşalımı yaratacak. Bu yardım türlü biçimlerde olabilir: tek yanlı olabileceği gibi, uluslararası bir eylemle de yapılabilir. Az gelişmiş ülkeler, Birleşmiş Milletler'in, kendi iktisadi ve sosyal gelişmelerini yürütecek bir uluslararası yardım düzenlemesini istemektedirler. Az gelişmişlik, dünyanın büyük bir bölümündeki durgunluğun giderilmesi için, kısmen bir uluslararası yardım sorunu sayılır. Asıl yükümlülük ilgili ülkelere, onların, iktisadi kalkınma için kaynaklarını serber etme, bunları gereği gibi kullanabilme gücüne kalmaktadır. Eylem oluşunun iki nedeni var. Bir kere, oldukça gelişmiş ülkelerin bu geri kalmış ülkelere sağlayabilecekleri kaynaklar, dünyanın yarısından çoğunu kaplayan az gelişmişlik sorununu çözmeye yetmez. Sonra, böyle bir yardım etkili olabilmesi için, ülkenin kendi kaynaklarının kullanımıyla, gereğince planlanmış ve yürütülebilmelidir. Ancak böyle olursa, bu ülkeler ileri adım atabilirler.

Az gelişmiş ülkelere yardımın uluslararası bir sorun oluşunun başka bir yönü de var: bu yardım gerçekten yararlı olacaksa soğuk harbin dışında bir iş diye düşünülmelidir. Bugün bu yardım, çoğunluk, soğuk harbi sürdürme yolunda, az gelişmiş ülkelerdeki çeşitli güçlerin siyasi yerleri ve etkilerine yarayacak yolda kullanılmaktadır. Bunun sonucu, hareket, iktisadi ve sosyal olmaktan çok siyasi bir niteliğe bürünmekte, bu da yardımın iktisadi etkililiğini azaltmaktadır. Silahsızlanma, soğuk harbin geçmiş günlere bırakıldığı bir dünyada, az gelişmiş bölgelerin sosyal ve iktisadi kalkınmasını sağlama yolunda, uluslararası bir çaba için yepyeni ufuklar açacaktır. (

Uluslararası işbirliği sadece az gelişmiş ülkelere yönelmiyor. En ileri ekonomiler, en gelişmiş ülkeler de karşılıklı bir yararlanma sağlamak için iktisadi işbirliğine girişebilirler. Bu işbirliği, sadece ticaret alanında ve başka bir takım klasik iktisadi işbirliği biçimleri içinde değil, özellikle bilimsel araştırma ve doğanın sırlarının çözülmesi gibi yepyeni ortak çabalara girilerek yapılabilir.

Bilimsel araştırmada, tek bir ülkenin takatini aşan gayler pek çoktur. Nükleer araştırmanın bazı yönlerini, bilimsel çalışmalardaki son gelişmeleri, uzayın keşfini gözönüne alalım; Avrupa ülkelerinin çoğu bu alanlarda büyük varlık gösteremiyorlar. Uzayın keşfi konusunda, orta çaplı ülkelere hiçbir büyük projeler ortaya koymamıştır. Bu durum, onları birlikte işe girişme yolunda kaynaklarını bir araya toplamaya götürecektir. Zaten, Sovyetler Birliği ve Birleşik Amerika gibi, dünyanın en büyük ülkelerinin pek masraflı bazı araştırma projelerini, birlikte yürütmekten başka çare göremeyecekleri günler uzak değildir. Uzay uçuşları konusunda, bugün bu yolda eğilimler ve teklifler vardır. Sadece uzay uçuşları için değil, tarım, iklim değişiklikleri, baraj yapımı, deniz akıntılarının kontrolü, vb. gibi büyük işlemlerin yapılabileceği alanlarda da büyük uluslararası projelere gidilebilir. Bu gibi alanlarda, dünyanın en ileri devletleri arasında bile işbirliği gereklidir. Durum, silahsızlanmanın

İktisadi ve sosyal yönden nelere yol açabileceğini aydınlatmakta, tam bir silâhsızlanmanın, sadece her ülkeye toplumsal refah ve iktisadi gelişme getirmekle kalmayacağı, gerekliliği gitgide artan uluslararası işbirliği yolunda da geniş imkânlar açacağını göstermektedir.

İnsanlık, uluslararası barışı, kardeşliği özlemiştir hep. Eskiden, buna erişmek için zorunlu bir durum yoktu ortada. Çağdaş bilim ve teknoloji bugün bunu zorunlu kılıyor. Bir kere, modern silâhların o korkunç yıkıcı gücü, savaşın bir siyaset aracı olmasına, siyasi amaçların savaşla elde edilebilmesine son vermiştir. Artık, savaşta ne yenen ne yenilen olacak, katılanların tümü ortadan silinecektir. Bu yeni bir tarihsel durum. İkincisi, çağdaş bilim ve teknoloji uluslararası bir işbirliğinin yolunu açmıştır. Araştırmaların, ileri adımların masrafı tek bir ülkenin dayanacağı gibi değildir; böyle bir işbirliği bilimsel ve teknolojik ilerlemenin ön şartı olmaktadır.

İşte, bir yanda yokolma tehlikesi, bir yanda çağdaş bilimin açtığı büyük ilerleme yolları gibi iki kutup arasında duran bizler, hepimiz, hangi ülkede yaşarsak yaşayalım, gerekli seçimi yapmak zorundayız. Aşılacak siyasi engeller çoktur; ama, eminim doğru yol seçilecektir sonunda. İnsanlık yaşamayı, ilerlemeyi seçecektir.

Oskar LANGE'nin 2 Mart 1962'de, İngiltere'de, Leeds Üniversitesinde verdiği 21. Montague Burton Konferansı.

YÖN

okuyunuz

okutunuz

“ HA VAR

HA YOK ” lar ülkesi

Antepliler silâhşor olur
Uçan turnayı gözünden,
Kaçan tavşanı ardayağından vururlar..
Ve arap kırsağının üstünde
Taze, yeşil servi gibi uzun dururlar.

(İstiklâl Savaşı Destanı'ndan)

HALİL AYTEKİN

Güneydoğu'dayım. Bir uçan ö-
bür u ca yumurtayı diksen görürsün..
Ovalar... Ovalar... Ovalar.. Bir bit-
meden biri başlar bu ovaların. O-
valar bombos, ovalar çingir, ovalar
ölüm dolu, ovalar zulüm dolu, ovalar
kalleslik, kahpelik dolu, Çukurova'nı
böyle, Antep, Harran ovası böyle, Di-
yarbakır Ovası böyle. Bak bakabildi-
ğin kadar... Bu ovaların, şurasına bu-
rasına yapışıp kalmış köyler.. Köy-
ler... Köyler... Köyler kavrık, köy-
ler yanık, köyler belli olmazlık için-
de. Ya insanları?... Onu ne sız sorun,
ne de be nsöyleyeyim :

Öyle yürüyelim; sakatı sağla-
mıdan, ağlıyanı gülen'nden, düş-
manlısı düşmansızdan, açları tokla-
rından kat kat üstün bir ülkedesin.
Böylesi bir ülkede, zaman zaman ba-
şınızı çevirip yol kıyılarına göye bir
bakacaksınız elbette... Mezarlar.. Me-
zarlar.. Mezarlar.. İşte görüdüğünüz
manzara. «Kan eksen insan biten bu
ovalarda bu dikili dikili taşların aşı
ne?» diyeceksiniz. Ölüsü dirisinden
daha çok yer tutan Anadolumuzda,

sıra sıra taşların kümeleştiği bu yer-
lere, halkımız güzelce bir de ad bul-
muşlardır : TAŞLIKÖY!.

Şimdilik ölülerin yaşadığı bu
«Taşlıköy» leri bir yana bırakarak,
incelemelerimize canlıların yaşadığı
büyükçe bir şehirden başlayalım.

HIZLI YAŞAYANLAR ŞEHİRİ

Her yıl biraz daha büyüyen, geli-
şen bir şehir düşünün. Orada insan-
lar, oburca çalışır, oburca yer-içer.
Oburca eğlenir. Burasını tanımlarken
-3,5 günde kazandığını 1,5 günde
yeyip tüketen şehir - diyorlar.

Yakıttırmaca doğru mu, eğri-
mi, bilmem ama, işte önümüz sıra
seğirtip giden adamlardan birkaçı-
nın konuşması :

Gündüz :

- Nereye gidiyik agam?.
- Kavaklığa gidiyik aga.
- Orada neydik agam?.
- Çiğköfte yiyik, gelyik agam..

Akşam :

- Nerye gidiyik agam?.
- Saza gidiyik agam!.
- Orada ney dik agam?.
- Kafayı çekiyik. geliyik agam.

Bu kısacık konuşmasında «Güneydoğu Anadolu'nun İstanbulu» diye nitelendirdikleri Antep ilinden söz etmek istediğimizi bilmem anladınız mı? Bir kasabayı ve kendi sadece göstermelik bir caddenin üzerine sıralanmış kocaman kocaman ev ve dükkânlarla buralara girip çıkan karınları tok, sırtları pek insanlardan ibaret sayanlar için, elbette bir diyeceğimiz yok. Şehir ortasından bir bacak yapıp geçen uzun genişçe bir caddede. Sonra bu caddeyi iki geçeli kuşatan cici biçili vitrinli mağazalar, önleri otomobilli konaklar, havuzlar, bahçeler... Bütün bunlar iyi güzel şeyler. Şöyle bir de durup «Döner bu değirmenin suları nereden geliyor?» diye sormak cesaretini kendinde bulabilirseniz o zaman işin rengi de, şekli de hemencecik değişirir bu şehirde. Daha iyist, bu sorunun cevabını arka sokakların, arka mahallelerinde kümeleşen gecekonuculara verdirelim :

«Köylük yerde yaşamak güce vardı Bey.. burada çam müdür, ardıc kadı. Gücü gücü yetene yükleni yülkeni veriyor. İleri gitsen herkesin gözü sende. Geride kalsan ayak altında eziliyorsun. Hele düşmancılık gireli köylerin tadı tuzu eyice kaçtı bey! Buna örnek, işte karşınızdaki ben. Ah başımızdan geçenleri bir anlat-sam, oturur kocaman bir destan yazarsın. Uzatmıyalım, bey!. Kirk yıldır kapı bir komşum olan biriyle, a-razi meselesinden nasıl bir taklaştık-sa lağün gördüğün gibi tağteber, şahmerdan ortada dikildim kaldım. Bu uğurda 500 dönüm tarlam vardı, gitti. Fıstık bahçelerim vardı, gitti. Arslan gibi iki oğlum vardı, gitti. E-limde birazcık birikmiş param vardı, gitti. Velhasıl gitti... gitti. Mezara gidenlerden başka iki oğlum da ha-piste var. Biz böyle battık da hasmı-muz olan taraf onu mu sanki bey?. Onlar daha da beterin beterine uğra-dı. Bir köye kurşunlaşma girdikten sonra var git hayrımı gör o köyün. Şu yirmi otuz sene içinde iki elimin parmaklarından fazla insan gitti ara-

mızdan. Yoksa buralarda işimiz neydi.. Topla tüfekle yıkılacak adamlar mıydık bey!. Ama şimdi hepimiz fe-lek vurgunu olduk. Sapır sapır yer-lere döküldük. Düşmanın gözü kör olsun. Köyümüz gibi var mıydı bey?»

«Köylerine su mu çıktı da bura-lara dökülüyorlar bu partal kılıklı herifler?» diye yıllardır durmadan acı yapıp yakınılan gecekonducular böyle konuşadursun, bu şehirde, yat-tığım otelin köyden gelmiş kâtibin-den, kapıcısından tutun da, falan kah vede hizmet eden garsonuna değin, habire buna benzer konuşmalar du-yuyorsunuz bu ilde.

«Köye düşmancılık girmese bu-rada işimiz neydi ağbi?. Köy ikiye bölündü. Bugün yarısı hapishanede, yarısı mezarda. O çekiştiriyor, bu çekiştiriyor.. Köylük yerde ya birinden olacaksın, ya da ötekisinden. Baktım benim de post elden gidecek, nasıl ipi kurdımsa, kaçış o kaçış. Köyde bal baklava yemekten, buranın so-ğan sarımsağını yer, keyfime baka-rım.

Bir yolunu bulup köyden şehire kapağı atanlar böyle konuşurken, bir de bu şehrin, henüz köyünden kaçma olanağından yoksun vatandaşlarını bir dinliyelim :

- Nereye gidiyik agam?.
- Mahkemeye gidiyik agam.
- Nereden geliyik agam?.
- Abukata para bulduk, geliyik agam.

Bir yanda pırıl pırıl caddeler üzerinde «tuzum da, bulgurum da ku-ru» diyerek sazdan söze, sözden saza mekik dokuyan, cepleri şişik, ağızla-rı göbekleri şişik efendiler, öbür yan-da bütün bir kazancını bütün bir öm-rünü mahkeme koridorlarında, kara-kollarda, hapishane köşelerinde «abu-kat» kapılarında «geliyik-gidiyik» lerle tüketen binler, onbinlerce köylü-ler. Düşürüldüğü pusuda kahpece öldürülen evlatlarına mı yansın?. Bu uğurda satıp savıp sunun bunun ce-bine kistirdikleri alınterlerine mi yan-sın?. Yoksa bu sonu gelmez yollarda rezillik içinde geçen hayatlarına mı yansın?

İşte yıllardır bu rezilce hayatın içinde çalkanan köylerden biri daha..

KÖY. I

«Köyümüz öteden beri iki ayrı kabileye bölünmüş, iki ayrı kabile. Birinde onlar oturur, birinde biz. On-lar köyün zengini, biz fakiri. Yıllar yılı geçinip gitmişiz böylece. Derken Antep harbi çıkmış, Eli silâh tutan-lar, gelin demişler, gelmişiz. Ölü-n demişler, ölmüşüz, sağ kalanlar dön-sün demişler. İşte o zaman kopmuş kızılca kıyamet. Bir de ne bakarsın?. Adam silâhını bırakıp köye döneceği yerde, eşkiya olup çıkmış dağlara... «Hey!. Bana yan bakan var mı?..» demiş. Yol kesmiş, adam öldürmüş, haraç yemiş velhasıl kelâm vurmuş, kırmış, geçirmiş. İnsanoglu dışı kana değer de durur mu hiç?. Derken der-ken başkaları başkaları da takılmış peşinde. Bu kez silâhlarını geviri ge-virivermişler bu köylücüklerin üzeri-ne... Uzatmıyalım, bu köylük yerde Allah tealâ hazretleri kimsenin dişini tırnağını uzatmasın. Böylece iki ka-bile arasında bir cenkleşmedir bağ-lanmış. Zaten evler silâh deposu. Önce onlar tutmuşlar, bizim kabilenin adamlarını kırıp geçirmişler. Sonra devir değişip de onların partileri gür-leyip gidince, bu kez de bizimkiler onların kabilelerini kırıp geçirmiş-ler.»

-- Yok sen halkçısın!.

-- Yok ben demirkratım!.

-- Olmadı yok. Döne yenibaş-tan..

İki kabile arasında böylece bir tahteravallî oyundur başlıyor. Ak-gamdan tellâllar ünletiliyor, sabah-tan iki kabile karşı karşıya geçerek kıya-sıya kurşunlaşıyor. Dam başları, har-man yerleri, küllük üstleri savaş meydanı haline getiriliyor.

-- Sen indin ben çıktım. Seni ba-na sayı ile mi verdiler?. Deyyosun oğlu!. Kurşunla, yak, yak, vur, kır...

Sonunda bir sürü ölü, bir sürü yaralı. Sonra mahkeme yolları, sonra hapishaneler. Dön-gel, yeniden kurşunlaşmalar, yeniden ölümler, yaralı-lar.. Ve bütün bunların sonunda yiyecek ekmeğe muhtaç kalmış sahipsiz yitik bir köy.. Köy yolsuz, köy susuz, köy şaşkın.. Yıllardır kurtlu yağmur suyu içiyor üstelik köy.

Bu köye gittiğim zaman aklım duruyordu. Neresinden baksan savaştan yeni çıkmış ağlamaklı bir hal vardı köyün. Sokaklarını dolaşan üç beş ihtiyarla, birkaç kör topaldan başka in-ciñ yoktu ortalarda.

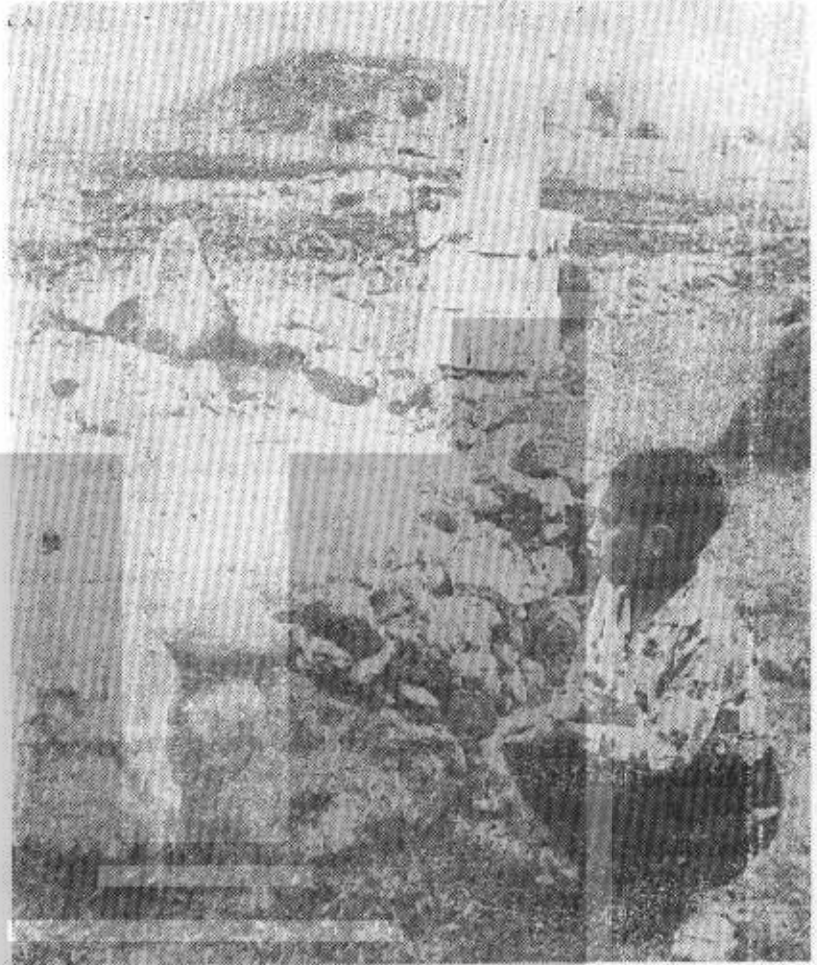
Bizi gölgelerde dilleri bir karış dışarıya sarkmış köpekler karşıladı.

Bugüne değin köyde ölen ölmüş, kaçan kaçmış, artakalanlar da çolugunu çocuğunu başına toplayıp Pazarlık ovasına pamuk toplamaya gitmişler...

Kısaca, köyün bu yönünü de anlatayım : Köye bir haftalık yoldu bu Allahın belâsı yer. Git orada sarıscak'ın altında, gündeliği 'çift adam' 750 kuruş gün onaltı saat çapa salla. Sonra köye dön. Getirdiğin beş on kuruşu da bitirmeden hasımlarınla yeniden «kurşunlaşmaya» dur. Dön yeni baştan ırgatlık, ecirlik.. İşte Antep'in yüzlerce köyünden biri olan şehrin 21 kilometre ötesindeki «A» köyünün yıllardır sürüp giden serencamı..

Başınızı çevirip köye bakıyorsanız, yıkılmış, örenleşmiş evler. Nereye göz atsan taş.. taş.. gene taş.. Bu taş yığınları arasında rızkını çıkarmak için eşekle ineği yanyana koşmuş, abaları yerde sürüklenen Antep köylüleri.. Belli ki, bu çeli yerde gülmeyi de konuşmayı da çoktan unutmuş. Ötelerde ölüsünün dirisinden daha çok olduğunu gösteren baştan sona sarı güllerle dolu koskoca bir mezarlık.

İşte, diyorsunuz, derdini dışa dökemiyen sararmışlık, solmuşluk içinde, içe dönük bir köy. Köy dertli. Köy ıssız. Köy boşalmış. Köy delik-deşik. Burada delik-deşik olmayan ne var sanki?. Yıllardır bitmeyen bir kavganın delik-deşik ettiği toprak yapılar bir yana, şu önün sıra yektir yektir yürüten trohumlu çocuk. Şu tathı canını Almanya'ya atmak için uğraşan köyün pehlivanı. Kocasıyla bir oğlunu «kurşunlaşmada» kaybetmiş şu «uğraklı» kadın.. Birer birer gövdelerini açıp gösteriyorlar, onlar da delik deşik.. Ya bu kör kötrüm gövdelerin yıllardır sürüklediği yaşamları, ya bu yaşamların içinde hapşolup kalan yürecikler?. Bakıyorsanız, onlar da delik deşik..

Kangütmede yitirdiği babasının mezarı başında..

KÖY II

Tepeler, tepeler, tepeler... Fırdolayı tepelerin sıkıca kuşattığı çukura çökmüş kalmış daracık sokaklı bir köy. Daracık sokakların, daracık dönemeçlerinde gözleri çukurda görmemiş kalmış insanlar. İnsanlarda bir bezginlik, insanlarda bir kuşku, belli ki burada da insanlar birbirlerinin yüzüne bakmaktan, birbirleriyle konuşmaktan korkuyor. Zirzibil akan daracık sokakların, daracık kapılarında ellerinde birer çöp, anlamsız gözlerle habire yerleri eşeliyorlar.

Buyur ettiği evinde «bizim köyün elinden tutup çıkaracak adamımız yok.» diyor önümüze sofraya açan adam. Adamın yüreciği de sofrası gibi açık. Deminki gördüklerimizin hiçbirisine benzemiyor. Hiçbir şeylerini saklamadan konuşuyor, konuşuyor... Kaç defa ağlamaklı oluyorum, kaç

defa lokmalarım boğazıma tikanıp kalıyor köy delikanlısının bu konuşmaları karşısında.

Çöküp oturduğumuz yer sofrasın da yufka ekmeklerden 'sokum'lar yapıp tıkıştırırken, o habire anlatıyor. Bir aralık köye hasımlaşma girefiden bu yana ölenlerin sayısını soruyorum :

«Ohoooo», diyor, «bey sayılır mı hiç?». Sonra başlıyor teklemeye, çift lemeye. «Çift sürerken vurdıkları emmin, muhakeme kapısında vurdıkları kardeşim, Oba köyden gelirken pusuya düşürüp kurşunladıkları ortancı kardeşim, Sonra dayımın oğlu, sonra dayımın gelini.» Sonra duruyor, yutkunuyor. «Öbür yandan da az insan gitmedi ha..» diyor, «bey!» «Bir, iki, üç, beş», sayısı dokuza çıkınca,

— Yeter, kes, diyorum. Bu öldürülenlerin hepsi bu köyden mi?.

— Ya ne? diyor. Bacı, kardeş, emmi, dayı, hısm akraba Hepsi, hepsi bu köyden.. Merakımı yenemiyerek :

— Bütün bu kurşunlaşmalar, acaba diyorum, bu avuç içi kadar köye kaç patladı?
— Ohoooo... ağbi, diyor, haddi hesabı mı var.

Allesinden en az beş kişiyi kurşunlaşmalarda kaybettikten sonra seksen yaşındaki babası da Kayseri'de sürgünde olan delikanlı tepemizde asılı duran bir fıstık hevgini göstererek,

— Bu zakkamın çok olduğu sene, köyümüzde düşmanlık da çoğalıyor diyor.

Arkasından başlıyor, bu uğurda harcadıkları paraların tutarını saymaya.

— İki bin, üç bin derken rakkam elli binin üzerine gellince, duruyor.

DÜNYAYA MAZGAL DELİKLERİNDEN BAKAN KÖY :

Sofradakileri çoktan yeyip bitirdik. Ama köy delikanlısının anlattıkları karşısında yediklerimiz de bizi yedi bitirdi doğrusu. Antep dolaylarının en ünlü fıstıkçı köyünden biri olan «K» lılar düşman sahibi oldukları için yataklarında yıllardır şöyle bir sere serpe yatamamışlar. «Aha vuruldum, aha vurulacağım» korkusu altında evlerinden dışarıya ışık deliği açıp dünyaya doya doya bakamamışlar.

Tıkılıp kaldıkları odalarda dünyaya mazgal deliklerinden bakan köylüler, üzerlerine alev yağan bu sımsıcak ülkede dışarda yatmanın özlemini çekecek, ikide bir bana soruyorlar :

— Sizin oranın insanları geceleri dambasına yatak atıp korkmadan yatabiliyorlar mı?

— Sizin orada insanlar gün batımından sonra da yitliklerini aramak için dışarıya çıkabiliyorlar mı?

Antep köylüsünün dertleri bu kadarlıkla bitse iyi. Bir yandan sevgi-liklerini durmadan birbir peşine «Tas-

hköye» yollu edereken öbür yandan da, bu fukaracıklar çalışmışlar, ekmişler, biçmişler, bütün bu ürünlerini yiyip içmeye vakit bulmadan şehrin avukatlarına, falanlarına fişmekânlarına götürüp yatırmışlar. Köyce bu uğurda harcanan paraların tutarını sorduğunuz zaman :

— Ohooo.. diyorlar, ağırlığımızca para gitti bu işlere. Belki yarım milyon, belki bir milyon..

Elinizin altındaki defterde ufak bir hesap kitap : Atıl bırakılan insan gücü bir yana, yalnız bu falan fişmekânların cebine giren para, bu yüz evi aşkın Antep köyünü üç defa yıkıp yenibaştan yapmaya yeter de artar bile...

Köye bakıyorsunuz, Nizip yoluna giden ana caddeден kıvrılarak köye kadar uzanan birbuçuk saatlik yolu kuşatan fıstık bahçelerinin hemen yarısına yakını, Antep beylerinin «zilyedi» imiş. Böyle iken bu bahçeli köy, Güneydoğu Anadolu'nun, gene de geliri yüksek tutulan köylerinden biri. (1) Ama ne çıkar? Baktığınız yollarda ne in, ne cin. Bu yollar ancak mahkeme günleri şenleniyormuş. Kadın, kuzan, çoluk-çocuk, abasını sürükleyen bu yollarda...

Başınızı çevirip köye bakıyorsunuz, köy yolsuz, köy susuz; okula gellince köylüler, «ha var, ha yok!» diye omuz silkiyorlar...

«HA VAR, HA YOK» LAR ÜLKESİ

Güneydoğu Anadolu'da «Ha var, ha yok» olan yalnız okul mu? Tarlası var, «ha var, ha yok!», bağ bahçesi var, «ha var, ha yok!», cebinde üç-beş kuruşu var, «ha var, ha yok!» öte yandan bütün bunların bekkılığıni yapmak için Tanrının ona verdiği bir canı var, o da «ha var, ha yok!».

(1) Bittiği yıllarda — içinde ortalama 20 ağaç bulunan — bir dönüm fıstıklık, sahibine 900-1000 lira bir gelir sağlar. Bu net gelirdir. Bittiği bitmediği yıllar üstüste hesap edilerek bir tek fıstık ağacından ortalama alınan yıllık ürün, 10 kilo hesap edilir. Bu hesaba göre, 20 ağaçtan 200 kilo fıstık alınır demektir. Bu da, kilosu 6 liradan 1200 lira eder.

Masrafı çıktıktan sonra dönümde elde 1000 lira sağlam kalıyor demek-tir. Dağlardaki yabani sakız ağaçlarını ağırlamak suretiyle ancak 20-25 yıl sonra tam ürün alınan fıstıkçılık, bölgede gene de en kârlı bir iştir. Buralarda elinde 10 dönüm fıstıklığı, 5-10 dönüm bağ, kapısında 8-10 darvarı olan köylünün yıllık kazancı 7-8 binin üstündedir ki, böylesi bir köyün gül gibi geçinip gitmesi gerekirken gene de bir türlü iki yakaları bir araya gelmez.

Bize Gelen Dergiler

YENİ DERGİ

Sayı : (2) 250 Kuruş
de Yayınevi Ankara Cad.
Cağaloğlu İSTANBUL

İMECE

43. Sayı 100 Kuruş.
P.K. 373 ANKARA

OYUN

16. Sayı 150 Kuruş
P.K. 694 Galata — İSTANBUL

FORUM

255. Sayı 100 Kuruş
P.K. 131 ANKARA

YEDİTEPE

103. Sayı 100 Kuruş
P.K. 77 İSTANBUL

DÖNEM

14. Sayı 100 Kuruş
P.K. 23 İSTANBUL

ORTAM

2. Sayı 100 Kuruş
Ortam dergisi BARTIN

ÇALTI

83. Sayı 25 Kuruş
Cumhuriyet alanı SAMSUN

gözlemcinin notları

Tarihimiz boyunca hiçbir partinin böylesine bir programı olmamıştır; bugünkü ünlü partilerin de böylesine memleket gerçek ve koşullarına uygun programları yoktur. Türkiye İşçi Partisi, tarihsel gelişmemizin, oluşumun bir sonucu olarak ortaya çıkan gerçek bir kurumdur.

SAMİM KOCAGÖZ

İlasiya iş değil ya.. Kırkıdan değil, kırkbeşinden sonra politikacı olduk. Türkiye İşçi Partisi'nin İzmir'deki büyük kurultayından beri çevremizdeki bütün toplantıları —T.İ.P. il, ilçe toplantılarını — izlemeye çalışıyoruz. Gidebildiklerimize gidiyoruz, gidemediklerimiz için dostlar sitem ediyorlar. Ben, kendi hesabıma bu toplantılardan çok yararlanıyorum : Yurttaşlarımızın dertlerini, isteklerini, üzüntülerini izliyorum. Bir hikâyeci, bir romancı için bulunmaz fırsatlardır bu çeşit toplantılar. Bunca yıldır yansıttığım sorun ve dertlerin kahramanlarını birarada görmek, yıllar yılı yazdıklarımın toplu olarak biraraya gelen yurttaşlar tarafından yeniden dile getirildiğini duymak, bir yazar için söylediklerinin doğrulandığını göstermesi bakımından çok ilginç oluyor. Konuşmaları, kurultayı dikkatle izlerken, uyanık partilileri heyecanla izlerken, bakıyorsanız, birdenbire bir önerge okunuyor : (Kurultayımızda hazır bulunan şu şu arkadaşların ve toplumcu yazar Samim Kocagöz'ün de birer konuşma yapmalarını dileriz!) İşte böyle bir önerge okundu mu, tepemden aşağı bir kazan kaynar su dökülüyor. Çıkıp kemküm ediyor, kanter içinde yerime çöküyorum. Dostlar, «Aferin.. İyi.. Sende gelişme var...» Diyorlar. Konuşmaya talimli olmamak, ya da kalabalık önünde konuşmasını becermek çok zor bir iş. Bir toplantıda ben, keküm edip yerime çöktükten sonra, değerli politikacı bir arkadaş kürsüye çıktı; ne dediyse, ne söylediyse alkışlandı. Yanımıza gelip oturunca,

«Tebrik ederim, çok güzel konuştun.. Şu söylediklerini yazsan da yayımlasak, daha çok kişi, bütün yurttaşlar da yararlansa...» Dedim. Arkadaşım hayretle yüzüme baktı :

«Yazmaya vaktim yok diyeceğim ama daha doğrusu ben, toplantının havasına, günün gerektirdiği sorunlara göre konuşurum, yazamam!»

Hak verdim kendisine, arkadaşım, POLİTİKACIYDI. yazar olmak başka, politikacı olmak başka. Bir toplantıda söyleyeceklerini yazıp da okuyan politikacılar da çok ama işleri yazarlık değil. Yazar, düşündüğünü yazabilen kişi, politikacı da düşündüğünü konuşabilen kişi oluyor. Ama bu yargımız da kesin değil... Neyse konumuza dönelim :

Kurultaylarda, toplantılarda çok ilginç tartışmalar, çekişmeler oluyor. Ben, bu tartışmalardan en önemlisinin üzerinde durmak istiyorum. Bu tartışma, bu çekişme, T.İ.P. İzmir Büyük Kurultayından beri, her toplantıda, parti içi çevrelerde hâlâ süregelmektedir. Birkaç-ay önce Karsıyaka İlçesinin yönetim kurulunun aklanması ve yenisinin seçiminin yapılması sırasında bu tartışma biraz hızlandı. İzmir il Merkez İlçe toplantısında tatsız bir çekişme halini aldı. Burada haklıya ya da haksızı araştırarak değilim. Karsıyaka toplantısına yeni kurulup da misafir olarak katılan ilçelerin sorumluları, gözlerimle gördüm, hayretler içinde kaldılar. Toplantıdan sonra da konuşmalar, tartışmalar uzadı gitti. Ve de bugün ne yazık ki bir yılan hikâyesine dönmüştür. Parti içi bu derdimizin bir an önce bir sonuca bağlanmasını candan dilediğim için sorunu açıkça ortaya koymak zorundayım. Gözlemcilğim beni gelecek için korkuya düşürmektedir. Bugünden bu sorunu hal etmek zorundayız. Böyle bir çatışmanın önmümüzdeki yıllarda T.İ.P.'ni bir çıkmaza götüreceğinden korkulur. Bu toplumcu, sosyalist bir tutumun bir engeli takılması

olur ki, böyle büyük bir sorumluluğu ben, değil bir partili, değil bunca yıldır memleket sorunlarına eğilmiş bir yazar olarak, bir gözlemci olarak bile üzerime alamam, bu sorumluluğa katılamam. Türkiye İşçi Partisi'nin tüzüğü ve programı, emekçi halk yığınlarını tanım-larken, çok açık, çok seçik bir dil kullanmıştır. Üste-lilik Parti Merkez Yönetim Kurulu bu konuda sık sık uyarmalarda bulunmuştur. Peki, bütün parti çevrelerin-de, toplantılarında nereden çıkıyor bu aydın, işçi köylü ayrımı? Biri çıkıyor, aydınlar da neci oluyor? Aramız-da işleri ne? Diyor. Diyen, işçi olsa, eh insan bir dere-ceye değin üzülmecek. Anlatmaya, anlaşılmaya çalış-sacak. Hayır, bu sözü eden, aydın partili olacaklar... Tartışmalar öyle bir kerteğe varıyor ki, asansörcü, han-gi işçi grubuna girer? Gibisine çığından çıkıyor. Ya-zarlar dergileri bir CADI KAZANI hikâyesiyle doldur-mıya başladılar : Falanca sosyalizmi bilmez, efendim aslı esası şudur... Filanca davaya ihanet etmektedir anlamına gelen konuşma, yazma biçimleri... Çok rica ederim : Ortada yalnız ve yalnız İşçi Partisi, onun Tü-züğü ve Programı vardır. Bunlar da ülkemizin koşu-ları gözönünde tutularak sosyalist bir görüşle ortaya çıkarılmıştır. Bir İşçi Partili bugün, bu Tüzüğü, bu Programı tanır. Memleket koşullarına uymıyan yanları varsa, — ki bence bazı ayrıntılarda vardır — bunları tartışalım, Kurultaylarımıza getirelim, Büyük Kurul-tayda da düzeltmeye bakalım. Türkiye İşçi Partisi Merkez Yönetim Kurulu, partinin üst katındakiler (Ay-dın mı? İşçi mi?) gelişmesine bir son vermek zorun-dadır. Partimizin ilkelerini bir yol daha açıklayalım. Partili partisiz bir böhük kişinin, partiyi bir yakasından tutup bir yana, öteki yakasından tutup öte yana geliş-tirmesine engel olmalıyız. Bu toplumcu eylemin bir yol ipi koparsa, düğümlenmek bile bir sorun olur. Karşıyaka toplantısında Aydınlı bir misafir — yeni kurucu — şaş-kın küstüye geldi :

«Nedir bu aydın işçi tartışması arkadaşlar? Nedir bu aydın, işçi ayrımı ile seçim? Olmaz böyle şey.. Ben size aydının tanımlamasını yapayım açıkça : (Arkadaş-lar, sömürüldüğünü bilen, anıyan, okur yazar olmasa da aydındır!» Dedi. Ne yazık ki bu arkadaşın adını simdi hatırlıyamadım. Çok güzel bir söz etti.

Türkiye İşçi Partisi memleketimizin koşullarına uygun programı olan toplumcu bir doktrin partisidir. Tarihimiz boyunca hiçbir partinin böylesine bir progra-mı olmamıştır; bugünkü ünlü partilerin de böylesine memleket gerçek ve koşullarına uygun programları yoktur. Türkiye İşçi Partisi, tarihsel gelişmemizin, olu-şumun bir sonucu olarak ortaya çıkan gerçek bir ku-rumdur. Ama bugün, Türkiye'nin ortamı, Türkiye İşçi Partisi'nin gelişmesi gerçeğine bağlıdır. Yine istiyorum ki, diliyorum ki, T.I.P. bütün güçlükleri ve engelleri aşarak ikinci büyük kurultayına ulaşsın.

Eski bir fizik yasasını, eski deyiş ile buraya yaz-mak isterim :

(Herhangi bir mayı derununa batırılan cisim, teb-düli mekân ettirdiği suyun vezni kadar, kendi vezninden kaybeder...) Biz de ekdeyelim : (Herhangi bir suya ba-tırılan cisim, kendi ağırlığı değin, suyun ağırlığından yitiremezse, BATAR!)

Âlem yine ol âlem...

“REÂYÂ FUKARASI”

1631

... 990 (1582) tarihine gelinceye kadar reâyâ (halk) fukarasından her bir kişi başına kırkar akça ve elişer akça cizye (haraç) ve kırkar akça ev vergisi ve iki koyundan bir akça koyun vergisi alınıp daha ço-ğu alınmazdı.

Şimdi ulûfeli kul (aylıklı asker) takımı çok olup, kul çoğaldıkça vergi çoğalıp, vergi çoğaldıkça reâyâ'ya (halka) zulüm etme çoğalıp âlem harabelmiştir.

Sözün kısısı, şimdiki zamanda reâyâ fukarasına olan zulüm bir tarihte ve bir ülkede ve bir. padişah memleketinde olmamıştır. İslâm ülkelerinden bir mem-lekette bir kişiye zerre kadar bir zulüm olsa, ceza gü-nünde (âhirette) hükümdarlardan sorulur, vekillerden sorulmaz; ve «Onlara ismarladım» demek Tanrının hu-zurunda cevap olmaz. İmansızlıkla dünya durur, zulüm ile durmaz. Adalet uzun ömür sebebidir ve yoksulların hallerinin düzgünlüğü padişahların cennete gitme se-bebidir. Bu dediğim sözler benim değildir, bilgilerin ve şeyhlerin sözüdür. İnanılmazsa onlardan sorula. Ahvâl böyledir.

KOÇU BEY
(Koçu Bey Risâlesi)

1909

Köylü yazın yemeklik için arpa vesaire gibi şeyleri çok sıkıntı çekerek bulabilirse de kış gelince hal değişir : kışın bu ilçede (Simav) özellikle Dağardı bu-cağında ahâlinin hemen yüzde sekseni gıdalarını şöyle hazırlamak zorundadırlar : Mısır koçanlarını taş dibek içinde tokmakla dövüp ufaladıktan sonra fırında ka-vururlar, sonra yeniden dibekte dövüp kalburla elerler, bu elenmiş buğday büyüklüğündeki taneleri kaynaştır-

mak için bir miktar arpa yahut bozacıların kullandıkları darı ile karıştırarak değirmende öğütürler, bundan meydana gelen unla ekmek yaparlar. Yahut meşe ağaçlarında bulunan palamut soyunda pelletleri tophiyarak dibekte dövüldükten sonra su ile karıştırırlar; yirmi dört saat sonra bunu sıkarak suyu çıkarırlar, fırında kurutup değirmende de öğüttükten sonra un elde ederler. Asma çubuklarından yaptıkları un için de aynı işlem tekrar edilir. Fakat zavalı köylü bunda da rahat değildir, köylerde bazı nüfuzluların, zorbaların pençeleri buraya da yetişir, köylü şu gıdayı da bulamaz. O vakit kırlardan topladığı otları biraz unla karıştırıp kaynatarak bulanık bir su halini alan bu çorba ile açlığını gidermeğe çalışır.

Bu yoksulluk ve sefalet yüzünden ölümler de olduğu söylenmektedir. Hatta bundan bir ay önce Simav kasabasının Hisarardı mahallesinde bir kadının bir iki gün evinden çıkmaması ve bir çocuk ağlaması işitilmesi üzerine eve girerler. Kadının aklık yüzünden öldüğünü, küçük çocuğun da anasının göğsüne kapanarak memesini emdiğini görürler.

Taşranın genel durumu böyledir. İstanbul'da gürlütülü gösterişler içinde yaşayan iş başındaki efendilerimizin dikkatini ve insafını bu yana çekerim. Feryat eden bu ulusun yardım diliyen iniltisi ne zaman işitilecektir? Memleketin hayatını kaphyan bu yerleşmiş hastalığın giderilmesi için süslü koltuklarda, yüksek mevkilerde oturarak kâğıtlar dolusu emirler imzalamak yetmez. Dışarı çıkmalı, hastalığın kaynağını bulmalı, giderilmesi sebeplerini böylece hazırlamalı. Yoksa kendi kendimizi aldatmıyalım, bugün Meşrutiyet bir dış yıldızdan başka bir şey değildir. Ne hükümet, ne ulusal eğitim, ne adalet, hiç, hiçbir şey yok... Evet, kendimizi olsun aldatmıyalım ve bilelim ki memleket korkunç bir uçuruma doğru koşuyor.

AHMET ŞERİF
(Anadolu'da Tanın, 1910)

1914

Bir ses duydum, dönüp baktım, bir kadın :
Gözler dönük, kaşlar çatık, yüz dargın;
Derileri çatlak, bağı kapkara,
Sağ elinin nasırında bir yara,
Başında bir eski püskü peştemal,
Koltuğunda bir yamalı boş çuval.
— Ne o baci?..

— Ot yiyoruz, nolacak!
— Tarian yok mu? —
— Ne öküz var, ne toprak.
Bugüne dek ırgat gibi didindim,
Çifte gittim, ekim biçtim, geçindim;
Bundan sonra...

— Kocan nerde?
— Ben dulum,
Kocam şehit... Bir ninem var, bir oğlum.
— Soyun sopun?
— Onlar dahi hep yoksul.

Ah efendi! bize karşı İstanbul
Neden böyle bir sert, yalçın taş gibi?
Taşraların hayvanlık mı nasibi?...!

MEHMET EMİN YURDAKUL
(Türk Sazı, 1914)

1950

Ömrümüz ne kadar durgun ve yoksulluk içindeyse, gıdalarımız da o kadar basit ve sayılı. En iptidai bir yiyecek olan piring bizim için lükstür. Çay lükstür. Kırk yılda bir canın çekse ara babam, ara ışın yoksa.

Hemen unutmadan kaydedeyim : Alfabe'de «Baba bana bal ala» cümlesini okurken, sordum : 56 öğrenci içinde yalnız bir tanesi bal görmüş. Gerisi bilmiyor. O çocuk da başka bir köye gezmeğe gittiğinde görmüş.

— Öğretmenim, ata mı benzer bal, yoksa kuzuya filân mı?

diye bir soru yağmuruna tutulup tarif edememiş-tim.

Bizim köyde sebze ekilmez değil. Mayısta ekilir, Ağustosta yetişir ve ilkiydi sonuydu derken Ekimde kesilir arkası. Bunlar kabak, pancar gibi şeylerdir. Bu aylarda kabak ve pancar yemeği evlerde öğle akşam yenilen şeydir. Çünkü baş gıda olan bulgur pilâvı da yazın bulunmaz. Kış sofrasının esas yemeği olan bulgur, harman kalktıktan sonra fazlaca kaynatılır. Ama bahara kadar zor dayanır. Ekmek bile bulunmaz o sıralarda çok evlerde. Üç ay ekinin yetişmesini bekle. Kadın kız işi yoksa cacık (bir ot) toplansın, kaynat kaynat ye.

Fatoş adlı bir kadın, iki çocuğuyla birlikte bir gözden ibaret evinde oturur. Güzün şalak, kabak gibi şeylerin de kökü tükendikten baharın otlar bitene kadar kuru ekmekten başka bir şey yüzü görmez bu aile. Evlerinde bir eski un çuvalı ile bir eski hasırdan başka eşya da yoktur. Fatoş'la çocukları kış yaz hasır üstünde, çullara sarınp yatarlar.

Davar gibi yağ verecek hayvanlar pek kıt olduğundan, bulgur pilâvını, o da kokusunu sindirecek kadar, ancak beş on ev yağlı yiyebilir. Ötekiler sade suya haşlarlar.

★

— Salgın hastalık var M... de, oraya gideceğimi... dediğini duyar duymaz, sağlık koruyucusu arkadaşım Celâl Özçelik'in peşine ben de katılıp gittim...

Ölüm doğum cetvelini, üye Nuri Altınbaş'ın yardımıyla evleri gezip yazdım. 13 haneli köyde 4 yılda 29 doğum, 13 ölüm, nisbet % 45. Fakat, evlerde ne kadar çocuk varsa hasta yatıyorlar. Sanki kış mevsimi imiş gibi, boğmaca ve öksürük sarartıp soldurmuş çocukları. Hepsi yatıyor.

Çocuklardaki hastalığın sebebini öğrenmek istedim. Önce susuzluğu ve suyun pis oluşunun fleri sürdüler. İkinci sebeb de şöyle anlattı bana üye Naci :

— Efendi, malım a, yokluk herkesin başında bi şey. Sıcak yemek yemeyi yemeyi ne olacak? Şalak kemirmeyen garın doyurmanın sonu üsürektilir.

Evleri gezerken şunu da ilâve ediyorlar :

— Şu yatan çocukları da ölüden say, ölü gayıtma geçir. Mamıdefendi; bunnar galıp da sana adam mı olacaklar?

Bir odaya oturduk sonra. Hangi dertlerini konuşacaklarını şaşırdılar. Harmanlarından hiç mahsul kalkmamış. Nerdeyse dilleri konuşurken gözlerinden yaş akacak gibi bir duruşları ve bakışları var.

İçlerinden en zengin ve en fazla gelirlişine sorup durumunu öğrenmek istedim, diye Nuri Altınbaşı gösterdiler. 2 öküzü, 1 ineği, 9 koyunu, 3 tavuğu var. Hem en ilâve etti :

— Bu sene onları da keserim, boşa yazma efendi. Toprağına ve kaldırdığı mahsulüne gelince :

— Ah gardaşım Mamıdefendi, hep o topraksızlık dâil mi? O dâil mi belimizi bükün? Ben gendi nefsimi beş gardaş bir aradayım. 50 dönüm ekimimiz var yekün. 40 kile toom ektik, 50 dönüm ekinden 13 kile buğday geçti elimize. 16 baş horantayım (nüfus). Aç norece-yik? Paraynan zaara almaynan başa çıkılır mı? Benimki de ıcık safsata mı ne? Sanki paramız var gibi konuşuyom biliyon mu?

— Peki, on üç kilo buğdaydan gayri bir gelirin yok mu? dedim.

— Başka gelirim mi? Heç yok valla! Yalnız on gurus buldum geçen hafta pazardan gelirken. Elimizi Allaha acıyok. Bu sene tüm öldük dedim a. Bi saçım saptan eline geçen 13 kileden ne olur? Allah bi gapı açarsa açar. Uzaktaki zengin gulunun birine merhamet verir de bizi sebezplendirirse bilmem. Yonsam nidecâmızı bilmiyok. Dışımızı sıkı sıkı ölümlü gözleyicik. Ölüm gurtarır ölüm. Ölünce de nasıl olsa birisi sürüyüp fleşimizi evden çıkarıp atar şoraya.

Nuri ağanın acı acı ve kısıp kısıp söylediklerini acele acele ben not ederken, yanındakiler de bize ve birbirlerine bakarak başları ile tasdik ediyorlardı söylenenleri. Nuri ağa ise, on gün dinlesen sözü biteceğe benzemiyordu.

— Yavı, dedi Nuri ağa, geçen sene, bu sene ölenlerde ne var? Bundan sekiz ön sene evvel bizim eve bi giran girdi, tam on tane mevta çıktı. Allah seni inandırın!

Memo :

— O vakitler hep öyle oldu oğlum! Anam ağnadır di irahmetlik se : 303 ün githığında tek bi şinik arpa geçmiş ellerine, tam iki ay yağsız duzsuz un haşlı bışirmişler avuç avuç. O sene 50 kişi gırılmış ağıktan bu köyde.

Bana dönerek devam etti :

— Efendi guzum burda denenleri carı carı yazıyon a, defterde galmasın, hükümet babaya sal da ne diye-câse disin halımıza...

dedi.

MAHMUT MAKAL
(Bizim Köy, 1950)

Bunalım Yazarlarının Düşündürdükleri

GÜZİN DİNO

Türk yazımında çeşitli eğilimlerin ortaya çıkmasına karşı irkilmedense sevinmek gerek. Bu durum özgürlük, dirilik belirtisidir.

Düz yazıda, sayı ve nitelik bakımından deney çerçevesini aşmamış olan «bunalmış» yazarların getirmek istedikleri yeniliğin, (kaynağı nerde olursa olsun) bir takım düşünce ve duyguların yeni biçimlerini ortaya çıkarma çabaları ve kendilerine karşı yarattıkları tepkiler bir arada düşünüldünce tüm faydasız oldukları savunulamaz kanısındayım.

Elden geldiği kadar tarafsız bir yorumla, bu yazarların ikisinden örnekler seçip kısaca, konu ve temel düşünce bakımından incelemeye çalışalım.

F. Edgün'ün 1962 de basılmış «Bozgun» adlı kitabından, üçüncü bölümün 16 cı yaprağında başlayıp 18 ci yaprağına kadar giden parça ile girişelim işe.

Bu iki yaprakta yazarın konusu. «Her şeyi», «Hiç bir şey anlatamıyacak olan» bir sözcük arayışının serüvenidir. «Çevresinde, daha çok» kendisinde «bir şeyler» olduğu kanısındadır ama bunun «ne olduğunu» «doğru dürüst» anlamamaktadır. Yazarın bulduğu sözcükler ne yazık ki «kullanılmış, eskimiş, yaşam» gibi. Bu yüzden yazar, hiç bir şeyi belirtememiş, ne roman, ne öykü, v.b. yazmamış. Yaşamın, zamanın, gidenlerin karşısında böylece başarısız kalmış. Halbuki o aradığı sözcüğü bulsa, «kışkuya yer veren hiç bir şey kalmayacak» sanıyor, daha doğrusu onu da pek kesin olarak sanmıyor ya! Çünkü aslında «ortada hiç bir şey yok» sadece belirtmediği, «soyut-somut imgelemelerden» başka. Yazar, boşluk, umutsuzluk içinde

kendini öldürmeyi bile düşünüyor ama birden toparlanıp çevresindeki saatleri, orada duran sandığı, kuşak-fesini pencereden dışarı fırlatıyor ve odasına girip «Bu gün ne yazabilirim» diye düşünüyor ve sonra : «Pazar. Gece. Hiç.»! sözlerini günlük defterine çiziyor.

Görüldüğü gibi konu düz yazımızda alışılmış bir konu değil; şimdidek yazımızda kişinin iç dünyasını ortaya koyan konular çoklukla duygusal (sevda, kıskançlık, düşmanlık, haset, kin, v.b.) yönlerinden ele alınmış, ya da düşünce (fakirlik, zenginlik, büyük amaçlar, özel ya da genel sorunlar v.b.) çekimleri us'un kavramları içinde belirtilmiş. Bu parçanın konusu ise belirsiz bir sezgiye dayanan bir istegin başarısızlığını anlatır. Düşünsel alanda, kendi içine kapanmış, dış dünya ile ilişkisini kesmiş sadece «ego» sunun (benliğinin) yaratacağı sözcükten medet uman bir kişinin bozgunu. Öyleki konu, soyut bir araştırmanın bireysel bir deneyi olarak kalıyor ve, «Hiç»liği belirten bir temel fikre bağlanıyor; yazarın dünyayı anlama çabası sonuç vermiyor.

Şimdi de, A. Özyalçın'ın 1963 de «Sur» adlı kitabından, «Tanrı katından» başlığını taşıyan hikâyesinin son parçasını görelim :

«Derlerki Tanrı o gün bu gündür, uçurumun başında oturmakta, aralıksız boşluğa bırakmaya devam ettiği ve son direnişlerinde, tüffüğüyle, uçsuz denizi buldurup dibi boylatmış, kendinden bir parça olan tüylerle birlikte, kendini de, parça parça ve yavaş yavaş, sindire sindire (sanki gizlice) tüketmeğe çalışmaktadır.» (Sur, s. 14, İstanbul, 1963)

Bu tanrı, «gök günlerinden bir gün» nedensiz bir istekle yalnız kalmayı tasarlıyor; bu istegin nedenini bilmediği için de tedirgin oluyor. «Bütün nedenlerin başı olan ben, diyor, Tanrı, nasıl oluyor da bu küçük ama yürek parçalayıcı isteginin nedenini bilemiyorum?» yoksa, diyor Tanrı «Tek yönetmen olan ben de mi yönetiliyorum... «Hem kendim, hem de kendim olmayannıyım, açıkcası olmayan mıydım ben?» İşte bu ne yapacağını şaşırarak Tanrının hikâyesi, yukarıya aldığı satırlarla sona eriyor.

Görüldüyorki bu Tanrının dertleri F. Edgün'ünkünden pek farklı değil. Ancak A. Özyalçın'ın bilince varma çabalarını tanrısal katta göstermekle bu hikâyede Edgün'den daha tedbirli davranmış; insanoğlunun serüvenine karışmamış; «Hiç» ilk yerine de bir derece daha somut olan boşluğu seçmiş ve Tanrıyı saçma da olsa bir eyleme bağlamış; kendini sindire sindire boşluğa veriyormuş Tanrı...

Buna benzer, buna yakın parçaları, olayları, düşünceleri genç yazarların yapıtlarında sık sık görüyoruz.

Bu boşluk, hiçlik, giderek anlam-sızlık, ve onun verdiği bunaltı, dünyanın saçmalığı ya da başka bir deyimle tutarsızlığı, bu eğilimde olan yazarların yapıtlarındaki başlıca öz-dür. Bunaltıların derecesine göre, çevrelerine, aileye, kağına, sevdaya, politik düzene, varoluşun düzenine karşıttırlar.

Türk yazımında, varoluş olma, yaşamın anlamı gibi sorunların, felsefe, metafizik nitelik taşıyan yapıtların (dinsel özellik taşıyan yapıtların dışında) Tanzimat yazımı ile başladıklarını biliyoruz. Ziya paşanın Terc-i Bend'inde :

«Gerdun bir âsiyab-ı felâket
-medardır

Güya içinde Adem bir avâre dâ-
nedir»
ya da

«Yoktur siper bu kubbe-i firuze
fâmedir»

gibi düşünceleri Heri sürdüğünü ve A. H. Tanpınar, haklı olarak onun için : «insan, bu manzumenin çerçevesinde sadece korkunç bir yalnızlığın, alıll erdiremediği dehşetli ve girift bir hesabın mahkûmu görünür» dediği gibi, «Ziya paşanın bu şiiri ile belki de ilk defa olarak türkçede dini çerçeve içinde felsefi bir huzursuzluk» belirtir. «Her ne şekilde olursa olsun, Ziya paşa, Terc-i unsurları olan problemler ile senelerle beraber yaşamış, yavaş yavaş onları kendisine şahsi bir azab yapmış ve onlarla büyük manâsında adalet ve insanın mesuliyeti meselelerin eşğine kadar gelmiştir» dediğini biliyoruz. (XIX. Asır Türk Edebiyatı tarihi, Cilt, I, ikinci baskı, İST. 1956).

Abdülhak Hamit, özellikle Garam, Makber ve Münacatında (romantik bir eğilimle de olsa) yaşam karşısında şairin tedirginliğini tutturmalarla belirtir :

«Yağsın nesli varsa kâinatın

Lâkin bu derin sükût dînsin!»

Yaşam gartlarına karşı koma-sını :

«Elbette tehi değil felekler»

diyerek bağırır. A. H. Tanpınar : «Makberin hareket noktası, adı, yâni mukaddemesinde büyük ve âlemlü-mul bir hiç veya bu süphenin mahfazası olarak gösterilen, mezardır. Mezar, Hamit için hakiki bir fikr-i sabit, gerçeklerin üstünde gerçek, bütün sırları kendisinde toplayan bir sırdır. Gâh edebiyat boyuna değişen bir uçurum, gâh büyük bir korkunç değişimin haşin sembolü toprak yığını, veya etrafını kaplayan dehşetli münammanın cevap alınmaz timsali bir taş parçası olur» der. (ibidem, s. 538)

Görüldüyorki türk aydını, varlığının ve doğanın bilincine ussal bir yönden varmayı, ancak 1860 lardan sonra sezinlemişti. Bu da belirli bir felsefe sistemine bağlanmaksızın, seçmeci (éclectique) ve dinsel bir düşünce özelliği içinde ve çokca fransız romantiklerinin tutarsızlıklarıyla da olsa etkisiyle olmuştur.

Tanzimat kuşağının bu bireysel ve yetersiz çabası, yazımızda bu güne dek gerçek bir başarıya ulaşabilmiş midir?

Çağımızda örneğin P. Safa'nın romanda (Bir tereddüdün romanı, Matmazel Noralyanın koltuğu) ve N. F. Kısakürek'in şiirdeki gene bireysel açıdan denemeleri dışında, felsefe, bilim ve düşünce sorunlarına pek az rastlanır.

Toplumcu yazım ise, çeşitli ağır baskılar altında, kendi felsefe ilkelelerini belirtebilmek şöyle dursun sosyal alanda bile sorunları ancak sayılı açılardan ele alabilmiştir. Tam anlamı ile düşünce sistemini ve eylemini bütün ayrımlarıyla açıklayan toplumcu şiir, baskı rejimleri sırasında düpedüz susturulmuştur. Bu bakımdan M.C. Anday'ın «Kolları bağlı Odiseus»unun ayrı bir önemi, toplumcu düşünürün, bilinç sorununu yenden ortaya çıkarmasındadır.

Toplumsalculuğun yasaklandığı süre ce eylem felsefesinden uzak yetişen yazarların, yasakları aşabilen varoluşculuğun etkisi altında kalmaları ile Tanzimattan sonraki kuşakların romantiklerden etkilenmeleri arasında bir benzerlik yok değil.

Tanzimatçılar, 1860'lardan sonra, Fransada o sıralarda gelişmiş olan klasik gerçekçilik ve «naturalisme» gibi çağdaş yazım çeşitlerinin ilkelini benimseyemedikleri için, büyük bir gecikme ile ancak ilkel bir romantisme, romanesque ve molodrame niteliği taşıyan bir yazım yaratmışlardır. Positiviste düşüncüyü, naturalisme'i savunmak isteyen tek Türk yazarlar (B. Fuat) gene yasaklar ve çekimler yüzünden bir gelişme ortamı bulamamışlardır.

1950'den sonra karamsar çesidi ile artık batı yazınında hızını kaybeden Kafkanın ve Sartre'in etkisi, Bunalm yazımı adı altında (gene gecikme ile) Sartre'in bile savunmadığı bir biçimde, bambaşka sorunlarla karşı karşıya olan bizim toplumumuzda sürdürülmek istenmektedir.

Tanzimat ve Bunalm kuşaklarının başka bir benzerliklerini de, her iki kuşağın, toplumun dili ile bağ kuramamasında görmek gerek. Bunalm yazarları Tanzimatçıların yaptığı gibi bil aydın çevresinde kalmış bir dil yaratmışlardır.

Demek oluyor ki yüz yıla yakın bir süreden sonra, bir felsefe görüşüne dayanmaya çalıştıkları halde, gerçeği bireysel bir açıdan yansıtmak tutkularıyla, konuları, biçimleri, dille riyle, Bunalmış kuşak, toplum karşısında şimdilik Tanzimatçılarınkine benzer bir durumdadırlar. Bütün bunları bu akımın yazarlarını küçümsemek için söylemiyorum, öz türkçecilik gibi sağlam bir temele dayanan bu yazarların dili Tanzimatçılıkların ki kadar yadırganmayacağı söylenebilir; kimi düşünce, duygu ayırımlarını batıdaki biçim nitelikleri ile yazıma kazandırabilecekleri da düşünülebilir; kimi eskimış kalıpların yenileştirilmesinde, psyları olacağı söylenebilir; böyle de olsa temel tutumlarında gerçeği bireysel bir açıdan çözümleme çabalarının, onları anlamsızlıktan ve bunaltıdan kurtaracağı söylenemez.

Şunu da eklemek gerek ki bu yazarların hep birden seçtikleri ana

«tema», çeyrenin, dünyanın, kişi davranışının saçmalığı «tema» sı, çoğunun us dışı bir sezgi ile canlandırdıkları durumlar, değişik işleniş biçimlerine rağmen, çokça birbirlerine benzemektedir. Bunun nedenlerini belki de bu yazarların etkilendikleri ilkelardan, kitaplardan sonuna kadar yararlanmadıklarında aramak gerek.

Yaşamın saçmalığı «tema» sı, varoluşcu yazınında, bunaltıyı, karamsarlığı aşan bir kavrama da ulaşır. Örneğin, Sartre'in genel olarak yansıttığı tutumlar, bulantı (La Nausée) ile başlıyorsa da, anlamsız bulduğu bir yaşamı kusma isteği, çürümüş bir dünya düzenine karşı koma, yalancı bir hümanizmayı sürdüren sınıfa karşı sert yargı, sınırsız özgürlük ve «varoluşun» bilincine varma isteği, onu, insanlığının tarihsel sorumluluğuna dek götürür. Sartre için özgür olmak demek, bir durumu değiştirmek için sanat yolunda da savaşmak demektir.

Batılı ilerici aydın, temel bilgi gerçevesi içinde, Sartre'den aldığı dersle bilincini yararlı bir biçimde bilemesini öğrenmiştir. Ayrıca, bunun yanında, özgürlüğü sadece olumsuz, çözümlü davranış, cinsel tutumda başboşluk, v.b. olarak anlayan bir yazım (Genet, v.b.) dar burjuva yaşayışına ancak bu yönlerden karşı koymakla yetinmiştir. Görünüşe göre, bizdeki bunalm yazarları, sadece bu sınırlı anlayışın etkisi ile «saçmalık» temasını formüleştirecek bozuk düzenin kişisel ve sosyal yönlerini belirtmişlerdir. Çoğunlukla hüküye türü ile yetinen bu akımda, on senelik süre içinde, belirli bir gelişme yok gibidir. Bizim yazarlarda, boşluk, hiçlik, saçmalığın açıklanmaları Kafka, Sartre ya da Camus'de olduğu gibi bir senteze ulaştırılmamıştır; duygu, olay, durum, ya da davranışların belirli bir sayımı (inventaire) yapılmış değildir; türk gerçekleriyle bir bağlantı da aranmamıştır. (Ancak bu arada O. Veli ve Sait Faik kuşağı ile ortaya çıkan biçim yeniliğini geliştirip zenginleştiren başarılı yazarlar da eksik değil. Bunlar, bunalmı, yerli olay, biçim ve dil geleneğine bağlı olarak göstermesini bilmişlerdir; örneğin V. O. Bener, O. Duru, O. Kutların yapıtları bu yolda ilginçtir.)

Varoluşculuk «tema» larının birini ele alıp tek telden alıştırmalar yapmakla yetinen yazarlarla, tek anlatım çizgisinde kalan gerçekçi köyü yazarların okuyucu üzerindeki etkileri bu bakımdan eşitir. Bunalm kuşağı ile toplumsal romanlarımızın bu eş özelliği, tek duygu, düşünce, durum ya da tutum üzerine bütün olayları bağlamak ya da sıralamak ve aynı nitelik içinde tekrarlamak, yapıtlardaki sentez eksikliğini, geniş ve girift kuruluş yokluğunu açığa vuruyor. Genel olarak yazımımızın başlıca özelliği olan bu aksaklığın nedenleri, ayrı ve çok önemli bir araştırma konusudur.

Bütün yetersizliklere rağmen, konuda, temel düşüncede imgelelerde, anlatış biçiminde, üslup zorlamalarında olsun, kimi sözce buluşlarında, us dışı deneylerle bilince varma çabalarında olsun bunalm yazarlarının, yazımımızın yeni gelişmelerinde bir payı olacaklarını düşünsek bile, türk çoğunluğunu artık vakit geçirmeden okuyucu durumuna getirme zorunluğunun kesin gerekliliği karşısında, bunun sorumluluğunu kavramış olan yazarların, insanlığının, tekilik içinde ancak «hiç» lige, «boş» luğa varacağını bilmeleri gerek; kişiliklerinin ve yaşamın gerçek sorunlarını ancak halkta, toplumda, ilişkiler, karşı tepkiler, genel gelişmeler kavramı içinde bulabileceklerini unutmamaları gerek. Kişiler arasındaki ilişkileri şu ya da bu yöntemle doğru olarak yansıtmayan bir yazım, yetersiz ve etkisiz kalmaktan öteye gidemez. «İnsanlığın özü, tek başına ele alınmış kişiye has bir soyutlama değildir, gerçekte, toplumsal ilişkilerin bütünüdür» diyen felsefe görüşü, bunalm konusunun temel yetersizliğini ortaya koymaktadır.

Açıklama

Güzin Dino'nun geçen sayımızdaki «Hangi Bunaltı?» başlıklı yazısı, bir yanlışlık e seri olarak taşih görmemi olan provası baskıya verildiğinden, bir çok dizgi hataları ile çıkmıştır. Yazarından ve okuyucularımızdan özür dileriz.

Türkiye İşçi Partisi Diyarbakır İl Kongresi

TİP Diyarbakır İl Kongresi, 8 Kasım 1964 Pazar günü Melek Sine-
masında yapıldı.

Kongreden önce, kalabalık bir emekçi kitle Genel Başkan Mehmet Ali Aybar'ı hava alanında karşıladılar. Genel Başkan, il binası balkonundan Diyarbakır'lılara 45 dakika süren önemli bir konuşma yaptı.

Mehmet Ali Aybar; Bu büyük karşılamadan ötürü bütün karşılayıcı lara teşekkür etti ve bu karşılamamın kendi şahsına değil, şahsında Türk Emekçi Halkının kurtuluş yolunu çiz-
zen Türkiye İşçi Partisi'ne yapıldığını ve partinin gücünü gösteren olumlu bir davranış olduğunu belirtti.

Genel Başkan, Türkiye İşçi Partisi içinde emekçi, toplumsal aydınların işbirliğine değinerek bu ilki gücün dayanışma halinde, tek vücut gibi çalışmalarını gerektiğini, egemen çev-

relerin sürekli olarak işçi ve emekçi yurttaşları aydınlar karşı kışkırttıklarını ve bu anlaşmayı bozmaya uğraştıklarını anlattı.

Bilgili, uyarıcı ve teşkilatçı aydınlar olmadan, emekçi halkın sömürülmeden kurtulmasının imkânsız olduğunu, bu bölücü propagandalar-
dan maksat, emekçi halkımızı örgüt-
süz ya da yolunu bulamaz cıltz toplu-
luklar halinde bırakmak olduğunu belirtti.

Daha sonra topluca kongrenin yapılacağı sinemaya gidildi.

Kongrede söz alan Behice Boran da ırk ayrımı üzerine bilimsel bir konuşma yaparak, beyaz, siyah, sarı diye insanlar arasında ayrımcılık gü-
düp, dünyada yer yer savaş çıkaran-
ların asıl maksatlarının emekçi sını-
fını bölmek, parçalamak ve böylece
bir süre daha sömürmek istediklerini;

Türkiye'de de kürt, çerkez, abaza, alevî, sünnî gibi ayrımların, çıkarıcı çevrelerce körüklendiğini belirtti ve «Yöneticiler mahrumiyet bölgesi diye utanmadan bölge bölge ayırım yapıyorlar. Diyarbakır bunlardan yalnız birisi. Doğu'nun sefaleti kürtlük — türklük değildir. Bunu söyleyenler yalancıdır» dedi.

Behice Boran'dan sonra sıra ile Faik Bucak, Ali Karcı, Ahmet Top, Rasih Nuri İleri, Saip Atay, Canan Bıçakçı ve Malatya İl Başkanı Hayrettin Abacı, ilgi çekici konuşmalar yaptılar.

Konuşmaların sonunda seçimlere geçildi.

Sosyal Adalet dergisi, Diyarbakır'lı uyanık emekçilere ve yeni TİP il yöneticilere başarılar diler.

Genç Oyun Yazarına Mektup

C. BAX'dan çeşiren S. TAŞER-
44 Sayfa 200 kuruş

ANKARA

Toplum Yayınevi P. K. 176

BAUDELAİRE

J. PAUL SARTE'den çeviren
BERTAN ONARAN
173 Sayfa 7.50 Kuruş.
İsteme adresi : de yayınevi Ankara
Cad. Vîlâyet han kat 2 No. 13
Cağaloğlu — İSTANBUL

Türkiye İşçi Partisi PROGRAMI

İsteme Adresi : Ankara Caddesi No. 40
Cağaloğlu - İSTANBUL
ya da
Atatürk Bulvarı No. 103/4
Yenişehir - ANKARA

96 Sayfa 5 Lira

KİRLİLERİ YIKAMAK

çok ölürsünüz
karanlığı az kullanın — çok ölürsünüz
bu kirliler kokar birgün — çok ölürsünüz
ışıklarla oynamayın
ışıklarla oynamayın çok ölürsünüz
çıkarm ellerinizi karadan
çıkarm güneşe yorgun yanlarınızı
vurun beni örneğin — kurtulun benden
yoksa
çok ölürsünüz

nerde bir kilit varsa orda bir çalmak
alttan akar suların o büyük karanlığı
orda bir mısır güneşi durur çöllerde
getirir gölleri bir eski mısırlı güneş
olur resimlerde belki
olur mısırlı uzaklığı bir eski uzun turuncularda — ama develik
ama çadırılı kıl beyliği köpüren safkanlarda
yoksa biter birgün çok ölürsünüz
bu azot bu oksijen bu yorgun develerlelik
eski zaman eski şoselerden eski atlarla arabalarla
eski adamlar eski türkülerle eski şoselerden çekip giderler birgün
kahr saksılarda ölümsüzlük
eski lokomotifler
silinir gölgesi jetlerin hititli kabartmalardan
biter birgün — çok ölürsünüz

bir şeyler yapmak
yani uzatmak günü
yani unutmak bir öncekini
çiçek açmak meyve vermek doğurmak yani
marslara bulvarlara sabahlara doğurmak
elibayraklı doğurmak — yani ağziatesli
yeni sokaklar açmak yeni ayaklara yani
tutup bir ucundan çevirmek kentleri kentlere ve herşeylere
yoksa çok ölürsünüz
sosyalist köşebaşlarında bizanslı orospular
köstebek yuvalarında jet gölgeleri
alfabelerde hırsızpolis
yani çok ölürsünüz — yıkayın kirlileri
ışıklarla oynamayın çok ölürsünüz
kalmayın bu yönlerde — çok ölürsünüz

birşeyler yapın diyorum — beni dinlerseniz
uzamaz bu kirliler ben böyle çok atessem
yani siz atsanız viskiyseniz saraysanız körseniz yani
yani siz kaçınca birşeyseniz işte o
yani bu demek

hayır birşeyler yapmalıyım
suları öyle değil de böyle
kapıları öyle değil de şöyle
ama mutlaka — ve anlıyorsunuz
çok ölürsünüz — çıkarın güneşe yorgun yanlarınızı
yıkayın kirlileri çok ölürsünüz

ey benim elibayraklılarım
yeni gözlerim yeni kulaklarım yeni seslerim
ey benim ateşagızlılarım
asın beni güneşe ve kurtulun benden
yoksa

çok ölürsünüz

h a s a n
h ü s e y i n

haber

TEMEL HAKLARI YAŞATMA DERNEĞİ

1964/1965 Yılı Çalışmalarına Başladı

Temel Hakları Yaşatma Derneği, Dernek Başkanı Dr. Mehmedcan Köksal tarafından 5 Kasım 1964 Perşembe günü saat 17.30 da MTTB Çağaloğlu Lokalinde, «Temel Haklar ve Özgürlükler» konusunda verilen bir konferansla 1964/1965 yılı için düzenlediği seri konferans ve açık oturumların uygulamasına başlamıştır.

Dernek Başkanı konuya özgürlükler ve temel haklar kuramı ve uygulaması yönünden yaptığı bir başlangıçla girmiş, Türkiye bakımından bu kuram ve uygulamaların bir düşünce ve eylem laboratuvarı olduklarını belirtmiştir. Köksal'a göre sorunun Türkiye'de önemli, iktisadi ve toplumsal bir demokrasinin temellerini gerçekleştirmede toplanmalıdır. Sosyal hakların ortamı tuttuğu siyasal demokrasinin yetersizliğine işaret eden konferansçı, özellikle hakların ve özgürlüklerin maddesel yanında, çekirdeğinde gözlemlenecek kişi ve Devlet, kişi ve kişi, kişi ve toplum ilişkilerine değinmiş, hak ve özgürlüklerin yasama ve yürütmeden daha çok, siyasal basamaklardan önce

yargı yerlerinden gelmesi beklenen toplumsal fincancılarla ayakta durabileceklerini işaretlemiştir. Türk ulusu adına yargı denetinde bulunan yargı yerlerinin, «Türkiyede mahkemeler vardır» güvenini yaratmaları ve yaşatmaları gerekir, diyor Köksal daha sonra plânlı iktisat siyasetinin Türkiye için olumlu yönde ve yepyeni bir özgürlük ve hak anlayışına, uygulamasına yol açtığını belirterek, dinleyicilerin, Türk Devletçiliği, Plânlama, Kamu İşletmeleri konularında sorunlarını cevaplandırmıştır.

Bilindiği gibi Temel Hakları Yaşatma Derneği'nin amacı,

«Temel haklar başlığı altında toplanan, insan hak ve hürriyetleriyle ekonomik ve sosyal hak ve hürriyetlerin, kâğıt üzerinde tanınmış yetkiler olarak kalmaması, yurtdaşların gerçekten yararlandıkları, toplumsal durum ve davranışlarda hergün gerçekleşen canlı kurallar haline gelmesi için kanunların tanıdığı bütün imkânları kullanarak uğraşmaktır.» Tüzük, m: 2.

Bunun yanı sıra Dernek özellikle, «a — T. C. Devletince onaylanmış, konusu temel hak ve hürriyetler olan, andlaşma, sözleşme veya bildiriler karşısında iç hukukumuzun bunlarla çelişen veya bağdaşmayan hükümlerinin yürürlükten kaldırılması ve iç hukukumuzun uluslararası taahhütlerimizle abenkleştirilmesi;

b — Anayasaya aykırı kanun, tüzük, yönetmelik veya durumların ayıklanması;

c — Pozitif hukukumuzdaki temel haklarla ilgili bütün hükümlerin eksiksiz ve savsaklanmadan uygulanması;

d — Bu konudaki bilimsel inceleme ve araştırma sonuçlarının yurdumuzda duyurularak genel oyca benimsenmesi ve bu ilerlemelerin kanunlarımızda yer alması gibi konularda yayın yaparak, konferanslar ve seminerler tertipleyerek resmi makamlara dilekçeler vererek hem halkı hak ve hürriyetleri konusunda aydınlatmaya hem resmi makamları uyarak harekete getirmeye çalışır.

Dernek çalışmalarını ile demokrasinin halka maledilmesine ve böylece kök salıp yerleşmesine hizmet eder.

Anayasanın 62. maddesine dayanan dernek, hak ve hürriyetleri çiğnenmiş veya savsaklanmış olan herkesin tabii savunucusudur.» Tüzük, aynı madde.

Derneğe ve Yöneticilerine uygulayacakları yıllık çalışma Programlarında başarılar dileriz.

Felsefede — Politikada

E Y L E M

Yurdumuzun en yetkili kişilerinin inceleme yazıları ile 10. Sayı da çıktı.
Büyük Boy : 80 sf. 250 kuruş

Yıllık Abone : 20 TL. 6 aylık 10 TL. 3 Aylık 5 TL.
İsteme adresi : ATAÇ KITABEVİ —
Anakra Cad. 45 — İstanbul

★
TOPLUM
GAZİANTEP'TE ÇIKAN

Haftalık Toplumcu Gazete

Bütün okurlarımıza sağlık veririz.
Adres : Eski Gümrük Caddesi No. 14
GAZİANTEP

YENİ UFUKLAR

Aylık sanat düşün dergisi
Aralık 1964 150. Sayısı çıktı
Fiatı 125 Krş. Yıllık abone 12 TL. Altı aylık 6 TL.
Haberleşme adresi : P.K. 1034
GALATA İSTANBUL

YAŞAMA K

TOPLUMCU SANAT VE FİKİR DERGİSİ

Her ayın on beşinde çıkar
3. Sayı çıktı

ÖHİÖÖÖ

Son yılların sevilen yazarı Hüseyin Korkmazgil'in birbirinden güzel on dört hikâyesini bir araya getiren kitap Fiatı : 3 lira.

SOSYAL ADALET

SOSYAL ADALET YAYIN KOOPERATİFİ'nin

İkinci Kitabı

**İKTİSADİ GELİŞME PLÂNLAMA ve MİLLETLERARASI
İŞBİRLİĞİ**

Yazarı : Oskar LANGE

(Polonya Plânlama Komitesi ve İktisat Konseyi Başkanı)

Fiatı : 2 Lira

Moris DOBB'tan

AZ GELİŞMİŞ ÜLKELER ve İKTİSADİ KALKINMA

Fiatı : 3 Lira

İsteme Adresleri :

P. K. 193 Yenışehir — Ankara

Toplum Organizasyon P. K. 176 Ankara

DUYURU

Sosyal Adalet dergisine gönderilecek yazıların çıkacak sayıda basılabilmesi için, en geç ayın on beşine kadar elimize geçmiş olması gerekmektedir.

Önemle belirtiriz.

TÜSTAV
sosyal adalet aylık siyasi fikir dergisi

YIL : 1 Sayı : 9

İmtiyaz Sahibi : Cemal Hakkı Selek Yazı İşleri Müdürü : Remzi İnanc
Yazı Kurulu Başkanı : Prof. Sadun Aren Yönetim Yeri : Selânik Caddesi
28/1 Kızılay-ANKARA Kısa Adres : P.K. 193 Yenışehir-ANKARA

FIATI : 250 KURUŞ

Yıllık abone 24, 6 aylık 12 Liradır. İlân - Reklâm ücreti
özel anlaşmaya bağlıdır Dizilip Basıldığı yer : Ankara
Basım ve Ciltevi — Rüzgârlı Sokak No. 31
Basıldığı Tarih : 30 Aralık 1964

REKLÂM.
LARINIZ
İÇİN

BASIN İLÂN KURUMU

Genel Müdürlük

Cağaloğlu, Türk Ocağı Caddesi No. 1
İstanbul

Telefon : 22 43 84 - 22 43 85

Telgraf Adresi : BASIN KURUMU

SÜBELER

DIŞ MUHABİRLER

İstanbul
Ankara
İzmir
Adana
Bursa
Diyarbakır
Erzurum
Eskişehir
Konya
Zonguldak

A.B.D.
Almanya (Federal)
Almanya
Avusturya
Avustralya
Belçika
Bulgaristan
Çekoslovakya
Danimarka
Fransa
Hollanda
İngiltere
İspanya
İsrail

İsveç
İsviçre
İtalya
Japonya
Lübnan
Macaristan
Norveç
Pakistan
Polonya
Portekiz
Romanya
Yugoslavya
Yunanistan